

**THE BOOK WAS
DRENCHED**

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82 P29P

Name of Book వెద్దా ప్రశంస ముద్రా

Name of Author పల్లభాధికార మొదల

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204347

UNIVERSAL
LIBRARY

పద్ధాపురము ముట్టడి.

ఆంధ్రచారిత్రిక సహవాకారము.

కర్త:

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య.

కా కి నా డ

సిటీ మున్సిపాలయమునందు

ముద్రితము.

౧౯౨౨.

వెల ౧ రు.

ప్రకటన.

లిఖితరూపకమైన నాయనుమతిని పొందినవారీనాటకమును
ప్రదర్శించుకొనవచ్చును.

గ్రంథకర్త.

ప్రధానము ద్రాము.

ఈ గ్రంథప్రతులు కాపలసినవారిట్లు వ్రాయునది:—

బుద్ధవతపు పట్టాభిరామశర్మ,

గాంధీనగరము,

కాకినాడ.

ఏ సుగుణ గాళి జననముచే

సంతకుసుారివంశము పావనమయ్యెనో,

ఏసాక్ష్యమణి పాణిగ్రహణముచే

సి.హాద్ర జగపతిరాజచూడుగ్రామ ఫన్యూడయ్యెనో,

ఏత్యాగిశీల కరుణాచంద్రికలచే

త్తజన కిష్టాంధకారము ఎఱివలచలయ్యెనో

ఏప్రభిష్టి పాలనాప్రభావముచే

కొత్తాము సంస్థానము శోభాన్వితమయ్యెనో

అట్టి

మీని సంస్థాన మహారాష్ట్రమణి

శ్రీరాజా వత్సనాయ వెండిల సుభద్రయ్యమ్మ జగపతి

రాణీ బహుమతి వారికి

ఈ రూపక రాజమును

భక్తి శౌరవదిహ్నుముగ సమర్పించుకొన చున్నాను,

ప్రసాదించుకొను.

గ్రంథకర్త విజ్ఞాపనము.

పెద్దాపురము చిరకాలము నా వాసగృహము; నాకు విద్యావివేక సంపదనొసగిన కల్పవృక్షము; నా యభిమానమునకు తావలము.

పౌరుషవీరాపకీర్త్యన్నతులకాలవాలమై నిజవైధవకాంతులచే శత్రురాజుల కన్నులకు మిఱుమిఱుగొలిపి యొకనాడు మహేంద్రనివాసమోయన విలసిల్లిన పెద్దాపురదుర్గమునేను సాంద్రకంటకగుల్మలతాపరివృతశిథిలమందీరకుఁడ్యములతో శివారాసములతో ఖచీంద్రసంచారముతో భీభత్సాకారమునుదాల్చి దుర్గముమెయిండ గాంచినపుడెల్ల నామన్ను విచలితమయ్యెడిది. అనేక రణములకు రంగస్థలములై శత్రువీరస్కంధావారములకు యోగ్యస్థానములైన పాండవులమెట్లమొదలగు పౌదేశములు, దర్శించినపుడెల్ల నాహృదయమున కుద్రేకము కలుగజేయుచుండెడివి. ఏపౌదేశముల విపారింపనేగినను అవి-దేశభక్తులై, త్యాగశీలులై, విశాలహృదయులైన సాంధ్యవీరవరేణ్యులపవిత్ర శోణితముచే నార్ద్రములైనవే యను విషయము జ్ఞప్తికివచ్చెడిది.

నాభావోద్యేగమున కనుగుణ్యముగ పెద్దాపురవాస్తవ్యులైన రాజాల్యమిత్రులు కొందఱ కథాభాగమును నాకుజూపి నాటకము వ్రాయుమని 1922 సంవత్సరమునుండియు నిత్యము నన్ను వేధించుచుండుటచే నిప్పటికైన దీనిని వ్రాయక తప్పినదికాదు. ఇట్లనేకవిధముల నీ నాటకరచనమునకు నాకుగలహక్కు, అవారమైనది మాచదువరులకు మనవిచేసికొనుచున్నాను.

ఈనాటకమును చక్కగాను సంపూర్ణముగాను చదివి హృదయోత్సాహనందముల నుపొంట్లుతరూపకముగా వెల్లడించి కావ్యమున కమితగౌరవమొనగూర్చిన, చెన్నపట్టణపు పెరిసిడెన్సి కాలేజీకుండితులు, బ్రహ్మశ్రీ విస్వా అప్పారావుపంతులు, యస్. వి. యల్. టి. గారికి కృతజ్ఞతానేకనమస్కారము లాచరించుచున్నాను.

పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రాంత్యంత కథాభాగము నీసమవాకార సూపమున గానముచేయుభాగ్యము తొలుదొల్తు నాకు లభించినందులకు ధన్యము.

ఉ పా ద్ధా త ము.

‘పెద్దాపురము ముట్టడి’ అను మూడంకముల నాటకమును రసవంతముగాను, ద్రాక్షాపాకముగాను, ఆంధ్రచారిత్రాత్మకముగాను వ్రాసిన శ్రీ బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్యగారు, ఆంధ్రులకృతజ్ఞత కలత యుఁబాత్రులు ఆంధ్రదేశమున, గోదావరీ మండలమున 16 వ శతాబ్దము మొదలుకొని 19 వ శతాబ్దాదివఱకు, పేరున కెక్కిన పెద్దాపుర సంస్థానముయొక్క చరిత్రములోని రసవంతమగు నొకపట్టు నాటక రూపముగా నిట్లు వ్రాయఁబడినది. ఇంక లిఖిత వీరరసప్రధానమై ఆంధ్ర వీరుల యుత్సాహము, శక్తి, సామర్థ్యము, ఔచార్యము, రాజ్యాంగ తంత్రనైపుణ్యము వేనోళ్ళఁజూచుచున్నది. ఇట్టి చరిత్రలు విషటగాని, చదువుటగాని నేడగుదైనది. ఇట్టిచో, మనపూర్వరాజులచరిత్రను గుఱించిన యీనాటకము చదువుటవలన మనకందఱకును పూర్వపు టెన్నత్యము మొదలగు మహత్తరవిషయము లొక్కమారు స్మరణకు రాకపోవు. దానివలనఁగలుగు మనోవృత్తులసంతములు. అవి పాఠకులుచదివి యనుభవింపఁదగినవి కాని సేను వ్రాయఁజాలినవికావు. ఇదియే యీనాటకమువలనఁగలుగు గొప్పలభమని నాయభిప్రాయము

నేర నాటకములన్న, సర్వసాధారణముగా, శ్రేంగారరసప్రధానములై, పారసీమట్లు మొదలగు పాటలతోనిండి, యేదో యొక పురాణగాధనో, మఱిదేనినో యాధారముచేసికొని, చదువరుల మనస్సునకొక క్రొత్త పికారమును పుట్టించుచున్నవి. ఈనాటక మట్టిదారిని గాకి, జనోపకారముగు దారిపట్టియున్నది. ఇట్టివి ఆంధ్రవాఙ్మయమున పెక్కులులేవు. ఈనాటకము మొదటనుండి తుదవఱకును, ఏకరీతిని మనస్సు నాకర్షించుచున్నది. స్వభావమును వదలక, మితిని మించక, సత్యమునకు దూరముగాక, కథ పోషింపఁబడినది. రాజ్యకాంతలోల త్వముచే, ద్రోహియు, దుర్మార్గుఁడగు రుస్తుము యొక్కయు, రాజభక్తి పరాయణతచే, ధీరుఁడును, వీరుఁడునగు నూరుదీను యొక్కయు, నిరుపమాన రాజసేవాతత్పరతచే రాజ్యాంగతత్ర కోవిదుఁడును, పురోహితుఁడునగు కొంపల్లి సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి యొక్కయు, మాతృవాక్యపరిపాలనాశీలుడై, కళానిధులును, పరాక్రమవంతు

లును, నిష్కపటులునగు రాజసోదరులయొక్కయు, స్వలాభాభిలాషచే కపటయగు అన్యర్థీన్ భూయయొక్కయు, ధర్మరాజ్యపరిపాలనోత్సాహియగు నైజామ్-ఉల్-ముల్క్ యొక్కయు, ఉదారశీలుడును, వీరుడునగు విజయరామరాజయొక్కయు, సాత్రములు మిక్కిలి చక్కగా పోషింపబడినవి. రాఘవమ్మాదేవిగారియొక్క అమాయకమైన ధర్మపరిపాలనము సముచితముగా చూపబడియున్నది. తుదకు, ఆమెకు సంభవించినదుర్గతి దుఃఖాంతమై, మనస్సున కత్యంతభారముగా నాటుచున్నది. రాజమాతయొక్కకోర్కె మనమున నిడికొని, తరములచుండి తమ్ముగా పాడుచున్న సంస్థానమును నిలుపుటకై, రాజశేషువుయొక్కయెంగిలినైన తినుటకసహ్యపడక, కష్టములెన్ని వచ్చినను లెక్క పెట్టక, సాహసమును, యుక్తిని, ఆశ్చర్యమగు రీతిని చూపిన లక్ష్మీసోమదమ్మ మహత్తరచరిత్రమొంతయు ప్రశంసనీయుము.

నా చిన్నతనమున పెద్దాపురములో నామేనత్త భర్తయగు భావరాజు సుబ్బారాయకవిగారు నాకీకధ చెప్పగా వినియున్నాను. ఆకథ వినుటయందుంగల నాటియుత్సాహము నేటికిని మఱచునకురాదు. ఈచరిత్ర మిప్పటికిని, పల్లెటూళ్ళలో, స్మరించుకొనినప్పుడెల్ల, కంటదడిపెట్టుకొనని వారుండరు.

ఎన్నఁజో మఱచిన యీ సుస్థానచారిత్రము సీహాపకముగి, చదువకుల మనముల నతీకట్టునట్లుగా వ్రాసినందులకై శ్రీ పెట్టాభిరామయ్యగారు మిక్కిలి ప్రశంసనీయులు. ఆంధ్రులీవాస్తవము నధికముగా నాదరించి, పట్టాభిరామయ్యగారు పడ్డ శ్రమను సార్థక మొనర్పఁగలరని నమ్ముచున్నాను.

ఆంధ్రవాఙ్మయమునండిలి వాత్స్యముతస్సు మఱియే యధికారమును లేనివాడనగు నేనీనాటకమునకుపోడ్డాతము వ్రాయఁబూనినందులకు పాతకమహాశయిలు నన్ను మన్నింతురుగాక. ఆంధ్రులెల్లరును ఈనాటకమునుచదివి తమపూర్వుల ప్రతిభాసామర్థ్యమును స్మరించుకొని, గుణపాతముల గ్రహించి పుష్పించుదురుగాక !

తిరువళ్ళక్కేణి,

చెన్నపట్టణము,

18-2-1929

ఇట్లు,

సుజనవిధేయుఁడు,

విస్వా - అప్పారావు

అవతారిక.

ఆనాడు జౌరంగజేబు ఉత్తరహిందూస్తానమునకేగాక యిండు మించుగా దక్షిణహిందూదేశమునకంతకునుగూడ ప్రభుత్వముచేయు చుండెను. అతడు దక్షిణదిగ్విజయయాత్రనుముగించి కొంతగాసంపాదించిన రాజ్యముల బరిపాలించుటకై కుముద్రిక్ అనఫ్ జా అనువానిని ప్రతినధిగానియమించెను. ఆప్రతినధికింద రాజును హేంద్రచరము, శ్రీ కాకుళము మొదలగు నిరుపటరెండుపరగణాలుండెను.

ఇట్లు కొంతకాలముగడచినవెనుక 1707లో జౌరంగజేబు మరణించెను. ఇతనివెనుక జిల్లీశులైన యీతనికొమరులు దుర్బలులైనందున కుముద్రిక్ అనఫ్ జా 1723లో స్వతంత్రప్రభువైనట్లు ప్రకటించి నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ అను బిరుదుపహించెను.

1714లో పెద్దాపురంసంస్థానాధీశులైన యుద్ధండరాయజగపతి రాజుగారు కాలగతి నొంద ఆయనసతీమణి (రాగమ్మదేవిగారను) రాఘవమ్మాదేవిగారు బాలురగు తనయులపక్షమున రాజ్యమును బాలించుచుండిరి. అందు జ్యేష్ఠులు తిమ్మజగపతి రాజుగారు. రెండవవారు బలధద్రీరాజుగారు. తండ్రిగారు కాలముచేయునప్పటికీ తిమ్మజగపతి రాజుగారికి పదియేండ్లవయస్సుమాత్రమే.

రాగమ్మదేవిగార్లు మంత్రిసామంతపురోహితదండనాథాగ్రిణులసాహాయ్యమున దక్షతతో రాజ్యమునుపాలించి తిమ్మజగపతి రాజుగారుచేతికందివచ్చుటతోడనే రాజ్యమునాతనిపశముచేసిరి. కాని కళాబిరుదాంకితులగు తిమ్మజగపతి రాజుగారు రాజ్యాంగవ్యవహారములను తల్లిగారియందలిగౌరవముచే నామెయాలోచనమును ఆనతిని బొందుచు చక్క బెట్టుచుండిరి.

ఈనమయమున రాఘవమ్మదేవిగారికరుణచే నామెకొలుపులో
చేరి యున్న తపదవినలంకరించిన యొకమహమ్మదీయవీరుడుకలను.
ఇతడే రుస్తుంఖాన్! ఇతనికొమరుడు నూరుద్దీనుకూడ రాఘవమ్మదేవి
గారి కొలువులోనేయుండెను. తండ్రికొమరులిరువురును రాఘవమ్మ
దేవిగారియావ్త కోటిలో గణనకెక్కిరి. కొలువులోచేరిన కొన్నియేం
డ్లకు రుస్తుంఖానునకు పెద్దాపురనంస్థానమునపహరించు దుప్పట్టికలిగి
రాజకుమారునివధించి ని స్థానముచుహరించుటకు కుమారునితోడ్పా
టుగోరెను. కాని నూరుద్దీనుదులకంగీకరింపక తండ్రిదు గాలోచనకు
కోపింప రుస్తుము నానిని మాయమాటలతో శాంతింపజేసి తనపై
వానికనుమానము కలుగకుండజేసికొనెను. కుమారునివలన తనకార్య
ము నెరవేరకపోవుటచే నిజాముతో సుత్తరప్రశ్నోత్తరములజరిపి నిజా
ముతన్నాహ్వనించినంతనే పెద్దాపురమున కొలువుచాలించుకొని
హైదరాబాద్దేగెను.

ఆకాలమున పశ్చిమదేశమున మహారాష్ట్రులు సాహూ వీహ్వ
బాజీరావుమొదలగువారి నాయకత్వమున బలవంతులై వీలుచిక్కినచో
గోలకొండరాజ్యమును మ్రింగజూచుచుండిరి. నిజామును, మహారాష్ట్ర
రాజ్యవ్యవహారములలోకలుగజేసికొని వారిలోవారికి భేదముకల్పించి
వారిరాష్ట్రమును పారింపజూచుచుండెను.

స్వాతంత్ర్యమువహించిన పదునొకండుసంవత్సరములనుండియు
నైజామాంధ్రీరాజులను కప్పముచెల్లించుటని కోరుచుండ వారందులకు
నిరాకరించి నిజాముపైదండెత్తి రావలసినదని ఢిల్లీశునకు వార్తలసంపు
చుండిరి. తమ ప్రభుత్వధిక్కారమునుగావించిననిజామును శిక్షింప
వలెనని ఢిల్లీశుడును యత్నంచుచుండెను.

అందువలన చామూంధ్రీరాజులపై స్వయముగాదండెత్తి పోవుటకు వలనులేక అందులకు తగినవారినిగానక పదునొకండే డ్యూర కొనవలసివచ్చెను.

ఇట్టియపూర్వసమయమున నాటిరాజకీయపరిస్థితుల చక్కగ గ్రహించి పెద్దాపురసంస్థానమునుండి రాజ్యాంగచేతలు వీరుడునగు రుస్తుంఖాను బయలుదేరి సుకల్పసిద్ధికొఱకు నిజమునాశ్రయింపననుచురయుతుడై హైదరాదునగరమును బ్రవేశించెను. ఇది పూర్వగాఢః ఉత్తరగాఢ యీ దృశ్యకావ్యముననే వర్ణింపబడినది.

పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రములో నీకథాభాగము మిక్కిలిప్రసిద్ధికెక్కియున్నది. రుస్తుంఖాను పెద్దాపురరాజకుమారులనిరువురను మోసముచేసి తన పటకుటీరమునకురప్పించి చిత్రివధగావించి (1784 నంవత్సరములో) కోటను స్వాధీనముచేసికొనుటయు రాఘవమ్మదేవిగారంతఃపురస్త్రీలతో లగ్నిప్రవేశముగావించుటయు సోమినమ్మగారు బాలరాయనగరిరాజుగారిని తుత్రముచే చెఱనప్పించి పూసపాటిచారి కొప్పజెప్పటయు కథలుగాజెప్పుకొని యీప్రాంతముల కంటడడివెట్టనివారులేరు. కృష్ణా, గోదావరి, విశాఖపట్టణముమండలములయందు, ముఖ్యముగా గ్రామములలో, నీకథ మిక్కిలిప్రచారములోనున్నది. దేశభిమానస్వాతంత్ర్యగౌరవసంపన్నులై ప్రజాక్షేమైకతత్పరులై ధీరోదాత్తలక్షణులై ఆంధ్రీసామ్రాజ్యపాలనాధురంధరులై యశశ్శరీరులైన వత్సనాయపంశప్రదీపకులవీరచారిత్రము లేయాంధ్రుని హృదయమును రంజింపజేయును? అట్టివారిపతనమునకెవ్వనికన్నులు చెమ్మగిల్లవు?

ఈనాటకమున నేను చరిత్రముననుసరించి వ్రాసినప్పటికిని స్వాతంత్ర్యమునువహించి కొన్నియెడల మార్పులుగావిపసాహించితిని. కవియొక్కపని కేవలము చరిత్రమును తుచల తప్పకుండ మక్కికి మక్కి వ్రాయుటగాదు. కాలారుణ్యముగ పాత్రాచర్యముగ స్వభావానుసారముగ నాయాభాగములనువరించి అసంభవ, అస్వాభావిక, అకాచిత్యములను రంగస్థలమునకయోగ్యములైనవానిని చరిత్రాంశములైనను చరిత్రజనితములును, రసపోషణకై కొంతఃల్పింపవలయును. లోపములను ధాయోగ్యముగా పూరింపవలయును. చరిత్రకారుడట్లుగాక యెల్లున్నదప్రేక్షాప్రియవలయును. ఇదియే కవికి చరిత్రకారునకునుగలభేదము

మతియు నేటిపాఠకులకుగాని ప్రయోక్తలకుగాని చదువరులకుగాని యక్కరలేని యర్థానుసారముననుముచుచేటింపక ధ్వనిప్రధానమగుపట్టులమాత్రముపయోగించితిని.

నాకథారచనమునకు మహారాజరాజశ్రీ శ్రీ వశ్యచాయారాయ జగపతివర్మగారి “పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రము”ను బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారి “పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రవిమర్శనము” ను ముఖ్యాధారములు. చిర కాలపరిశోధనా ఫలితముగ నీచరిత్రగ్రంథములు రచించి దేశమునకును మావంటికావ్యకర్తలకును మహోపకారమును గావించిన నీయిరువురు మహానీయులకు కృతజ్ఞతాభివందనములర్పించుచున్నాను.

శ్రీధానురాగములతోనీ కావ్యమును సంస్కరించి కావ్యమునకు పన్నె వెట్టిన పండితకవులు, కాకినాడ పి. ఆర్. కాలేజీప్రధానాంధోప్రధాన్యములునగు బ్రహ్మశ్రీ శృంగారకవి నర్వారాయడుగారికిని యు

క్రమగుమార్పులనూ చించి నాకుహితమొనరించిన కవివర్యులగు నామి
త్రోత్తములకును, నాట్యచార్యులకును, ఈగ్రంథమందలి మూడుఛా
యాపటములను గ్రహించుటకువలయు సౌకర్యములన్నిటినిగావించి నా
కత్యంతముదోడ్పడిన శ్రీఐంధ్రసేవాసంఘము, కాకినాడవారికిని పదు
నారు నెలలక్రిందటనే వ్రాయబడిన యీనాటకము నిప్పటికి ముద్రిం
చుటకుకారకులైన నాహితవర్యులు శ్రీమాన్ కేశాబి కృష్ణమాచార్యు
లుగారికిని నేనంజలిగూర్చుచున్నాను.

* ఈగ్రంథముయొక్క ముఖపత్రిముపై చిత్రింపబడిన
“ చిహ్నము వత్సవాయప్రభువులు సరిగాద్వితాలు మున్నగువానిపై
జిత్రింపించిన రాజచిహ్నమైయున్నది. “జగపతిరాజు” అను శబ్ద
ములయాద్యక్షరసమ్మేళనముకలదైయున్నది. మొత్తమున శ్రీకార
ముకలదై శ్రీజగపతిరాజును భావమునిచ్చునదియైయున్నది.”

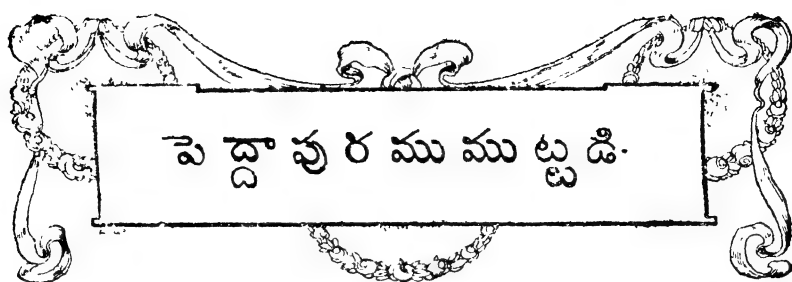
దైవకృపచే నేను వ్రాయగలిగిన దేమో వ్రాసితని. నాప్రియ
త్నమునందెంతవరకు కృతకృత్యుడనైతినో తెలుపుభారము సహృదయు
లగు పాఠకమహాశయులపై నున్నది. దీనిని ప్రకాశింపజేయుభారము
సమర్థులగు ప్రయోక్తల భుజస్కంధములందున్నది.

గాంధీనగరము,

కాకినాడ,

5-10-1928.

బుద్ధవరపు పట్టాభిరామయ్య.

పూర్వరంగము.

సూత్రీధారుడు—(ప్రవేశించి సభ్యులవంకడిరిగి)

గతులతివక్రతందనరగా, గ్రహదుష్టులుచుట్టుముట్ట, దు
ర్మతమునచాకవచ్చిన యరాతిబలంబులతుశ్శడంచి యే
క్షితివతులీనసుంధగ సుఖంపగ నేలుచునుందురా జగ
త్పశుప్రతాపతేజములవశ్యమునిచ్చుత మీకు భద్రముల్ !
సభాస్థారులగు నోమహాజనులారా !

సీ. ప్రాచీనతమభానువంశాబ్ధిచంద్రులై
ప్రఖ్యాతిగాంచు భూపాలవరులు
కీర్తికాకుశముదొట్టి కృష్ణాపగాసీను
గలభూమినేలిన శత్రువువరులు
నిఖిలశాత్రువధారణీశాటవినిగాల్చి
వాసికెక్కిన మేదినిశవరులు
సర్వప్రజాసౌఖ్య సంపదనంబుగా
రాజ్యమేలిన మహారాజవరులు

గీ. వైభవపురందరులు యన వత్సవాయ
జగవతులు ! వారిపావనచరితమిపుడు

తమ సమక్షంబునందు బ్రదికర్యమంబు

సలుపబూనితి మత్వంతసాహసమున !

కావున, సావధానచిత్త మన గ్రహింతురుగాక ! పీఠరసప్రధానమగు
సీసమవాకారమును ప్రదర్శించుటకుముందు కృతికర్తయగు బుద్ధవరపు
వట్టాభిరామకవి తనవాక్యములుగా తమకిట్లు విన్నవింప నాకా దేశించి
యున్నాడు:—

మ. పరిపూర్ణంబగు పాండితీగరిమసంపాదించుటన్ గాదు గా

ని, రసజ్ఞానుల సేవచేయుటను దీనిన్ వ్యాసితిన నేర్చిన
ట్లు, రసోదంచితమై కథాసరణి యెట్లోమీకు మార్పంబుచే
కుఱగాజేసిన నాపరిశ్రమకు కల్గున్ సార్థకత్వంబాగిన్.

ఉ. నాకవితాకుమారి యెటునాట్యమునల్పిన నేమికాని, ము
న్నే కమనీయరాజ్యము మహేంద్రునిపురంబనజాలి దివ్యసా
ఖ్యాకరమై, విరోధజనకంటకమై వెలుగొందె నట్టి య
స్తోకమహిమహేంద్రుని యశోవిమలామృతమింతగోలరే !

ఉ. మీరువిమర్శ కాగ్రణులు మీరువిమర్శనచేయబూన నె
వ్వారల కావ్యరాజములువాసికినిల్చును ? గాన మీమదిన్
గౌరవభావముని తమకంబునగొంచితిరేని నాకథా
ధోరణి మాకునింపలు కుమూహలమున్ గలిగింపకుండునే !

ఇంక నేనేగి కోపాటోపమున హైరాబాదురాజవీధినిబడి అనుచర
ముఖ్యుడగు రసూల్ ఖానుతో సంభాషించుచునప్పు యస్తుంభానుని
ప్రవేశపెట్టెనను.

(నిష్క్రమించును.)

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

—:పెద్దాపురమువారి పక్షమున:—

- 1 కలివండి రామరాజు—మొగలుబ్బుప్రభువు
- 2 నూజవీటి సుబ్బన్న—నూజవీటిప్రభుబంధువు
- 3 వత్సవాయ తిమ్మజగపతిరాజు—పెద్దాపురాధీశ్వరుడు
- 4 బలభద్రరాజు—తిమ్మజగపతితమ్ముడు
- 5 రావు (వేంకట) కృష్ణారాయుడు—పితాపురముదొర
- 6 చల్లారాజన్న—దళవాయి
- 7 నూరుదీక్షాన్—.....
- 8 కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి—పురోహితుడు
- 9 పూసపాటి విజయరామరాజు—విజయనగరమురాజు
- 10 వత్సవాయ రాఘవరాజు—రాజబంధువు
- 11 రాయజగపతిరాజు—తిమ్మజగపతికుమారుడు (వజ్రాచార్యులు)
- 12 రాఘవమ్మాదేవి—రాజమాత
- 13 రామయ్యమ్మ—తిమ్మజగపతిధర్మపత్ని
- 14 లక్ష్మీసోమిదమ్మ—సోమయాజిగృహిణి
- 15 గారి—దాసి
- 16 నేవకుడు
- 17 ద్వారపాలకుడు
- 18 సైనికులు

—:రుస్తుంఖాను పక్షమున:—

- 1 రుస్తుంఖాన్—రాజమహేంద్రనరము షర్లలమ్మర్

- 2 రసూల్ ఖాన్ — ముఖ్యనర్తార్
- 3 ఇబ్రహీం ఖాన్ — నర్తారు
- 4 కరీం ఖాన్ —
- 5 లోడీ ఖాన్ — కారాగారరక్షకుడు
- 6 గౌన్ —
- 7 మొదటిచారుడు
- 8 రెండవ
- 9 మూడవ
- 10 నేవకుడు
- 11 స్నేహితులు

—: అన్యలు: —

- 1 నైజామ్ — డిల్ — ముల్క్ — గోలకొండను బేచారు
- 2 అన్వరీ ఖాన్ — కలింగసర్కార్ మల్లమ్మర్
- 3 దూత — నైజామురాయబారి
- 4 నేవకుడు — నైజాము నేవకుడు

స వ ర ణ.

సుబ్బన్నగారనుటకుజూలుగ సుబ్బరాజుగారని యీ గ్రంథమం
తలెట నుపయోగింపబడినది. చదువకులీప్రమాదమును సవరించుకొన ప్రార్థింతులు.
బు, ప. రా.

స వ రణ పత్రిక.

పుట. పంక్తి. పృథాదములు.

మార్పులు.

1	7	విక్రమోద్ధత	విక్రమోద్ధతి
„	„	శాత్రువవీర	శాత్రువుడైన
2	12	మహాగాప్త్ర	మహారాప్త్ర
„	13	సర్వస్వము	సర్వస్వమే
„	14	న్నొక	యొక
5	5	పడు	పడు
7	5	నలుగుడెంచునె	నరుగుడెంచునె
„	20	జూపినాడని	జూపువాడని
11	8	ఘాతంబులన్	ఘాతంబుతో
15	4	మనమ్మడై	మనమ్మడై
„	20	వెట్టులైతి	వెట్టులైతి
16	8	వలము	వలన
20	16	పుట్టిశ్వరుండు	పుట్టిశ్వరుండు
33	7	యుండును.	యుండకూడదా ?
„	9	యుండును.	యుండరాదా ?
46	2	రస్తు—	రఃస్తూ—
61	4	విజనగరా	విజయనగరా
80	3	విజయరామరాజు	విజయరామ్ రాజు
„	9	నేయంపుమని	నేయింపుమని
90	21	తుగ్గించ	తుగ్గింప
92	9	నీకొనగుటకు	నీకొనగుట
99	25	ఖడ్గములొసగి	ఖడ్గములొసగిన
112	2	నిటు	నిట్లు

పెద్దాపురముముట్టడి.

ప్రథమాంకము.

1. రంగము—హైదరాబాదునందొక రాజమార్గము.

[గుస్తుంఖును, రసూల్ ఖానులు వీరోచిత వేషములతో బ్రవేశింతురు.]

గుస్తు—(మార్గమున బోవుచు తటాలున నాగి వెనుదిరిగి రసూల్ ఖానుతో) రసూల్, ఏమంటివి ?

చ. ఇసుపకి యైదుచత్సరములేగినవాడు, సమస్తవిద్యలన్
పఠింపిగన్నవాడు, నృపచర్యులయాపహితుండు బాలుడే ?
నిడువచు విగ్రహోద్ధత తృణేకృతశాత్రువనీర రుస్తుఖు
సరణి కృతఘ్నుడైన తనుబాతునిభూర్తత సైవజాలునే ?

రసూ—ప్రభూ, సూర్యుని సహజముగా బుద్ధిమంతుడు-
చిరకాలముమండి పెద్దాపురాఖండసామ్రాజ్యము కనునంజ్ఞచేసినమా-
కలని మెలసి యుండుటచే వారికిహానిసూర్యులకిప్పుడు సంకోచించు.

గుస్తు—సంకోచింపని మానసి, వానిసహాయముతో నాకింక
ప్రసక్తిలేదు. ఆదినములంతరించినవి. వాడు తనయుడుకాడు. నేను
తిండినిగాను. పెద్దాపురాఖండసామ్రాజ్యము కనునంజ్ఞచేసినమా-
త్రమున వచ్చి యొకలోపపుటకు సిద్ధముగనున్నప్పుడొ సర్భాగ్యుడు
నాప్రియత్నములకు సహాయపడక పోవుటయేగాక “ పెద్దాపురిసంస్థా-
సముద కెగ్గుతూపెట్టతివేని నీదుశ్చర్యలనన్నిటిని రాఘవమ్మాదేవి
గారి కెఱింగింపక మాన ” నని నన్ను భయపెట్టి పోయినచోలయి
దేండ్లశ్వడిశమునకును, ఏడేండ్లుగజనిశమునకును ప్రధానవాహిని
పత్రినై ‘కో’ యన్న కోటిమండని సమూహజాలు గుణవిశేష
ముండి యంతకాలమువరకు నత్సవాయ వారిని పదచ్యుతుల గావించి
పెద్దాపురామాస్యసింహాసనమున సూర్యునిని సూర్యుండబెట్టి
రాజ్యదక్రము సరిభయోల్పితముగ గ్రహించు నాంధ్రరాజుల

గుండెలలో గాలమునై యుండకుందునా? నేను నేను గజజళాధి పత్యమును త్యజించి యిప్పుడీ హైదరాబాదు వచ్చి కార్యసాధనముకొఱచు నైజాము మీద నాధారపడవలసిన దుర్గతి వచ్చియుండునా? కానిమ్ము!—నాడు నన్ను బెదిరించి నాప్రయత్నముల కడ్డునచ్చుటతో విశేషములేదు. రేపు నేను గోలకొండ పైన్యముతో పెద్దాపురము కోటను ముట్టసించి భీభత్సగతి వత్సవాయవంశజుల నా నిశితకృపాధారకు బలివెట్టునప్పుడు నూర్నాదీనేమి చేయునోచూచెదను.

రనూ—ఇంతకును నైజాము తమకు పైన్యాధిపత్యము నిచ్చునను నమ్మకమేమున్నది?

రుస్తు—రసూల్, ఈవిషయసమయమున నైజామున కంతకంఠగత్యంతరమేమున్నది?

మ. ఒకవంకన్ మహారాష్ట్రనాయకరెహ్మాహంబు, పేరొక్కచో సకలోగ్రాకృతి ఛాదుపాపులియు, నైజారాజ్య సర్వస్వము న్నొక గ్రుక్కన్ గొననుండ నెట్లితడుగర్వోద్యోగతా నాంధ్రసింహాకిశోరంబుల బిట్టణించికొనగా వాశించు భూశుల్కమున్ ? ఈయద నెఱింగియే.

సీ. ఎన్నాళ్ళనుండియో పన్నుసీయక యున్న

అంధ్రరాజులు దండనాహ్వాననియు

విభవ దేవేంద్రులై వెలుగుచుండిన యాంధ్ర

రాజులు భుజబల తేజులనియు

ఇచట రాజమహేంద్ర మచట కళింగంబు

నేలుట కస్వరుచాలడనియు

అంధ్రరాజుల గర్వమణచి కప్పమగున

గలబలశాలి గావలయుననియు

హాసి నైజామునకుబోధజేసి విషము

తలకు నెక్కించి నానమ్మతనుచెప్పి

నాడ, నికనాంధ్రోవీర భూనాయకులను

రాచి అంపాన బెట్టుకాలంబు రాదె ?

రసూల్, రసూల్, వత్సవాయవారి వైభవముల దలచుకొనిననా
హృదయము దహించుకొని పోవుచుండును.

గీ. ఆ విలాస వనాంతర హర్ష్యపాళి

ఆమహారత్న భుచితసింహాననంబు

ఆ సువర్ణ మణి మయనంతదివ్య

భూషణంబులు నామది పొంగజేయు.

కట్టా ! పదునొకండేండ్లయి యుద్ధండరాయ జగపతిరాజు పర
లోకమునకు బ్రాతకాపైయుండ, నాపినప రాఘవమ్మాదేవి, వితం
తువు ! రాజ్యపాలనముచేయుచు సంస్థానమును శాసింపదగిన నన్ను
శాసించుచుండ—ఆయబల—ఆకాఫరుసేవలో, చీ ! కూటికి గుడ్డకు
నైగొల్చినదినముల దలచు కొనిన నాలోనాకే లజ్జనొడముచున్నది.
ఎఱిగియెఱిగి యీహైందవులను నేవించిన కలుషమునెల్లు తొలగనము
చేసికొందును ? అయ్యో ! ఇంతకాలమునుండి నేను మహమ్మదీ
యుడననియు వాగు కాఫరులనియు గుఱుతింపక మసలిన నా యజ్ఞాన
ముసేమని నిందించుకొందును ? వారిపై పైయాదరణములకు మాయా
నునయవాక్యములకు నొడలెఱుగని శివముతో వారిని గొల్చిన
దినంబులెట్టి దుర్గినములు ! కానిమ్ము !—ఓపెద్దాపుర సామ్రాజ్య
లక్ష్మీ ! యింకనిన్ను చేజిక్కించుకొనకుండ విడువను !—విడువను !
ఉ. కాలువగట్టరక్తము, ప్రకంపమునొండ నిలాతలంబు, నీ

పాలకులన రణావని కృపారహితంబుగ నెల్లసేవతో

గూలిచి, నేటికాంధ్రులను గొల్చెడు భారముదీర్చి, యింక నీ

కేలును పట్టువాడ నృపకేసరు లద్భుతమంది చూడగన్ !

రసూ—ప్రభూ, నైజామువారి దర్బారుభవనమిదియే. దర్బా
రువేళయైనట్లున్నది, దయచేయుడు.

(ఇది వ్రదునిష్క్రమింతురు.)

2 రంగము—హైదరాబాదులో నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ నర్సా.

[నైజామ్—ఉల్—ముల్క్ సింహాసనమునంచుండును. వీలాసినుల
నృత్యగీతాసంతరమున.]

సేవ—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! సర్కార్ ! పెద్దా
పురమునుండి రుస్తుంఖాన్ అనునొక మహమ్మదీయ వీరుడు హుజూర్
దిగ్భవమున కై వచ్చి హజూరుమున వేచియున్నాడు.

నైజా—పెద్దాపురము నుండియూ ? వెంటనే ప్రవేశింపుము.

సేవ—అచ్చా, (నిష్క్రమించును.)

[రుస్తుంఖాన్ ప్రవేశించును.]

రుస్తు—బందీగానే అలీఅస్సలామా లేఖమ్ !

నైజా—(సలామునందుకొని స్వగతమున) సహస్థావే! (ప్రకా)
రుస్తుంఖాన్, నీవు వ్రాసిన విషయములన్నియు సత్యములేనా ?

రుస్తు—చిత్తము.

నైజా—నీవు చెప్పవలసిన దింకేమైన గలదా ?

రుస్తు—చిత్తము.

క. అదిగాక, పెద్దాపురమున

పదిరెండేడులు వసించి పార్థివవసులన్

మరి కక్కునట్లు గొల్చుట

నెదిరి రహస్యముల నెల్ల నెఱుగుదు సధిపా !

నైజా—పెద్దాపురము రాజుల కంత యనునన్నుడవై యుండు
వాడ విప్పుడు వారికేల ద్రోహమునేయ సమక భృకపు ?

రుస్తు—సర్కార్, ఏమనిమనవిచేయుదును ! ఇప్పుడు పెద్దా
పురము సంస్థానమును రాఘవమ్మాదేవి యకు నొకవితంతువు యు
క్తవయస్కులగు కొమరు లిద్దరున్నది, సర్వాధికారిముల తానే

వహించి పాలించుచున్న విషయము తామెఱుగనిది కాదు. ఆమెకు మహమ్మదీయులన్న కీటడు. స్వామిభక్తిపరాయణులగు సేవకులను కులభవమాత్రమున కంటగించుకొను సదేటి పాలకురాలు? ఇదిగాక— ఊరకొన్నచో— నేటిట నాలుగులక్షల కరకువరఫలపన్న చెల్లింప వలసిన ఆంధ్రసామంతరాజులు తమకు పడునొకండేండ్లనుండి పన్ను చెల్లింపకపోవుటయేగాక శరత్కాలానంతరమున గోలుకొండపై దండయాత్రకు రానున్నారు. స్వజాత్యభిమాన ప్రేరితుడనై గోలుకొండకు రానున్న మహాపద్రవమును దిలకించి మహమ్మదీయులన్న మండిపడు తెనుగురాజుల కూడిగము సేయుచు గూరుచుండ జాలక, తమ సేవచేయుచు గోలకొండ రాజ్యరక్షణార్థము శక్తికొలది పాటుపడవలయునను కుతూహలముతో పెద్దాపురమునందలి గజదళాధిపత్యమును పడలుకొని తమ సన్నిధికి తేంచితిని.

నైజా—మంచిది. నీజాతీయాభిమానమునకు మెచ్చితిని. మాకిప్పుడు మహారాష్ట్రవిజృంభణము వలన ప్రతినిమిషము నొత్తిడి కలుగుచుండుటచే నీకప్పుడేబది వేలకంటె నక్కుడు సైన్యమిచ్చి యంపజాలను.

రుస్తు—సర్కార్, ఊమింపవలెను ; నాకు నలువదివేల సైన్య మేచాలును.

నైజా—సెబాన్ ! మఱియుమంచిది. అన్వర్తీనుని తొలంగించి నిన్నిప్పుడే రాజమహేంద్రవరము సర్కారునకు షర్లమ్మర్ గా నియమించుచున్నాను. (ఆజ్ఞావత్రిమును వ్రాసియిచ్చి) మహమ్మదీయు డసత్యమాడడను విశ్వాసముచే నంతగ విమర్శచేయకయే నీవా క్యముల సమ్మి నిన్నిప్పుడు షమ్మను వసూలుచేసికొని వచ్చుటకు నియోగించుచున్నాను. కాని యిదిజ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. ఆంధ్ర రాజులతోడి చెలిమియే మనకు ప్రధానముగాని విద్వేషముకాదు.

ముందు సామమున కార్యసాధనోపాయము నాలోచించిన పిదప గాని
యాహాన మొనర్పకుము. మాకనన్యతమగు విధానమున నడచితివేని
నీశిరముఖండింపబడును.

రుస్తు—సర్కార్, తమ యాజ్ఞాశక్తిరముల బాలింతునని యి
దే కత్తిముట్టి బాసజేయుచున్నాను.

నైజా—నుంచిది. సైన్యములగొని యింక నీవు పోవచ్చును.

రుస్తు—చిత్తము. (సలాముచేసి నిష్క్రమించును)

నైజా—(సభవంకదిరిగి) ఈరుస్తు ఖాను ప్రయత్నములచే నీ
పదునొకండు సంవత్సరముల కప్పము నాంధ్ర రాజులు మన కర్పించిన
చో నింక నీమహారాష్ట్రుల క్షణక్షణ విజృంభణముల కలజశివడ వలసిన
పనియుండదు ; ఆంధ్రులవలన భయము కూడ నుండదు.

(తెరపడును.)

3 రంగము—పెద్దాపురము కోటలోని రాజమందిరము.

[తిమ్మ జగపతిరాజు బలభద్రరాజులు కూర్చుండి యుందురు.]

బల—అన్నా, రుస్తుముఖా నెంతదార్జన్యమున కొడిగట్టినాడు!
నీ. ఎదురైన యాంధ్రుల హింసించి వారల

తలలతో గోపురంబులను గట్టె

పతులచెంగట నున్న భామలచెఱగొని

పలుబాములను బెట్టి భంగపఱచె

కనులపండువునేయు గ్రామంబులను గల్చి

కొంపలజొరబడి కొల్లగొనియె

కాలిఁగొలది బాటు కనుగందులను బట్టి
ఖండించి మొదలుగల్గెను

గీ. నాటిమొదలింత వరకు నివ్వటబ్రతికి
ఏమి ! పెద్దాపురీరాజ్యమే హరింప
నలుగుదెంచునె నేడు ఖలాత్తు డితడు
కారణమును ధర్మంబు గానకుండ!

తిమ్మ—బలభద్రా, దురాశాపీడితులకు కారణము-ధర్మము
గావలయునా ?

గీ. ఘోరపన్నగమైన నకారణముగ
హని చేయదు జనులకు, గాని మాన

వుండు స్వార్థపరుడైన చెండకున్న
తనయైనను సత్తినైన తల్లినైన ?

బల—ఇంతకు, నిట్టివక్రహృదయుని కొలువులో చేర్చుకొనుట
అమ్మగారిదే దోషముగాని వానిది కాదు

తిమ్మ—పాపముశమించుగాక ! అమ్మగారి దోషమిందేమి
యున్నది ?

సీ. అశ్వ శిక్షాతంత్ర మాద్యంత మెరిగిన
జగజెట్టి యితడని సరసజేర్చి

సమరకళా పరిశ్రమయందు చాతుర్య
మును జూపినాడని వినుతిజేసి

అసమాన భక్తి నిరంతరంబును గొల్పు
విశ్వాసి యని చాలప్రేమజూపి

విక్రమంబున బులివేటలో పేరెన్ని
కనుగాంచినాడని గౌరవించి

గీ. అమ్మ సర్వవిధముల నాదరించె
కాని, వీడిటు విశ్వాసహీనుడగుచు

తిన్నయింటి వానంబుల నెన్ను ననుచు

నించుకొనెన యామెయూహించెనయ్య?

బల—బోనుకాని—యీరుస్తుముఖానిని తాకినరిగిన మొగ
ల్లుల్లు నూజివీటిప్రభువుల స్రీయత్నము లెంతవరకు సఫలము లైనవో!

తిమ్మ—రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లొంత సులభముగా రుస్తుం
ఖాని దిశమున కెంతరుసుటకు సాధ్యముగాకున్నది. ఏమా?

మ. ఘనసామ్రాజ్యరమాకరగ్రహణకాంతోలుడైవచ్చు దు
ర్జనుడీతండరుదేర డిచ్చుటకు భాస్వస్త్యైర్యసంయుక్త వా

హినులన్ దోడ్కొనికాని, యాతడుమఱుతే వంచన పూహముల
దున బ్రజ్ఞాధ్యుడు వీరలెట్లచటశత్రుప్రహమున్ జీర్తురో!

బల—అన్నా, నిన్న మొన్నటిదాక మన యువ్వదిని చెడిబెరి
గిన యీతని శక్తియుక్తులు మనమెఱుగనివా? వీని మదమణచుటకు
రామరాజు సుబ్బరాజుగార్ల బాహు వటిమచాలదా? అనవరత విజయ
లక్ష్మీనముపార్జిత యశోధురంధరులగు నీయాంధ్ర వీరవరేణ్యులకి
నాడు రుస్తుంహతుకుని చేతులలో పరాజయమా?

తిమ్మ—అట్లుకాదు, చిన్న పామునైనను పెద్దకట్టితో కొట్టనల
యునున్నమా!

బల—నిజమేగాని, తగినబలముతోడులేకుండుటచే వారి నాతడు
విజయవాడ కడ పరాజితులజేయ జాలినను పెద్దాపురమునందడుగు
వెట్టినచో పాణములతో బోగలడా?

సీ. ఫాలాక్షుడెదురైన బట్టి పల్లార్చెడు

ప్రీతిత బలాధ్యులు రాచవారు

ఎట్టి పూహమునైన నిట్టె చీల్చగజాలు

వీరవరేణ్యులు వెలమవారు

కరమున ఖడ్గంబు గొల్లభండనభూమి
 కదలనిధీరులు కమ్మవారు
 శరపరంపరలచే శత్రుమస్తకముల
 గూర్చు ప్రివీణులు కోయదొరలు
 గీ. బ్రాహ్మణుడొక్క రాజుతో బ్రాహ్మణులును
 వీరవర్యులికెండ్రో వేనవేలు
 బ్రతికియుండగ పెద్దాపురంబునందు
 కాలువెట్టునె రుస్తుముఖానుడన్న !

(తెరలోకలకలము.)

తిమ్మ — (నిని) ఏమి కలకలము ? అదిగో వీరవ రోయ్యలగు
 రామరాజు సుబ్బరాజుగార్లు ! ఏమిచెప్పుచూ నిరుత్సాహులై వచ్చు
 చున్నారు ?

[రామరాజు సుబ్బరాజులు వీరోచితవేషములతో బ్రవేశింతురు.]

బల — దయచేయుడు.

రామ { చిత్తము. (కూర్చుందురు.)
 సుబ్బ

రామ — తిమ్మజగపతిరాజా, నిజమే, రుస్తుముఖానునిచే పరాజి
 తులమై వచ్చిన మాకు నిరుత్సాహముగా కడతాహమెక్కడిది ?
 సుబ్బ — చుహూసైన్యసమేతుడగు రుస్తుముఖు మేమేలూరుకడ
 నెదుర్కొన —

బల — (అశ్చర్యకోపములతో) ఏమి ! రుస్తుముఖు — కృష్ణానదిని
 దాటి వచ్చెనా ?

తిమ్మ—అయిన మీరాతని విజయవాడకడనే చాకక యింత వరకేల రానిచ్చితిరి ?

సుబ్బ—నాయనా, సముద్రమున కాసకట్ట నెవ్వడుకట్టగలడు?

రామ—దానికేమి ? అదినహజమే ! అందాశ్చర్యములేదు. మానవమాతృదగు శత్రువునెట్లయిన సాధించియుందుము గాని దైవాకృతినున్న యీప్రకృతియే మాతోవిరోధించిన నేమి చేయుదుము ?

సీ. ఘోరవృష్టికతాన దూరంబునందున్న

రాణున జేర్ప నాలస్యమయ్యె

ఈ విరామమలోన నెటులొ కృష్ణసుదాటి

యేలూరికడ కతడేగుడంచె

ఇరువాగు లచ్చట నెదురైనవిమ్మట

పంపినారము రాయబారి నొకని

ఆతడు దానిచే నధికరోషంబున

నాలమే ప్రకటించె, సంతలోన

గీ. నభయసైన్యము లొఱసిన యుద్ధమచట

విషమమయ్యెను మననాల్గువేలదళము

ఖాను పదివేల దళమును గసిమసంగి

అవని కొఱగెను కట్ట ! ఏమనివచింతు !

సుబ్బ—తిమ్మజగపతి రాజా, మేము ప్రాణములతో నిచ్చటకు వచ్చుట తప్ప మాలోపమిసుమంతయు లేదు.

గీ. ప్రాణముల నానవీడి పోరాడినాము

పన్నవలసిన తంత్రముల్ బన్నినాము

కాని, మాశక్తియుక్తులు వాని వీచ

మడచుటకుజాలవయ్యె రవ్వంతయేని.

తిమ్మ—రామరాజా, ఇందు మిమ్మనవలసిన పనియేమున్నది!

ఉ. ఆలము తప్పదయ్యె, నమయంబునకున్ దరిలేవువాహినల్
చాలినయన్ని, శత్రువు ప్రచండదళంబులతోడ వచ్చుటే
జాలక కృష్ణదాటె, మనసైన్యములా కడువేళదప్పిదు
ష్కాలమునందు మార్కొనిరిఖానుని, ఎట్లుజయంబు కల్గెడున్?

గతజలనేతు బంధన మింతటితో వదలి

శా. ఇద్ధాతీతలమేలు కాంక్షనిటకుదృష్టిన్విజృంభించు నీ
యద్ధోన్మత్త మదేధమున్ చటులఖడ్గోదగ్రీహితంబులన్
ఔద్ధత్యంబణగించుటో మనకుకార్యంబట్లు గాకిప్పుడే
సిద్ధంబౌటయొ సంధికితమడిలో జింతించి వాకుప్వరే?

బల—అన్నా, మనరాజ్యముకు కబళింప నరుదెంచు దురా
త్మునితో సమరమా సంధియూ యను విచారణమే!

గీ. నిన్న నేలారికడ దాకి నిఖిలసైన్య

తతుల సమయించి విజయవంబుతోడ

కన్నగానని రుస్తుముఖానుడేడ?

సంధిమనతోడ నెఱపెడు నరణియేడ?

ఈదుష్టాత్ము డొకవేళ మనతో సంధిగావించుకొన రాయ
బారమంపినను ఈతనితో నెయ్యముననుండుట కియ్యకొని సూర్యవంశ
మునకు మాయని మచ్చదెచ్చుటకంటె నీతని మరల డీకొని యందు
విజయమును గొనవలయు, కాదేని వీరస్వర్గమునకేగుటయే గౌరవము.

రామ—సెబాన్! బలభద్రా! సెబాన్!

ఉ. పేరుమహమ్మదుండు తనచేతుల నొక్కనువర్షఖడ్గ మిం
పార నొసంగువేళ తనహస్తముమీదుగనందె, నట్టిదు
ర్వార ప్రతాపు తిమ్మవతి వంశమునందుదయించి పంశపుక్
గౌరవముప్ప బల్కితివి ఔత్రీముదీప్తివహింప బాధివా!

తిమ్మజగపతిరాజా, మనమీ విషయమును అమ్మగారికి తెలుప కుండ నెట్లు స్వతంత్రించి కార్యనిర్ధారణముచేయగలము?

తిమ్మ—నిజము, చక్కగాజ్ఞప్తికి దెచ్చితీరి. దయచేయు డమ్మగారియభ్యంతరగృహమునుగూర్చి పోవునము. ఇంతలో మన యాశ్వికి సైన్యాధ్యక్షుడు చల్లారాజన్న పిరాపురమేగి వీరికాపురాధీ శ్వరులగు చాచా రావు వేంకట కృష్ణారాయనింగారిని కూడగొనివచ్చి మనల జేరగలడు. బలభద్రా, గురుదేవుడు కొంపెల్ల సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజిగారిని గజదళాధ్యక్షుడగు నూరుద్దినని కూడ మనయాం తరంగిక నభకాహ్వనింపుము.

బల—చిత్తమన్నా !

(అండఱొక వంకను బలభద్రుడొకవంకను నిష్క్రమింతురు.)

ర రంగము.—అంతఃపురము.

[రామయ్యమ్మదేవి జగపతిని ఉయ్యాలలోనుంచి యూచుచు

జోల పాడుచుండ గారి తమలపాకులందించుచుండును.]

[రాఘవమ్మాదేవి ప్రవేశించును.]

రాఘ—రామమ్మా, బాబింకను నిదురింపలేదా ?

రామ—(లేచి ముందహాసముతో) ఈజగపతి కింతలో నిదుర వచ్చు సలవాటున్నదా ? మీరు రావలెను—జోలపాడవలెను—లే కున్న పోరుమాని నిదురించునా ?

రాఘ—(హాసముతో బాలునివంకదిరిగి) బాబూ, నామీద నీకింత ప్రేమయెందులకొయి? జోలపాడెద నింకనిదురింపుము. (జోల

పాడి) జగపతికప్పుడే నిద్రవచ్చినది. (జగపతివంకదిరిగి) బాబూ, నీతండ్రివలెనే నీవును నామాటయన్న నిప్పటినుండియు నెంతయూదరము చూపుచున్నావోయి !

గీ. నల్లకీ వేణురవముల తల్లిచుధుర

గానమున గూడ నిదురింపబూనకీవు

బెర ! నే జోలపాడినయంత నిదుర

పోవ మనసేల జగపతీ, పోరునుడిగి ?

రామ—అదిగో! అదియే వీనిలోనున్న విశేషము.

గారి—చిన్న బాబుగారు మూడుమూర్తుల తిమ్మజగపతి రాజు బహద్దరుగారేనమ్మా. (రామయ్యమ్మవంక చూపుచు) చిన్నమ్మగారెఱుగరు కాని—పెద్దబాబూగారీ వయస్సున నిద్రచూపము. ఇదే అల్లరి-ఇదే—

(తెరలో “ గారీ, అమ్మగారేమి చేయుచున్నారు ?”)

రాఘ—తాళు-తాళు-గారీ, అది పెద్దలబ్బాయి మాట వలె నున్నది. పోయిచూడుము.

గారి—(ప్రక్కకేగి) బాబూ, ఇటు, ఇటు, (విని) చిత్తము. (తిరిగివచ్చి రాఘవమ్మాదేవితో) అమ్మా, ఏలూరినుండి తిరిగివచ్చిన మొగల్తుఱ్ఱ నూజవీటిప్రభువులు తమ దర్శనము కొఱకు వేచియున్నారు !

రాఘ—(ఆతురముతో) మంచిది. వారినందఱిని కార్యాలోచనాభవనమునందుబ్రేవేళపెట్టము. నేనిప్పుడేవచ్చెదను.

గారి—అట్లేనమ్మా. (నిష్క్రమించును.)

రాఘ—అమ్మో, రుస్తుముఖాను దురాగతము నడపనేసిన యీవీరద్వయ మేమియొనర్చిరో పోయి తెలిసికొనివచ్చెదను. (ఆశ్చ

ర్యముతో) ఇదేమి! నా కుడికన్నదరుచున్నదమ్మా, యిది అశుభసూచకముగాదా ?

రామ—అత్తయ్యా, మరణమన్న తృణప్రాయముగా జూచు వీరరఘుకుల క్షత్రియ కాంతాశీరోమణులమగు మనకీదుర్నిమిత్తములవలన భయమేల ? సర్వేశ్వర లీలగుటచే శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములన్నియు మనకు తుల్యములే కాదా ?

రాఘ—సందేహమేమి ? ఆకస్మికముగ నగ్నిజ్వాలలుదరికొని బ్రదికి యుండగనే భస్మముచేయుచున్నను చలింపని యీ రాఘవమ్మ యీనాడీ యశుధసూచకములకు భయపడునా ? (జగపతివంకదిరిగి చిలునగవుతో) బాబూ, పోయివత్తునా ? మాటిమాటికి నాకీరాజకార్యముల గొడవయే లేకున్న నిరంతరము నీముఖచంద్రుని జూచుకొనుచు నడుగైనకడలకుండ నీచెంతనే యుందురుగదా ! అమ్మా, పోయివచ్చెదను. (ప్రేమతో బాలుని చూచుచు నిష్క్రమించుచు.)

రామ—అక్కటా ! తెరల మఱుగున బడి యుండవలసిన తెఱవనైపుట్టుటచేగాని—

గీ. ఆడుపులి యట్ల కప్పించి యాజి రంగ

మందు నరి వీరవరులను మృందజేసి

విజయమునైన నాకెంతోప్రీతి, యట్టి

యాసలడియూనలయ్యె నే నతివనగుట !

(తెరపడును.)

గీ రంగము— కార్యాలోచనా మందిరము.

[తిమ్మజగపతిరాజు, బలభద్రరాజు, రామరాజు, నుబ్బరాజు
రాఘవమ్మాదేవి గార్లు యథోచితాసముల నుందురు.]

రాఘ—(అండఱిని కలయజూచి) పరాజయమాత్రమున మన మ్మదై
ర్యపడవలసిన పనిలేదు (ఉత్సాహముతో)

గీ. ఎపుడు పెద్దాపురీరాజ్య మపహరించు

పూన్కిరుస్తుము మనకోట ముట్టడించు

నాడెవానికి ఆయువు మూడకున్నె

అతనియత్న మాతనితోడ సంతరింప ?

(నిర్వేదముతో) అక్కటా ! కాలవృక్షమెట్టి విషఫలముల నొసగు
చున్నది !

గీ. ఎవని నాసోదరుండని యెంచినానొ

ఎవని నారక్షకుండని యెంచినానొ

ఎవని నాయాపుడంచు నేనెంచినానొ

వాడె నాకొంప చిచ్చిడ వచ్చువాడె !

(కోపముతో) ఓకుత్సితుడా, కృతఘ్నుడా, దుష్టుం,—

గీ. స్వామిభక్తికి నిర్మల స్వాంతమునకు

నైకమత్యంబునకు స్థానమగుచు దనరు

నట్టి మహితాస్వయంబున బుట్టి ఘోర

రాక్షసుడ వెట్టిలైతి కూరారా ! దురాత్మ !

కానిమ్ము—రామరాజా, అంత మీరు రస్తుంభానుని కేమని సమా
ధానమిచ్చితిరి ?

రామ—అందులకు మేము:—“ మేము శిల్లీఫాదుపాల యేలుబడి
లోనివారముగాని మీ నవీనప్రభువులగు గోలకొండ సుబేదారులకు

తాబేవారులముగాము. ఢిల్లీశ్వరుని కైనను మేము పేరునకు సామంతులమేగాని యెన్నడు నొక్కపైసయైన జమ్మచెల్లించియెఱుగము. కావున, మేము మీకుపన్ను చెల్లింపవలసిన పనిలేదు ; చెల్లింపము. న్యాయవిరుద్ధముగా మీరు రణమున కాయత్తమైనచో నందులకు మేము సిద్ధముగా నేయున్నా ” మంటిమి.

రాఘ—(అలోచించి) సరే. అయిన నిష్పాదు రుస్తుము తన రాజధానియగు రాజమహేంద్రవరము వచ్చినపిదప గదా మన రాజ్యము నపహరింప తుత్తముపన్నుచున్నాడు ! ఆతని వలము నేహనియు బొందకుండునట్లు మనము కాపాడుకొనవలసియున్నది

సుబ్బ—అదిగో, నమయమునకు కృష్ణారాయనింగారును రాజన్నయు వచ్చినారు.

[కృష్ణారాయడు రాజన్న ప్రవేశింతురు.]

కృష్ణారాజ } —(రాఘవమ్మాదేవికి నమస్కరింతురు.)

కృష్ణ—(తిమ్మజగపతి నుద్దేశించి) బాబూ, నారాక ఆలస్యమైనదా ?

తిమ్మ—లేదు. సకాలమునకే వచ్చినారు, దయచేయుడు. రాజన్నా, కూర్చుండుము.

రాఘ—కృష్ణారాయ, ఏలూరియుద్ధపర్యవసానమును రుస్తుంఖానుని దురాలోచనలను ఈ రాజన్న వలన తెలిసికొనియే యుందువు. ఇందులకు కర్తవ్యమేమాలోచించితివి ?

కృష్ణ—అమ్మా, శాత్రువనైస్య పరిమితిని తెలిసికొన కుండ నాకేమనుటకును తోచకున్నది. పితాపురమునందిప్పుడున్నమట్టునకు రెండువేల సైన్యమును గూర్చుకొని వచ్చితిని. ఇచ్చట తమ ప్రయత్నము లెట్లున్నవి ?

తీర్పు—మూలబ్రహ్మముగాక మూడువేల సృష్టముకంటె ఎక్కువ
దులేను. ఇంతవరకన్నగారి యనుజ్ఞలేక మనస్సానుల విలువకుంప
లేదు. సృష్టము సైన్యము పదివేలున్నట్లును అందేటూరియుద్ధమున
అందు కేలవారు మడసినట్లును మన రాకురాజుగాని చెప్పబున్నాడు.

బల—యొద్దమేకగవ్యముని నిర్ధారణమైనచో బిక్కవోలు,
నాంతమునాన, ఇంద్రుని, కింద్రుని, వీరవరము, శిష్టుని, తోటపల్లి,
తామరాజ, కొమ్మము మొదలగు నహిమహిమ ముతాలనుయోగిన
గాను దంపిపురము, తేలికగుట్ట, ముద్దుజీవము, గోపాలపురము,
కాశీకుంజ మొదలగు సుందరముతాలమండితూరి సైన్యముల రావించు
కొనవలసికయుండునుగాన కాగ్యాలలో వసము త్వరలో శాసించెను.

రాజు—అన్నట్లు—రాజున్నా, కుమారుడు నూర్చుకొన్నట్లు
పరిపక్వమైనది ?

జు—మొదటికి రిచ్చాకు మనస్సానులకు సైన్యసమీకృత శక్త
గాను సైన్యాపురము లంబలవసించి తాళినట్లు వాగ్ధియుచున్నాడు.

రాజు—(లేచి) ముగ తమ్మురాగా, నాయున్నాతని యాతా
నిగులేల ?

బ—(విరుటగాచి) ఇహిగో, గురుదేవుడు సాబ్రహ్మణ్యసోమ
కూడుగాని నిచ్చయుచున్నాడు.

[యథోచిత వేషమున సుబ్రహ్మణ్యసోమయం:]

ప్రవేశించును.

అంగము—(నిలువబడి నమస్కరింతును.)

సుబ్ర—నిజయోధు ! విజయోధు ! అమ్మా, మీ రూర్లుకు
బడయకుండు, స్వాతంత్ర్యమువహించి సునిబహిర సుపయోగింపనచ్చు
నని నుండునట్టి చునీ శాస్త్రమున నియోగింపినది లేదు. పనియంతయు
ముగియవచ్చినది ; అతఁడే సాటికి నచ్చుచుండును.

రాఘ—అర్యా, యీ పీఠమునలంకరింపుడు. మీ సమయజ్ఞ త్వమును మేమభినందించుచున్నాము.

సుబ్బ—(కూర్చుంటే) ఇదిగో నూరుదీను నచ్చినాడు
[నూరుదీను లేఖలతో, లేఖసమకీచాలలోలతో] కేళించుచు.]

రాఘ—(నూరుదీనుతో) అబ్బాయీ రమ్మ.

మారు—[కూర్చుంటే] చిత్తము.

రామ—కృష్ణారాయని సైన్యము లెందువేలును ఏలూరినుండి తిరిగివచ్చిన సైన్యము మూడువందలును పెద్దాపురము సైన్యము మూడు వేలును సూతనముగా చేర్చుకొన్న సైన్యము షడువేడువందలును కలిసి యేడువేల సైన్య మిప్పుడు సిద్ధముగా నున్నది. రుస్తుంఖానుని పదివేల దళముతో ఛావగా మిగిలిన నారెనిమిది వేలుండుచుగాన మన యేడు వేలదళమును శత్రు సైన్యమును జయించుట కొంతమాత్రమును సంది యములేదు. కాబట్టి యుద్ధమే మవశుబిధము.

సుబ్బ—శయనగృహమున తామచామునలె శత్రువు మన రాజ్యమున జొచ్చుచుండ వానిని, తెగలార్చుకొండ సూరకొనుటం తయు వివత్కరము!

రాఘ—(మండపానముతో) బలభద్రా! నీవుమాట చెప్పేది? రణప్రియుడవగు నీకు శభవమే—

బల—[ఉత్సాహతో దోక్తిములతో] సందేహమేమి? అప్పుడేగి, ఎదిరి నెదిరించు నామర్థమింతలేక

యిలట గూర్చుంట శూరుల కేమిలగ్గు?

విక్రమంబున పగతొర విదళింపఁబు

నేనీ జయలక్ష్మిగొంటయే ఛల్లుగాని.

కృష్ణ—తగినంత సైన్యము లేక పరబలాటలముల దెలియక యిదివరకు రామరాజు ముప్పరాజుగార్లునలిపిన సమరము చాలదా

మూలబలమున కండయై నిలువవలసిన యేడువేలైక్కులను మనతో
గొనిపోయిన మూలబలమునకు ముప్పుకాదా ? అధిక సైన్యములేనప్పు
డెచ్చటకో యెత్తిపోవుటకంటె యిచ్చటవేయుండి శత్రుచిచ్చటకు
వచ్చిన నెదుర్కొనుట నమంజనము నిరసాయమునగు మార్గము
కాదా ? ఒకపంక మవము రాజమహేంద్రవరమేగ మశియొక వంక
శత్రుసేనలు మనరాజ్యమున జొరబడిన—

నిమ్మ—జొరబడిన ? అంతలోనేమయ్యె ? కృష్ణరామ, శత్రు
బలమునదప్పచూడము తెలిసియు నిట్లాడెనటేమి ! ఏమవేల యాంధ్ర
వీరు. తెలిమిదివేల మునల్కొనదశమును నడమదము చేయజాలని
కిటికివండలా ?

గుడి—శత్రువు దుర్బుత్తి తెలిసిపడవ వానిని చూపుమావ
కున్న నావల గొట్టితోత్రంపవలసివదానిని గొడ్డంటితో దీర్చవలసి
వచ్చును.

రాజ—ఋణ శేషమును శత్రు శేషము నుంచరాదు.

నూరు—వాతేండి పట్టాపురసామ్రాజ్యప మరణవాంఛతో
వచ్చున నిజమైన నాతని నిటకు రాసియకుండ విరోధించుట యుచి
తము.

రాఘు—నిజమునుమాత్రా, నిజము. ప్రతిభుటనమే మన కిష్ట
దు పరమకర్తవ్యము. మనయేడువేల చమూనమూహమును గొని
రామరాజ సుబ్బరాజ కృష్ణారాయనిం గార్లివుడు రాజమహేంద్రవర
మేగి రుక్మంభానుని నోదావరిదాటి రాసియకుండ నరికట్టవలెను. అట్ల
యినచో మనసైన్యమేడువేలును పరబలము వదునైదువేలున్నను
నిగ్రహింపగలము. మెలికలవంటి పట్టాపుర పితాపుర వీరులు సాధిం
పజాలని డేమియులేదు. తిమ్మజగవతి బలధదుగ్గును రాజన్న నూరు
స్త్రీలు లిచ్చట కోటను సంగ్రహించుట కుండవలెను. మనసర్పారుటం

తెలంగాణ ప్రజలు గొప్పవారు. గాన నిష్కర్షితులైన మహామహిమ కల
మును తెలంగాణ ప్రజలు భయములేదు. నాడున్న, సేపు వాగ్దేయం
చిన తాళిమలకు మోముదల వేయించి తత్కాలే సర్వం తెలుగు
బంధువు. రాజనా, సేవిచ్చి సర్వములు దగిన తోటము నిచ్చును
తొత్త సర్వమును బ్రోగుచేయును. తిమ్మరాజు, సర్వముల నా
య్యన ముగిల కాష్టాపించి రోగభేదమోయింపుము. జలభద్రా, సా
గ్రామికోపకరణములగు నాయకముల జేయింపుభావిము నీయది.
శుభవర్యా, శుభచాచలకు తామోధిపత్నీయును నహింప. శాశ్వత
మహనాను. కృష్ణరాయ, శాశ్వతవానివాక్యముల గొప్పిచ్చి
యూ రాజమహేంద్రవర యుద్ధమునందు నర్పణేనాధుకర్మములు
వహింపగోరెదను. వీరవ ర్మలా, మనయప్రదనము. వీర
తిమ తెంను.

సీ. రథక్షుభ నునడంచి రావలె పోయె

ಶಿವಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಕಾವ್ಯವು

అనువు రాసిన: విశ్వరూప బహిమాన

ಶಿಷ್ಯೋಜಗದಲಿ ಪುನಃಪುನಃ

మృత్యువును పాపము తొలగించుచున్నది.

రామయజ్ఞశ్రీః శ్రీ రాజమాళి

మాధవ పరగెల్చి యోధుడగారె ను

గృహరామరాజ ధరగీధవుః

గీ. నిన్ను నేమిడియే కాదే? సివుమామి

నిష్ఠ దేవుని పాట : యిప్పుడు నా

రణమునకు నేగువమ్ము నెరిచే గరిబు

దేవుని పేరుతో ఉండి, అక్షీ శ్రుతిసేవకామార్గ !

అంతః—అయ్యో! సేన్యావరసాహుజియలక్ష్మికిగారు! బాబు!
అంతఃప్రమాతకుజను!

(తెరవశువు. బలభద్రుడు ముందువల వచ్చును.)

బల—(వేదనతో) అయ్యో, నా కంఠయాశంభుని తైలనది!
గీ. సమరకాంతిదీర విమలయోధునితోడ

బోరవేళ్ళుననుచు బొంగిరాడ,

కాని, యమ్మనూజ్ఞ పల్కివెళ్ళినన్న

ఎట్టులోల్తు? ఇంక నేమొనర్తు?

(నిట్కుమించుచు.)

ఇది ప్రథమాంకము.

పెద్దాపురముముట్టడి.

ద్వితీయాంకము.

1. రంగము — పాండవులమెట్లుయై యస్తుంఘానుశీలము.

[విశ్రాంతివేషముతో యస్తుంఘాను హుక్కాపీల్చుచు విహరిం

చుచుండును సమీపమున యావనమును వాగ్రేబల్లయు

ధానిమీద సాగ్రేపరికరములునుండును.]

యస్తు — (సాలోచనముగ) శత్రుస్సన్యములొక వేళే పరిమితిని

మించి ముందుకొనివచ్చి నలుప్రక్కలమెట్లుముట్టి అకిస్థితిముగ నై
బడినను, అవలీలగా నెదుర్కొని నులుమాడుటకే పాండవులమెట్టుకంటె
నిరవగుప్రదేశమిచ్చాంతమున వింకొందులేదు. ప్రసన్న శీతల శమ
నీయ పరత్కాల సుధాంతుకొముదీప్రభావభాసితమగు సీనిశాసను
యము ప్రశాంతమై కార్యలోచనమున కంతయు దగియున్నది. ఈ
ధరాభాగముహ్వింగి యచలాకృతి వహించుటయు హిమ్రాంతుమ
మనోజ్ఞచంద్రికల నెజ్జల్లుచు ఘోరనలువలరకులగు మనోహర
దృశ్యముల జూపుటకేగావలయును..... ఏహో !

సి. స్తుతికడళము విశ్లేషితులందగజాలు

తావిదికాదే పాండవులమెట్టి !

మహామదీయులెల్ల మహితమే మావ్యమై

మించిన గవ్వలచుట్ట యదియె !

శత్రుదుర్భేద్యప్రశస్త గర్వోన్నతి

కొమరారు బురుజులవోలయదియె !

దుర్లముచెంత నిసర్గలావణ్యంబు

గల్గి పెల్లుపడి రాగమ్మచేలుపు !

గీ. వజ్రనిర్మలమై వినంబవెచ్చవల్లి

విశిశానలబాతు నేలేనినము !

సకల సంపత్తి కల్గి నాస్థానమగుదు

దనురునియ్యడిగాదె పెద్దాభరణంబు !!

ఈ సంస్థానమును హాస్యగతము కావించుకొనుటకు కేదలపెట్టిన మహా
కార్యములెల్ల ఫలోన్ముఖమగుపట్టి శుభవమయమేతెంచినది. కాని,
నేనింతమగు హాస్యవిభవంశము నోకయెగు, ఇంకముందు సాధింప
నలసివ దోకయెత్తు. నేనామునుకు దండయాత్రీవలసకలుగు ప్రియో
జనమును నచ్చుజెప్పి నలువదివీట్లన్నియులదోహ్మనివచ్చి పదివేలపై
వ్యముతో కెత్తుచుమాపమానమునీలూర్తికడదాకి విదళవస్తుచేయు
టయు, తేయానసునకు గోదావరినిదాటి రాజమహేంద్రవరదుర్గము
నాకొమ్మిండుకొనుటయు, భామరాజునుబృరాజులతో ఏమవేలదళము
తోవచ్చి యుదిరించిన వృష్ణారాయన్నిశు నర్వనవ్యముతోబడియవలెల
నోడించి పెద్దాభరణముమొగగును పూడకుండు నోటపల్లినవ్యములకు
భారదొంగుటయు నొకతెక్కతోనివికావు. ఇంతవరకు నేనునలిపిన
సచనములందు పదివేల నిమిషు నిహతులైనను ముప్పదివేల దళ
మిదను కలచుగదా ! ఇంకొన్నినిమిషులతో నిష్పాదునేను పెద్దాభరణ
దుర్గమును నోపలుకుకొనలేనా ? అం సాధింపలేకెమి ? తోవలసరి
కట్టి, పెద్దాభరణ పితామహాభిక్ష్వులులు నైవ్యములనంపుడని వారివారి
స్వధులకువోసిన లేఖలనన్నిటి చేత్కిరచుకొనుటచే దుర్గములో
నిష్పాదున్న మూలబలము మూడువేలును శోభగాదేనిన నైవ్యమైదు
వేలును నోమయాని ధుచ్చిటినుండేయో తెచ్చిన నామొకరెండువే
లును మొత్తము పదివేలుకుతప్పయింక రావు. కానిదుర్గనుభేద్యమగుటచే
నీపదివేలస్వనిమిషులును నామువ్వనితోను సంహరింపవచ్చును. . అందు
వలన నాబలము విశేషముగ నశింపకుండి కీటగుసాధించు. మార్గమేము

న్నది? సరే! గానుపయ్యోదేవి మొంత యశాస్థ్యురాలైనవని నాకు
కులస్థితి విట్టివధింపగలిగినవో నీకు... రలపిసిగింపుమని పిలువ
గలను? అయ్యో నాకు తోట విజేషశ్రీమహావక్తుండ అభింపగలను
శత్రుచిమూసతులందు చిట్టారాజన్నయొక్క ముఖ్యుడేగాని గుర్రము
ప్రభావానిలమునకే మరకమాగగలవా? గామరాజు, నుబ్బరాజు,
వృష్ణారాయనింగొక్కరి కిది కడుగుపట్టుటకు పీలులేకుండ దోరప్రదేశ
ములకు పారదరిమితివిగదా! ఇంక నాకిది యుప్పులుపయోగించి పాధిం
సవలసినవారు లెప్పుడునని బలధనుర్నిర్వహిస్తారు. సరే! ఇంతైనది
చాడ నింతసే పీరిసింబాకిలోరముల ఇట్లుబతుకనిన పంజరముల నిర్మించి
నేలేకపోవుదుమా? నన్నెదిరి. పంజరము రావారులకు పుష్పసాహాయ్యము
నిజేసిన యీ రానువనస్థిదేవికివిగముగ నక్షిణలాగ్ని చేసి ముప్పుదప్పు
ముప్పులొద్దనుమన నావాసలకు కల్పింపలేమిదనరా? పుష్పుడే
గమకలేఖులవ్రాసి అన్నయితరమిచ్చి నే పంపవలసిన యగత్యమే
మున్నది? పోగుటనే పంపవచ్చును. సరే ముండ్లదిముఖ్యము.
(మతియొక లేఖులవ్రాసి) నాకుచ్చిన విషయమున నప్పగియింపబడి
యుండకొన్న ప్రమాదము తప్పదు. రహూరే! రహూరే!

రహూ—(ప్రవేశించి) సర్కారే, ఏమియోజ్ఞ?

రస్తు—ఈ యుజ్జేరమును రహస్యముగ నిక్షేపించుట నేనాకు
దీనువకు పంపించు సర్కారులతయము. (లేఖనిచ్చును.)

రహూ—(చుచ్చుకొని) చిత్తము. (పోజొల్తును.)

రస్తు—అనుము. మతియొకమాట. నచ్చనవ్వును గట్టి
సీరి, శిలీఖానులకుండ గొనిరమ్ము. ఉపదేశించవలసిన రహస్యములు
గలవు. మిగిలిన దేనాగ్నహానమునమునగల శివరమున నేది
యగును.

రస్తు—చిత్తము సర్కారే. (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—ముక్కుమూసికొని మూలకూర్చుండక యీముగు
సలి సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి తగుదునని తగనిభారమును నెత్తిపైబెట్టు
కొని గూఢచారుల పలువురనియోగించి నాగుట్టుమట్టులనెల్ల కను
గొని నన్ను సాధింప జూచుచున్నాడట ! కానీ !

గీ. నా ప్రతాపాగ్ని పర్యతమే ప్రియలిన

నకలజగముల నాశంబు నలుపునగ

ద్విజుల యింటింట తిరిపెము దెచ్చికొనుచు

బ్రతుకజూచు మందాధుడీ పడియెంత !

(నగర్వముగ నిష్క్రమించుచు ;

2. రంగము—నూరుదీను శయనాగారము.

నూరు—(పరికిమించుచు సాలోచనముగ దనలో) ఇదినిజ
మగునా ? నాతండ్రి యింతదురాగతమున కొడిగట్టునా ? పండ్రిండు
సంపత్సరములకాల మేతల్లి యుడచువల్లి గజదళాధ్యక్షత్వమంతటి
గొప్పపదవినిగొనెనో యా రాఘవమ్మదేవికే చేటుగూర్చు నీతడు
వచ్చుచుండెనా ? నమ్మజాల నమ్మజాలరు ! అట్లయిన, యీరామ
రాజాదుల వాక్యములకేమందురు ? వీరినిస్వయముగా ప్రశ్నించి
చూచితినే ! నిక్కువమేకాకున్న రుస్తుము పెద్దాపుర సామ్రాజ్యస
హరణ ప్రయత్నమున వచ్చుచున్నాడని వారేలజెప్పెదరు ? వారికెట్టి
పూర్వద్వేషములులేదే ! అయిన రుస్తుము సంశయింపవలసినవాడేనా ?
తనకుమారునకీసంస్థానమాలంబమని యెరుగడా ? రాఘవమ్మదేవిక
నేనన్న పుత్రవాత్సల్యముని తెలియదా ? తనయందలి గౌరవానురా
గములచేతగదా దేవిగాదు తనపదవిని నాకొనగిరి ! నీనికంతకు కృత
జ్ఞత చూపవలసినవాణ్ణి కృతఘ్నతచుంపునా ? ఒక వేళ నేను

తన కుట్రలోచేరి తనకు తోడ్పడనంగీకరింపనందున నైజామున కాంధీరాజుల యొద్దనుండి కప్పముగొని తెత్తునని యాసజూపి యూపైన్యముతో నీరాజ్యమును జయింప నిశ్చయించెనా? అసంభవము! దోహముచే నూర్జితమైన సింహాసనము నాకువలదని యే కపుత్తుడినైన నేను తనహితమును తోసిపుచ్చినపుడీ రాజ్యము నెవ్వరి కొరకు సంపాదించును? తనయొక్కనిపొట్టయు రాజ్యమున్న నేగాని గడువదా? కాకున్న నీతడధికారముకొరకు పాకులాడుచున్నాడా? ఈసంస్థానమునందు గజదళాధిపత్యమును ఇచ్చాపూర్వకముగా త్యజించి నైజామునొద్ద షర్లలమ్మరుగానున్నను రాజ్యపాలనమందే కాంతయున్నదా? లేకున్న నీతనికిప్పుడీ పెద్దాపురయాత్రయేల? ఈ పైన్యపారావారమేల? ఎందులకింత కాయక్లేశము? పోయి యతనితో యొకసారి మాటాడివత్తునా? చీ! ఇదియిప్పట్లు ననుచితము. అనుమానములకాకరము! ఇంకనీతని యంతరంగమెఱుంగుట కేమియుపాయముకలదు?

సేవ—(ప్రవేశించి) సలామ్, సర్కార్, హుజూరుసకమ్మని తమ తండ్రిగారి సేవకుడొకడీ లేఖనిచ్చి పోయినాడు. (లేఖనిచ్చును.)

నూరు—(అందుకొని) సరే, నీవుపొమ్ము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

నూరు—ఇంత రాత్రివేళ నాయనగారి యొద్దనుండి లేఖయు! ఇదిగో యివి నాయనగారి స్వహస్తాక్షరములే! (కన్నులకద్దికొని) ఈ యక్షరములవలె నాయనగారి హృదయముకూడ నుందరమైయుండే నా నాజీవితమెంత ధన్యమైయుండును! (లేఖనుచదువును.)

“ప్రియ కుమారా,

అల్లాకృపచే నీవుచిరజీవినై వర్ధిల్లుదువుగాక! ఇప్పుడు నాదశ తిన్నగతేదు లేని రాజ్యవ్యామోహము నా కార్యోపబడినది. నీ

నొసర్పని తలంపని దురంత ఘాతుక కృత్యములకెన్నిటికో కర్తనని నిందింపబడితిని. నేనెల్లు రామరాజుడుల కుట్రికుప్పాడితినిో రేపుకొలువుకూటమునకు నేనుపంపులేఖవలన నీకుసుగతముకాగలదు. కాని నీకు చెప్పవలసినది మఱియొకటిగలదు. ఇంతదనుక నాకొకదుర్దివసమునకలిగిన రాజ్యపాలనానక్తి నేను నవాబునొద్ద మర్లలక్కరుపదవి సంపాదించుటచే నశించినది. నాకు నేను రాజపుత్రులయెడ నెట్టిభేదబుద్ధియులేదు. ఇటకునేవచ్చుట కేవలము శ్రీవారలదర్శనముచేసి వారి నాశీర్వాదించి చనుటకే. రేపు శ్రీవారలదోడ్కొని నీవుకూడ నాగుడారమునకు వచ్చితివేని మనము ముఖాముఖినిమాట్లాడుకొనవచ్చును. అప్పుడు నీవు నాయంతఃకరణనైర్మల్యమునెఱింగి సంతసింపగలవు. ప్రయాణక్షేత్రముచే నస్వస్థుడనైయుండుటచేత మిమ్మేర్పమ్మని కోరవలసివచ్చినది. కన్నులకప్పుదీర మిమ్మొక్కసారిగాంచి తనివి దీర గాఢాలింగనమొనరించుకొనుదాక నాకుష్కహృదయమునకు శాంతికలుగదు.

అల్లాకరుణచే మనకు సుప్రభాతమగుగాక !

రుస్తుం.”

సెబాన్ ! అనుకొన్నట్లు నాజనకుని మనస్సు అకళంకము. ఇప్పుడీ లేఖగాంచుటచే నాహృదయశల్యమూడినది. దీనినిబట్టి రామరాజుడుల అభిప్రాయములు ప్రమాదజనితములని తోచుచున్నవి. ఇంక రాబోవులేఖయం దేమియుండునో చూచెదను.

నేవ—(ప్రవేశించి) సలామ్, సర్కార్, కార్యాలోచనా సభకు దయచేయవలసినదని మహారాజుగారిసెలైవైనది.

నూరు—మంచిది. నీవుముందేగుము.

నేవ—(నిష్క్రమించును.)

నూరు—(నడచుచు) పెద్దాపురముకోటను ముట్టడింపవచ్చు

చున్నాడని వినినప్పుడాంధ్రేశన మొందిన నాడెంగమునకీలేఖ కొంత
శాంతిచేకూర్చినది. ఇంక మహారాజునకువచ్చులేఖ నాకు సంపూర్ణ
సందమును సమకూర్పకుండునా ?

(నిష్క్రమించును.)

కి రంగము—సభాభవనము.

[రాఘవమ్మాదేవి, తిమ్మజగవతిరాజు, బలభద్రరాజు
నూరుగ్గిను, రాజన్న, సోమయాజిగార్లర్హానన
ములనుండెదరు.]

రాఘ—గురుదేవా, రాజమహేంద్రవరము యుద్ధమునండి
తిరిగివచ్చినవేగులవాండు) రామరాజు, సుబ్బరాజు, కృష్ణారాయని
గార్ల జాడ తెలియనేలేదనిచెప్పిరా ?

సుబ్బ—అమ్మా, అట్లే, వారిజాడసరయుటకై నేను విశ్వప్ర
యత్నిముచేయుచున్నాను. ఆంధ్రేశాంకమునంతను గాలింపుచున్నాను.

రాఘ—సరేకాని-మన రాజ్యమునపహరించుటయే పరమావధి
గాబెట్టుకొని యంతదూరమరుదెంచినరస్తుము, కోటనుముట్టడింపక
పాండివులమెట్టపెవిడిచిచేసి యూరకకూర్చున్నాడేమి ?

రాజ—అతడొకవేళ మనతోకయ్యమునకుదలంపక నెయ్యము
నకే చూచుచున్నాడేమో ?

బల—(వికటహాసముతో) ఈదురాత్ముడా మనతో నెయ్య
ముననుండగోరువాడు ?

నేన—(ప్రవేశించి) జయము ! జయము ! మహారాజా, రస్తు
ముఖానుషక్లమ్మర్ యొద్దనుండి లేఖకుగొనితెచ్చి నే కుడొకడు
తమదర్శనమునకై వేచియున్నాడు.

తిమ్మ—మంచిది. వెంటనే ప్రతేష పెట్టము.

[రుస్తుముఖానుసేవకుడు ప్రవేశించును.]

రుస్తు. సేవ—(లేఖను తిమ్మజగపతిరాజునకిచ్చును.)

తిమ్మ—(అందుకొనును.)

బల—(కోపముతో) ఓరీ, మేచ్చాధమా,—

గీ. ఎవ్వడేలూరు రాజమహేంద్రములను

మోసమున రామరాజాది భూమిపతుల

స్వైర్యములజంపె నట్టిరాక్షసచరితురీ

డింకనుఁ డ్దేమముగనుండెనే వచింపు?

తిమ్మ—తమ్ముడా, హేళనమాడుటమనకుదగదు. ఓరీ, మా ప్రత్యుత్తరము కొఱకు నీవు వేచియుండనక్కరలేదు, పొమ్ము.

రుస్తు. సేవ—(నిష్క్రమించును.)

బల—(కోపముతో) హేళనమాడులే మనకుదగదా? ఇంక మనకుదగినదేది?—తగదు తగదని అయినదానికిని కానిదానికిని యూరకొనుటవలననే మనకార్యములన్నియు దగ్ధములగుచున్నవి. ఏదురాత్ముడచ్చుబోసివిడిచిన యాబోతువలె మదోన్మత్తమాతింగ మట్లు నిరంకుశగతి నాంధ్రలోకమునవిహరించుచు పెద్దాపురరాజ్యాపహరణమునకై ప్రచండ సేనాసమూహముతో పాండవులమెట్టపై కాచుకొనియున్నాడో ఆకృతఘ్నుడు—ఆచండాలుడు పంపినదూతను పట్టిబంధింపకుండ విడువవచ్చునా? వీడు రుస్తుమువేగులవాడుగాని నిక్కపువార్తావహుడా? ఇట్టికార్యములన్నియు మనకుతగినవేనా?

రాఘ—(విసువుతో) అబ్బ! అబ్బాయీ, మాటిమాటికే నీవిట్లు వచ్చుచున్న రాజకార్యములుసాగునా? అందును దూతనవ మానింపుచునియూ నీ యన్నగారికి నీతిగఱపెదవు? క్షణమూరకొనుము

బల—(లేచి) వంకమాటలు నాకు దేలీయవు, ఉచితమైనది కయ్యము. మీవైఖరిగాంచిన సంధికొడబడునట్లుతోచుచున్నది. బిచ్చపుకూడు నాకుబనికిరాదు. ఇచ్చటినుండి మీ కార్యములకడ్డకరాదు. ఇదేపోయెక, కాని—

గీ. తిన్నయింటి వాసములెన్న ధీరవరుడు

ఆంధ్రోపీరుల శిక్షించినట్టి ఘనుడు

కోటకాపాడవచ్చిన మేటివీరు

డతని శరణందు జేలకయ్యంబుమీరు?

(కోపమున పోబోవును.)

తిమ్మ—(అడ్డుకొని) తమ్ముడా, తమ్ముడా,

గీ. అమ్మగారియాజ్ఞయన్న నొదలదాల్చి

యసువులైననిచ్చునట్టివాడ

వకట ! తెంపుచేసి యామెపై గోపింప

బుద్ధియేలపుట్టె నిద్దితగవె ?

సుబ్ర—నాయనా, బలభద్రా,

గీ. ఎఱిగియుండిన మౌత్రంబు నెఱుగకున్న

బ్రాహ్మణుడ, శాస్త్రమెఱిగినవాడనగుట

వినుమునామాట, లేఖనవినుముమొదట

అవలయోజితమోయన్న యంబమాట.

రాఘ—(మందహాసముతో) వెట్టివాడు !—వెట్టికోపము !—

గురుదేవా, వానిమాటల కేమిలెండు—లేఖనపఠింపుడు.

సుబ్ర—అమ్మా, సావధానముగండు. సభ్యులారా, వినుడు.

“ శ్రీమన్మహా—”

రాఘ—ఆర్యా, బిరుదములనువదలి చదువుడు.

సుబ్ర—చిత్తము. (చదువును.)

“అమ్మా రాఘవమ్మాడేవీ,

తమరు కొండలు మట్టలకొండెములనువిని నాపైదురభిప్రాయమునుగలిగియున్నారనివింటిని. కాని యనియంతయుగల్గి. నేనిచ్చటకు మీపై కత్తిగట్టచచ్చినవాడనుగాను. కలింగ రాజును హేంద్ర వరమునర్కారుల రెండింటిని పాలించుటకన్నద్దిననమర్థుడని తెలిసికొని నైజామువారునన్ను రాజును హేంద్రవరమునర్కారునకు షర్లంష్కరుగానియమించి నలుబదివేలపాజును రాజును హేంద్రవరముదుర్గరక్షణార్థమొనగింపుటచే నేనురాజును హేంద్రవరమువచ్చుచుంటిని. కాని అక్కటా ! కాలమెంతవక్రిమైనది ! ప్లేచ్చుడైనెన్నించినమాత్రమున దుర్మార్గుడనగుదునా ? నాకుమాత్రము వ్రాదయములేదా ? దారాపుత్రులులేరా ? నేనుకల్లామైనరులగట్టించి గ్రామములగాల్చి దోచుకొని ఆంధ్రీరమణులనవమానించితినియు, తుదకు నేను భక్తి ప్రేమగౌరవములతో చిరకాలమునేవించిన తమసామ్రాజ్యమునే ఆసించివచ్చుచుంటినియు ఎవ్వరోచెప్పినవాక్యములను విశ్వసించి రామరాజు సుబ్బరాజుప్రభృతి రాజవరేణ్యులనేకులు నాయాశయముల కనుగొనకుండ నాహితమును లత్యపెట్టక తిరస్కరించి నాపైసపనిండలమోపి నన్నేలూరుకడను మరల కృష్ణారాయనింగారితోనచ్చి గౌతమీతీరమునందునుదాక నేను విధిలేక ఆత్మసంరక్షణార్థము వారితోదలపడి చేజిక్కినవారిని తమమొగముచూచివిడచివుచ్చి తమకుయధార్థముగ నానదుర్దేశములనునవిచేయవలసినదనియు తమదర్శనముచేసికొన కతిపయదివనములలోవచ్చుచుంటినియువిన్నవింప వారుసిగ్గుపడి తమతోనింతకుబూర్వము నాపైయసత్యములనుజెప్పియుండుటచే న్వవచనవ్యాఘాతమువచ్చుననిభయపడితమదర్శనముచేయనోడి యప్పటికేయేముదిలేక నాపైకసిదీరక మారాజును హేంద్రవరముదుర్గమును పట్టుకొని నన్నుసాధించుటకుగాను, సైన్యములగూర్చుకొనిపచ్చునభి

లాషముతో గోదావరినిదాటి యేలూరువంకకుజనిరి. నేనొనర్చిన యుద్ధములన్నియు ధర్మబద్ధములగుటచే నన్నుమీగుటమింపవలెను. నిన్నమొన్నటిదాక నేను మీ సేవచేసినవాడననుమాటగు మఱచిపోకుడు. నాకంటె పెద్దాపురరాజ్యాభివృద్ధినిజూచి సంతసించువారులేరు. నైజామువారు నానలన మీధర్మపరిపాలనమున విని సంతసించి ప్రాచీనమగు మీసంస్థానమింతవరకు చెల్లించవలసిన జుమ్మాను రద్దుపరచి తినునియు మీసంస్థానమును నర్వస్వాతంత్ర్యముగల సోదరరాజ్యముగా నంగీకరించి మీకుస్థిరపరిచి రిమ్మనియు నన్ను నియోగించిరి. ధర్మమూర్తులును-వీరావతారులును. నాకును విశేషించి నాకుమారుడు నూరుద్రీరునకు ప్రభువులగు తమరు నేను మహ్మదీయుడననిశేంకింపక సేవకుడననిరింపక తమ సేవవీశిలననికోపింపక నాయందనుగ్రహముంచి నాప్రమాదములక్షమించి తమకుచూరరత్నముల దర్శనమిప్పించితేని వారికి నాకష్టసుఖములమనవిచేసికొని కృతజ్ఞతాప్రీతిపూర్వకవందనములసర్పించి తమతో మోదంతమునుదెలిసికొని నైజాము వారియూజునుసారము తమసంస్థానమునుతమకు స్థిరపరచి ధన్యుడనై రేపటిప్రాతఃకాలమున రాజున హేంద్రీవరమేగెను. అమ్మా, నేనెట్టి అకల్మషహృదయముతో నీలేఖవాసితితో అట్టివినిర్మలమానసముతో తమరీకమ్మను పరింప మఱిమఱి స్థాగించుచు శ్రీవారలదర్శనము కొఱకుత్కంఠతో నెదురుచూచు తమ విధేయుడు, రుస్తుఖాన్, రాజున హేంద్రీవరము షర్లమ్మర్.

బల—సెబాస్ ! చిరకాలము మనరాజ్యములోనుండి గడించిన యాధిభాషాపాండిత్యమితనికప్పుడీ లేఖారచనమునందెంత చక్కగా వినియోగించినది !

రాఘ—గురుదేవా ఇదియంతయు విచిత్రముగానున్నదే ! రామరాజాదుల సంధిప్రయత్నములు మృషలా ? వారు తిరోహితులగుటకు రుస్తుముచెప్పినదే కారణమా ? అవీరత్రయమింత దురాగతము-దోహముచేసి మనల వంచించుట సత్యమా ? రుస్తుమువాక్యములెంతవరకు విశ్వసనీయములు ?

సుబ్ర—అయ్యో, ఈవిషయమున ఆవీరత్రయమును స్వయముగ ప్రశ్నించి తెలిసికొనుకాలమునచ్చువరకు నిదమిద్దమనుటకు వీలులేదు. కాని రుస్తుమునకు రాకొమరులదర్శనమిప్పించుటతో తమయభిప్రాయమేమి ?

రాఘ—నాయభిప్రాయము కేమున్నది? రాజపుత్రులనటకు బంపుటయే యిష్టపట్టనమువితనుని నాకుదోచుచున్నది. ఏమో, రణనిహతులైనవారుగాక ముప్పదివేల సైన్యము రుస్తుమునకు కలదనికదా మనకిప్పుడు విశదమైనది, మనసర్ధారులలో నొక్కరు నింతవరకు సైన్యమునుగొనిరా లేదు. మనసైన్యములవడపించుటకు తగిన దండనాధులూ చాలినందఱులేరు. ఆవీరత్రయమేమైతే మచకింతవరకు తెలియనేలేదు. మనకోటలోనిప్పుడు ఓదివేలకంటె సైన్యములేదు. నెయ్యమొనరించుకొన సచ్చగలవానితో సానుమున కార్యసాధన మొనరించుకొనక కయ్యమున కాయత్త మగుటకు నాకుదగిన కారణము గనిపించుటలేదు. ఇదివరకు రామరాజుల వాక్యములవిశ్వసించి వారికి మనసైన్యములతోడిచ్చి బహుళ సంఖ్యాకులగు సైనికులజంపు కొన్నదిచాలును. ఇప్పుడుమనము రాజకుమారులబంపనిచో రుస్తుమందులకుగోపించి మనకోటనుముట్టదించిన చాలప్రమాదముగలదగలదు. లేదా పండ్లొడు పదుమూడులక్షలకంటెవరహాళ నొక్కసారి నిష్ఠూరముగ చెల్లించి యింతటినుంటి గోలకొండ సుబేవారులకు మనము సామంతులము కావలసినదగుచిప్పును. అయోచితముగ నీహాపమున మనకునైజాముతోడి మైత్రీలభింపనుండ కాలద్రోసి కదనరంగమున కుటికి సైనికులజంపుకొనుటే ? ఇతను మొదటనేమనపై దాడివెడలిన మనమునాహాపమునకుస్థిరపడినచో నందు న్యాయముండునుగాని మనతోనభ్యవడగోరువాని నెదిరింపబోవుట ధర్మవిరుద్ధము. ఇదిగాక, మననూరుదీరునిగూడ రాజపుత్రులతో వానిచెంతకుబంపిన

నింక వానిపలన ప్రియాదమురాదని నానమ్మకము—జోనా నూగు దీన్ ?

నూగు—(ఆవేశముతో) అమ్మా, ఆ మాటనిశ్చయము.

గీ. అబ్బయగుగాక అల్లాయెయగుగాక

దుర్జయంబునకొడిగట్టి దొరలమేను

లంటగాసాహించునే ? అంబ, నూరు

దీను—కంఠంబునందున పాణముండ ?

ఈతడెంతదుర్జనుడైనను, ఎవ్వరికైన హానిచేకూర్చుగాక—తానె వ్వరివలన నింతదనుకవర్ధిల్లెనో వారికే కీడంచునా? (స్వగతము) రాజ కుమారులమైతిగోరుచుంటిననియు, పూర్వముతనకుగలిగినరాజ్య వ్యా మోహము వర్లమ్మర్పదవిదొరుకుటచేనంతరించినననియు నిన్న రాత్రి నాయననాకువాసినలేఖయందుదహరించుటచే నేనిప్పుడు రాకొ మరుల నచ్చటకుదోడ్కొనిపోయిన హానిరాదు.

తిమ్మ—అమ్మా, రాజ్యక్షేమమునాలోచించిన మేము రుస్సు ఖానునొద్దకు బేటికిపోవుటయే మేలు. లేకున్న నైజాముప్రతినిధివ మానించినదోషము మనమీదబడగలదు.

రాఘ—నేనునదే యోచించుచున్నాను.

రాజ—అమ్మా, ఇతడు మనయూరువచ్చి మనకుహాని గూర్చసాహసి పగలడా ?

బల—(చిడిముడిపాటుతో) హాని హానియని మమ్మలనం పుటకేలయింతగ సంశయించెదరు ? మేము కిత్తిబట్టలేని కసుగందు లమా ? ఆదయన్ననడలు ఆడువాడ్రమా ? చేత ఖడ్గములుండ మమ్మొర్పజాలు మగవాడెవడు ?

చ. హరిహరులెత్తివచ్చిన భయంకరవృత్తి నెదిర్చి, యూరితో

పజుపజిశీర్షముల్ దిటిగి నైదిశులుల తీటుపల్చి, మొ

గర్ములశ్చి, యాహవముఖంబుల మాజయకేతనంబులన్
స్థిగముగ నిల్పమే యిపు శధీరులమాదుమె వీనినోర్వమే ?

తిమ్మ—సెబాన్ ! తమ్ముడా, నిక్కమువలికితివి !

రాఘ—గురుదేవా, మీరు మానమువహించితిరేల ?

సుబ్బ—అమ్మా, తలచుకొనకుండనుండవలయుచేగాని నూరు
దీనున్నంతమాత్రమున రుస్తుము నిశ్చితకార్యముచుమానము. ఇతని
వ్రాతజైఖరిజూడ సనత్యమాడి దానినిమఱుగుపరచుటకై ప్రయత్నిం
చుచున్నట్లున్నదిగాని నిర్మలహృదయమునుండి వెలువడిన సత్యవాక్య
ములుగాబాడకట్టవు. తరచిచూడ నిందనందిగ్ధములనేకములున్నవి.
ఇతడు రాజమహేంద్రవరదుర్గమునకేమివిపత్తునంధవించినదని నలు
బదివేలపౌరులుగొనితెచ్చెనో నాకు బోధపడకున్నది. మఱియొక
విషయము. మనవీరత్రయము తన రాజమహేంద్రవరదుర్గమునపహ
రించుటకై సేనలగూర్చుకొన గోదావరినిదాటిజనిరనితెలిసియు రాజ
మహేంద్రవరమునువీడి యిచ్చటకువచ్చునంతవెట్టివాడా ? దీనినంత
యదిలకింప నీతడా వీరత్రయముపాలురు మనకుదెలియనీయకుండ
నూనగించుచున్నట్లును పెద్దాపుర రాజ్యావహరణమునకై ప్రళయవ్యూ
హమును పన్నుచున్నట్లును స్పష్టపడుచున్నది. మఱియు నీతవొనరిం
చిన దారుణకర్మలతో నాంధ్రలోకమంతయు నట్టికిపోవుచుండ నీతడ
దియంతయుగల్గమున్న నమ్మువారెవరు? అందఱుచుత్సాహపడుచుండ
నేనేలయిట్టియప్రియమాడవలయునని సరికోచించుచుంటినిగాని రుస్తు
మువ్రాతలనమ్మి రాకొమరుల నాతనిచెంత కంపుట నాకెంతమాత్ర
మును సమ్మతములేదు.

బల—గురుదేవా, ఆలోచించినకొలది అనుమానమభివృద్ధి
యగుట స్వాభావికము. రుస్తుమువ్రాసిన మామవాక్యములకు మీరు
మిబుద్ధినంతయునినియోగించి ముప్పదిపుటలవ్యాఖ్యానము గావించి

నాను. బ్రాహ్మణ్యము త్రివిరాజులుగల విశ్వేశ్వరయై ధైర్యపడుట త్యాగ్యశ్చర్యముగా నున్నది. మీభయముదీర్చుటకై నను మేముపోయివత్తుము సోవిండు.

రాఘ—తన్ను తొలగించి రాజమహేంద్రవరదుర్గమునకు రస్తుమును మండిలాధికారిగానియమించినకోపమున అన్వరదీను తనపై దండెత్తిన ప్రమాదమువచ్చుననిభయపడి నున్నుమింతసైన్యమును దెచ్చి యుండును. మనదర్శనముజేసి వీరత్రయము తనకుహాని గూర్చుకుండజేయుడని మనలవేడుటకై యాతడింతత్వరలో నిటకరు దెంచియుండును. ఇక వీరత్రయమువిషయమాతడసత్యమాడి బాము కొనునదేమున్నది? ఇదిగాక నూరుదీనన్నట్లు రుస్తుమొరులయెడ నెట్లున్నను తనకొమరునితోపాటు రక్షించిన నాపుష్కలకే హానిదల పెట్టునా? అసంభవము! గురుదేవా, తీర్చువును. వీరినిపంపుటకే నిశ్చయింతిని. ఇంక వీరుపోవలసినకాలముకూడ సమీపించుచున్నది. కుమారులారా, రండు నూర గ్రీష్, రమ్ము. గురుదేవా, సెలవు. (పోబోవును.)

సుబ్బ—(లేచి ఆతురముతో) అమ్మా, అమ్మా, ఒక్కక్షణమాగుడు. మీకుమనవిచెయవలసిన దెంతయోగలదు. రుస్తుము విశ్వాస్థుడుకాదు. అకూరునిచెల్లవ్యమును—వంచనమును—దుశ్చర్యలనుగూర్చి ప్రమాణములజూపి యిప్పటివిధాన మాతడుపన్నిన దానుణతంత్రుని ఋజువుచేయుటకెన్నియో ఆధారములగపడుచున్నవి. మీరు వానినిలక్ష్యంబుక—నాహితమునువినక తొండరపడి యున్నధర్మమగు నిట్టిబోకంగీకరించి కుమారులనాతనికడకంపినచో కూడిరాని కీడుమూడును. ఎంతయు దృఢసంశయమును పరేంగితావగాహనమునులేకుండ నేనింతగ మీకుచెప్పటలేదు. రుస్తుము మాయావి! గోముఖవ్యాఘ్రము! భీరుడననుడు—పాటుడననుడు—రా

జ్యోతిగతత్రాచాతుర్యవహీన డసనుడు—సిమ్మగణరణకారకుడసనుడు.—
కాని—రాసుతుల నా రాక్షసుని పటక టీకమువంక నైసక నైత్తిచూడ
నీయకుడు. తిప్పదేని మరల యుక్తమే చేయునను, కాని—

రాఘ—(మందహాసముతో) గురుదేవా, మీకీవెట్టియేమి?
సన్నమీకు భయపెట్టచున్నారా లేక సరిక్షించుచున్నారా? రస్తు
ము వీరినిమోసగింపడనియే నావిశ్వాసముకాని యొకవేళ యన్యథాజ
రుగునేయకుడు. అప్పుడు నాబిడ్డలు సహజతాత్రప్రతాపమునువృద్ధ
ర్చించి సూర్యవంశమునకు బ్యాతిఘటించుతుంటాక? ఆర్యా, సెలవు.
శుమారులారా, రండు. (నిష్క్రమించును.)

తిన్న
బల } --(నిష్క్రమించును.)
నూరు }

రాజ—(మతియొకవంక నిష్క్రమించును.)

సుబ—(నిర్వేదముతో) అక్కటా! అఖండరాజ్యతంత్రజ్ఞు
రాలనిభావించిన రాఘవమ్మాదేవి యంతబేయగునని యెన్నఁజెలుగ
నైతినే! శర్కరావృతమగునీ రుస్తుఖానునివిషవాక్యఘటికలే యీ
మెసరుచ్యములైనవే! మేధావంతుడని జగత్ప్రసిద్ధినిగన్న నీ కళా
ఞ్చిన్ముజగపతిసార్వభౌముడు కూడ యీవిషయమును గ్రహింపజాలకు
న్నాడే! తనకుతోచినదే ధర్మమును నిరంకుశాభిప్రాయమూనినదేవితో
నేమిచెప్పిన నేమిప్రయోజనము!.....అయ్యో!

గీ. ఎవరికృపచేతవర్ధిల్లి యంతదనుక

వేదవేదాంగముల, ధనుర్వేదమందు

నద్వితీయకోవిదుడను బ్యాతిగంటి

నట్టిప్రభువుల రక్షించుటెట్లులింక?

(మానముతో కొంతనశివరిక్రిమించి తటాలుననాగి యెదుటకు
జూచి గొంతెత్తి యావేగముతో) రాజన్నా ! రాజన్నా !

రాజ—(రభసముగపివేశించి) అయ్యా !

సుబ్బ—(ఆవేగముతో) నీతుఱగ మేదీ !

రాజ—కలదీభవనబహిర్భాగమున—సెలవైన—

సుబ్బ—ప్రాణములు వదలగలవా ?

రాజ—సంతోషపూర్వకముగ-అదేమిట్లు సెలవిచ్చెనరు ?

సుబ్బ—పనివచ్చినది. రుస్తుము, దుస్తుంత్రముపన్నినట్లను
మానించుచున్నాను. తత్తణమే నీయుద్ధాశ్వముపైబోయి రుస్తుంఖా
నసభాశిబిరముచెంతనున్న వృద్ధవటవృక్షముపైకెక్కి రుస్తుంచక్ర
గనిపెట్టవలయును. నీహయము నానమిషమునగల జొన్నచేనులో
దాచుము. నేను రాగవృక్షముపుముగలోనున్న తాటితోపులో
నుందును. నీయశ్వముపై నచ్చటకులఘించి యటనడచినదంతయు
నా కటికింపుము. పొమ్ము. ఊణమాలసింపకుము.

(ఇరువురమిరుమున చెటియొకవంకకు నిష్క్రమింతురు.)

పెద్ద పురము ముట్టడి.

పుట 38.

4. రంగము—పాండవుల మెట్టసమీపమున.

[చల్లా రాజున్న యోధవేషముతో పాండవులముగ ప్రవేశించును.]

రాజు—గురు దేవుడేమేమో నాచెనినినూతిపోసిరాడు గాని. రుస్తుంఖానేమి రాకొమరులకు హానినలపెట్టుటయేమి? గురుదేవుడు నీటిలోజాడలదీయగల అంఖడప్రతిభాశాలియేగాని రుస్తుమువిషయము లో సీతదనవనరాందోళన ముందుచున్నాడు. సరే! ఇంతలోపోయి సదేమి? అర్హుని యాజ్ఞానుసారముగా యశ్వరాజము నాజొన్నచేరిలో నిలిపియంచితనిగదా! ఇంక నీమట్టిచెట్టుపైదాగి రుస్తుమేమిచేయునో చూచెదను. గురుదేవుడన్నట్లుకవేళ ప్రభువులకేమిని యాపనదొడ రినయెడల సంతో నాయశ్వముతో నటహాలి వారినిరక్షింపనేలేనా? అదిగో! అప్పుడే రుస్తుముసర్దారులతో నెదురేగి రాకొమరులను నూరు ద్దీక్షుని సంభావించి సభాశిబిరములోనికి గొనిపోవుచున్నాడు! (నిష్క్రమించును.)

[అంతట తెరయెత్తబడగా రుస్తుంఖానుని సభాశిబిరము గోచరించును. రుస్తు ఖాను, తిమ్మజగపతి, బలభద్రరాజు, నూరుద్రీరు రసూలు ఖానులు సముచితాసనముల నుండురు.]

రుస్తు—(విషయముతో) తిమ్మజగపతిమహారాజా, యథా ర్థమేగాకున్న అనీరత్రయముపై నేనుదోషారోపణము గావింప సాహసించునా? అందును—ఇల్లుకల్పించినందువలన నాకు కలసివచ్చునదే మున్నది.

తిమ్మ—దానికేమిగాని నీవిప్పుడు నలుబదివేలసైనికులతో నిటకేల వచ్చితివో ముందుచెప్పెదనా?

గుస్తు—(మరిగిపోవముతో) మీవలెనే అమ్మగారుకూడ యీవిషయమున నన్ననుమానించిరా ?

తమ్మ—మేముగాని అమ్మగారుకాని శంకింపలేదు. గురుదేవుడుమాత్రము—

బల—అబ్బ ! అన్నయ్య, ఆగొడవయంతయు నిప్పుడెదుగు? వచ్చినపని ముగించుకొని పెదబుకడనే పోవకున్న సమ్మగారు కోపింపరా ?

గుస్తు—బలభద్రరాజా, ఏమితిగి వేగించెదగు ? మీశ్రేష్ఠమైన మిమ్మిమ్మెట్లుకు గొనివచ్చి యిచ్చటి నృశ్యములనెల్ల నొక్కటొక్కటై చూపునపుడెంతగా వేళమించినను నిచ్చటనుండి కనిలమని పట్టుబట్టినవారు మీరుకాగా ? నేను నేతమనేపవడిలి నైజాంవారి సేవలో నున్నంతమాత్రమున పనిచేసెతిరా ? తమకంటె నాకునైజామెక్కువవాడగుకొంటిరా ? ఎరువచ్చినను, హెచ్చువేతన మానించి యెరుల గొల్వజోయిన నన్నమీరు క్షమింపవలెను—అన్నట్లు,— మహారాజా, సోమయాజులుగారి విషయమున శంకించిరా ? ఔను. వారట్లుమానించుట న్యాయమే, కాని అందులకు నేనుమనవిచేయు సమాధానముగూడ చిత్తగింపును. అన్యగుడ్డినిప్పుడు తనపదవిని నేనాక్రమించిన యాగ్రహముచే మండిపడుచు నన్ను సాధింపజూచుచున్నాడు. ఇదిగాక అంధ్రగ్రాజులలో మీరుతక్కు కడమవారందఱు సమయము దొరకిన రాజహేద్రవర దుర్గాపహరణమునకై కనిపట్టుకొనియున్నారు. యిందలి విశేషమేమన నిట్టియవకాశమును మీరే వినియోగించుకొందురేమోయని యెవరిమట్టునకు వారే యీ రహస్యమును మీరు తెలియకుండ కాపాడుకొనుచున్నారు. ఇట్టి దుష్టాలము దాపురించినప్పుడు నైజామునాకు నలుబదివేలసైన్యము నిచ్చి పంపుటలో వింతయేమున్నదో మీరే చెప్పుడు ?

సూరు—నాయనా, అంధ్రగ్రాజులింకెవ్వరు నిటలేని యవకాశమును దీసికొని మీ యిట్లువారిపై కొండెముల బలుకుచున్నావు ?

గస్త—అబ్బాయీ, యిదికల్పనమైనను గాకున్నను నాతలలో పొడమనదిమాత్రము కాదు. ఇట్లుచి నైజము నాకుచెప్పి పంపుటచే నీయుద్ధంతమంతమాత్రమైనను తెలిసినది. నేచచ్చటకు వచ్చినవిదప నైజముచెప్పిన దంతయు సత్యమేయని నిశ్చయించుటకు దగిన నిదర్శనములు గోచరించినవి.

తీమ్మ—ఆంధ్రరాజులదిట్టి ద్రోహముందురన్న నేమనమ్మ జాలను. అయిన నిందుకు నీనిదర్శనములేని ?

బు—యస్తుఃఖాన్, నీవిప్పుడెంత అసంపర్భముగ మాటాడు చుంటివో గుఱ్ఱించుకొనుటలేదు. ఈద్రోహములలో రామరాజాదులు కూడ కలరని నీయభిప్రాయము కాబోలునేమి ?

గుస్త—మహారాజా, అయినగావచ్చును. రాజ్యలోభమంత వారిపైన నిట్టై దుర్మాధులుగాను ద్రోహులుగాను జేయుటయుం దాశ్చర్యమేమున్నది ?

నీ. మహమదు తొగ్గు మాన్యుజనకు వం

చించి చంపడె రాజ్యచింతజేసి?

ఇట్లముపాపుతు నిట్టెతుంచి యిల్లు

రవణిల్లడే నాడు రాజ్యకాంక్ష?

ఆప్రతాపునిజంప నరుగలేదొకొ శక్తి

సింహుండు రాజ్యమాసించి యపుడు ?

అన్నసమ్ములజంపి యారంగజేబట్లు

ప్రబలడే రాజ్య లోభంబువలన ?

గీ. ఇట్టులెందలు ద్రోహులై యీప్సితముల

నెల్లునెరవేర్చుకొనుటకు నెంతలేసి

కతిన దుష్కర్మముల కొడిగట్టిచారొ

యెలుగవే తిమ్మగగతస్వపతి, చెపుమ ?

(తెరలో ఖరపుటభానము)

[కరీంఖాను వీరోచిత వేషముతో రోజుకొనుచు పోవేళించును.]

రుస్తు—(అలజజితో) ఏమిది ?—కరీంఖాన్ !

కరీం—సర్కార్, రమారాజు సుబారాజు కుమనోద్ధయు బహద్దర్లై దండూగిందూ సగఫరాసేస్కానచ్చి రాజమహేంద్రీకోటా మే ముట్టడి-సర్కార్, —ముట్టడియేనీ—

రుస్తు—(అశ్చర్యముతో) ఏమి !—రామరాజు-సుబారాజు కృష్ణారాయనింగార్లు ముప్పురును గోదావరిని దాటివచ్చి మనకోటను ముట్టడించిరా ? ఎంతదారుణము !—ఎంతదోహము ! (కోపముతో) చేజిక్కినవారిని విడిచినందులకిదియూ పృతిఫలము ? (తలవంగించి) ఔరా ! ఇంతలో నిచ్చటకువచ్చటవఃస నెంతముప్పుమూశినది ! పినప ?

కరీం—ముట్టడియేనీ—చకచకా చకచకా ముసల్మాన్ సిఫాయిల్నే సఫాసఫా సేనీ—సేనీ—

రుస్తు—కోట లోబడినదా ?

కరీం—నై నెసర్కార్, లజాయ్ ధూర్ షైపోతోంది. ఆదం డూ—ఆరస్తూ—అచ్చాకోటా బుగ్గీసేస్తోంది సర్కార్ !

రుస్తు—సరే, బయటకుబోయి మాయాజ్జికై వేచియుండుము.

కరీం—అచ్చా సర్కార్ ! (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—మహారాజా, చూచితిరా ? మనమండలము నెయ్యి మునసుండ నీవీరత్రయమిట్లు కయ్యమున కాయత్తుగుచు మీతో నైన యోజింపక రాజమహేంద్రీవరగుర్గమునిట్లు ముట్టడించుటలో వారి యభిప్రాయమేమో యిప్పటికైన తమకుబోధపడినదా ?

తిమ్మ—ఖాన్ సాహెబ్, ఏమిది అనందరథము ?

రుస్తు—ఇందసందరథమేమున్నది ? నేను మనవిచేయలేదా వీరివృత్తతిని మీరు గ్రహింపకున్నారని ?

బల—కాని-నీవుమాకు హానిచేయవచ్చుచున్నావని యూహించి యావీరత్రయముట్లు మీకోటనచ్చట పట్టుకొని మాకుపక్వతి జేయ సకల్పించుకొనిరేమో !

తిమ్మ—(అలజడితో) ఏది యెట్లయినను ముందీముట్టడిని మానిపించు ప్రయత్నములజేయకున్న ముప్పువాటిల్లును. ఖాన్ సా హెబ్, రసూలుఖానునైనను మతెవ్వరినైనను బంపి తత్తణమే పోరు నాపివేయించుము.

నూరు—కారణమేమి ?

రసూ—బేటికివచ్చిన నాతో అవసరవిషయముల గూర్చి ప్రసంగింపకపూర్వమే మేమిట మిమ్మువిడచియెట్లుపోగలము ? ఒక వేళ మేమేగినను వారు మామాటవిని ముట్టడినిమానెదరా ?

బల—అవును, నిజమే—పోనిండు మాకు మారుగ నూరు స్త్రీలు నటకంపించు—

రుస్తు—అట్లయిన బాధలేదు. ఇందుకు నూరుస్త్రీనియ్య కొనునా ?

నూరు—ఎంతమాత్రం మియ్యకొనదు. అమ్మగారు వీరిని నాసంరక్షణమందొప్పగించినారు.

తిమ్మ—(నవ్వి, గర్వముతో) వెట్టివాడా, మమ్ములను కాపాడుటకు నీయవసరమిటనేమున్నది? పోయిరమ్ము. అలసించిన నిష్కారణరక్తపాతముకాగలదు.

బల—నూరుస్త్రీ, అప్పుడుగురుదేవుడును—ఇప్పుడు నీవును మాక్షేమముకొఱకింత పలవించుట వింతగానేయున్నది ! జాగు నేయక పోయిరమ్ము.

నూరు—నన్ను నిర్బంధింపకుడు. విమోక్షకృత్యమైన విడిచి యుండుటకు అమ్మగారియనుజ్ఞలేదు.

రస్తు—(నవ్వుచు) అబ్బయీ, సీరక్షణమొకటియు నారక్షణమొకటియునా? ఈరాజపుత్రులు సీకేగాని నాకుప్రభులుకారా?

రసూ—ఆలసించినకొలది పోరటఘోరమై హిందూమహమ్మదీయులసంఖ్యాకులు రణరంగమున కాహుతికావలసిన దుర్యోగముపట్టను.

తిమ్మ—నిజము. నూరుదీక్ష, నేనాజ్ఞాపించుచున్నాను. పోయి వచ్చెదనాలేదా? లేక ప్రభువాజ్ఞాధిక్కారముగావెంటువా?

రుస్తు—నాయనా, మేమేగినందువలన ప్రయోజనములేకుండుటచేతను మహారాజకమారుల నింతలోవిడచిపోయిన గౌరవభంగము కలుగుననియు కాని.

నూరు—మహారాజా, మీరేయిట్లు నన్ను బలవంతపెట్టి వేధించిన నేను చేయునదేమున్నది? సరే, పోయివచ్చెద లెండు.

రుస్తు—కరీంఖాన్!

కరీం—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రస్తు—(హురుద్దీనునిచూపుచు) ఇతడు నాతనయుడు అదిగాక పెద్దాపురమహారాజప్రతినిధి. వీరితోబోయి వీనియాజ్ఞానుసారము సర్వకార్యముల నిర్వర్తింపుము.

కరీం—అచ్చా! సర్కార్!

రస్తు—అబ్బయీ, ఆలసించకుము.

నూరు—రాజేంద్రులారా, అమ్మగారి యాజ్ఞాచక్రంఘించిన పాపమురాకుండ మీరుకోటనుచేరితిరేసి నాకదియేచాలును. నాయనా, వీరిని సీకొప్పగించిపోవుచున్నాను. ఇటునుండ వీరికేహనిచేకూరినను సీతల సీకుదక్కడనుట మఱచిపోవలను. అన్నలారా, -సలామ్! నాయనా, సలామ్! (నిష్క్రమించుచు.)

కరీం—(నిష్క్రమించుచు.)

రస్తు—(పకపకసన్ని) పిచ్చివాడు—నూరుగ్రామము మూరక్షణముం
దెంత యానక్తిపడుచున్నాడు! నేను తమవిషయమున తనకంటె పెద్ద
వబాధ్యత వహింపవలసిన వాడననుట నాతడెఱుగడు. మూర్ఖులకిట్లు
అనుమానముమొందు, అంగోచనమల్పము.

బల—(గర్వముతో) మాకెవరి రక్షణమునుపనిలేదు. మా
కరవాలములు మామొద్దనున్నంతవరకు మాకెట్టిభయమును లేదు.

రస్తు—(ఆచారముతో) అన్నట్లు-కరవాలములన్న జ్ఞప్తికివచ్చి
నది. పెద్దాపురమున నూతనముగ కర్మాగారమొకటి స్థాపింపబడినద
నియు, సందుపనితనముగల కృపాణములు గావింపబడుచున్నవనియు
వింటిని—నిజమా?

బల—(కత్తి దీసి) ఇదిగో! యీఖడ్గముచుట్ట చేయబడినదే!
(ఇచ్చును.)

రస్తు—(అందుకొని యాశ్చర్యమునటించుచు) ఓహో!
ఏమిలదృఢతకల్పావైదుష్యమిందు ప్రసర్పింపబడినది! రసూల్, చూ
డుము. (ఇచ్చును.)

రసూ—(కైకొనును.)

తిమ్మ—(కత్తి దీసి) ఖాన్ సాహేబ్, ఇదియునచ్చటగావింపబ
డినదే! (ఇచ్చును.)

రస్తు—(అందుకొని) సెబాన్! నిజముగానిది మహారాజ
హస్తాలంకారము! ఇబ్రీహీం!

ఇబ్రీ—(ప్రవేశించి) సర్కార్!

రస్తు—ఈఖడ్గములదీసికొనిపోయి మననర్ధులందఱకు వీని
నిర్మాణ నైపుణ్యమును జూపితెమ్ము. (ఇచ్చును.) రసూల్, నీవును
పోమ్ము.

ఇబ్బి |
రస్తు | — (ఖడ్గములగొని నిష్క్రమింతురు.)

రస్తు — (నవ్వుచు) టిమ్మా, మాపదునొకండుసంవత్సరముల కప్పముమాట యేమి ?

తిమ్మ — (నివ్వెరపడి) ఇదేటి సంబోధనము ఖాన్ సాహేబ్ ! ఇదిపరిహాసమా — లేక — అపహాస్యమా ? అందునిప్పుడు కప్పము మాటయేల ? మీకు మేమేలకప్పము చెల్లింపవలయును ?

రస్తు — (జాలినట్లించుచు) సంబోధనము ? - కప్పము ? తిమ్మని తిమ్మని క్షేమువరకీ సంగతులేమియుబోధపడవు !

బల — ఖాన్ సాహేబ్, ఇట్లుమమ్మిచ్చట తూలనాడుటకా పిలిపించితిని ? ఇది నీకుతగునా ?

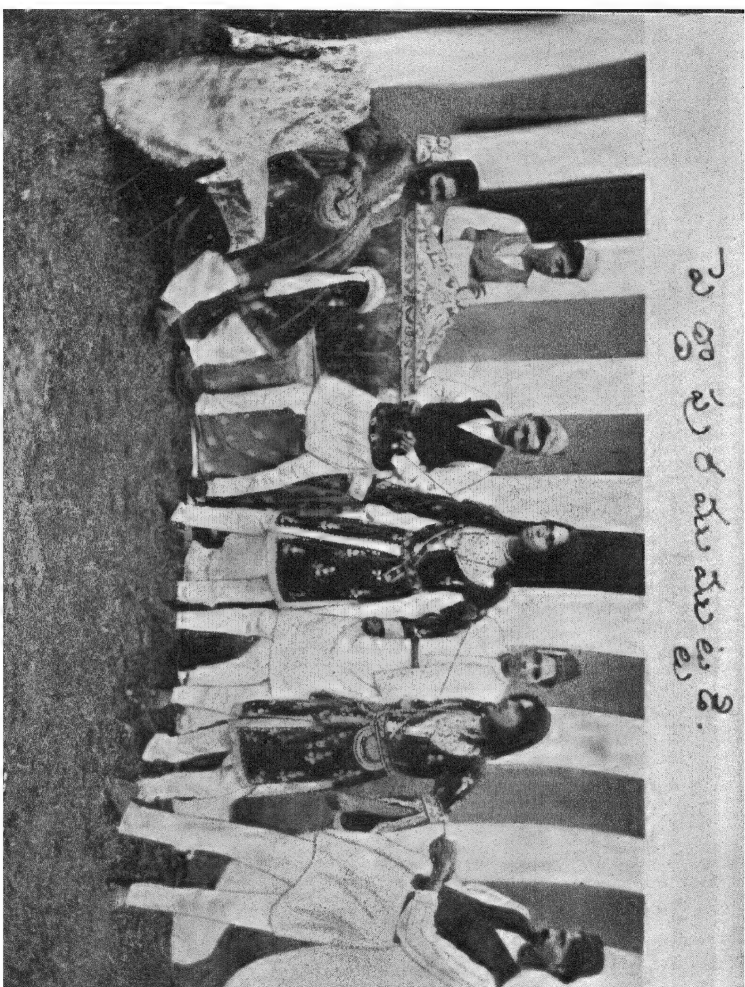
రస్తు — (కోపమున) ఓరీ, రాచపురుగా, నాకిది తగదేమి ? ధనమదాతిరేకమున విట్టివీగుచు ప్రతాపముకలదని మాపదునొకండు వర్షములపేష్కసునుహరించి నన్న తృణీకరించి నైజామునే నిర్లక్ష్యముచేసి కులుకుట మీకుమాత్రము తగుననుకొంటిరేమి ? కానిండు — మీరొగముకుదుర్పగల సిద్ధాపథము నాయొద్దనున్నది. టిమ్మా, నీ జిహ్వకోయించెదను. భద్రా, నిన్నిప్పుడే ఫిరంగికట్టి ప్రేల్పించెదను. నేడు పెద్దాపురసామ్రాజ్యమున కుపరాగకాలముదాపురించినది ! తెలిసినదా ?

బల — తుచ్చా, నీనాల్కయిట్టి కాటుకూతల వదలుచున్నదేమి ?

తిమ్మ |
బల | — (రస్తుముపైదూకి కొట్టబోవుదురు.)

రస్తు — నానాల్కా ! - ఇబ్బిహీం, రసూల్, రండు - కట్టుడు - కట్టుడు !

నీతి ప్రామాణ్యం.

రసూ } — (ప్రవేశించి ఉచ్చువిసరి రాకుమారులబాధింతుకు.)
ఇబ్ర }

తిమ్మ—(రోషవేశములతో) రాక్షసాసనమా, ఘోరై, అభ
మాధమా, మాప్రాణములనే నీవానించిననో సంతోషపూర్వకముగ
నొసగియుందుమే ! అందులకిట్టి అమానుషనీచతంత్రము నేలపన్నితివి?
ఇందులకా పెద్దాపురొన్నత్యమును వందివలెపొగడి కపటనాటకమాడి
మాఖిడ్గముల నపహరించితివి ? వీరాగ్రేసరుడవని పేరినుకొని తుద
కాడుదానిపని చేసితివేమిరా ? మాప్రాణములను చూసిబిడ్డ మమ్మె
దుర్మొనరాదా ? అప్పుడు నీప్రతాపము — సేవ్రతిధ — సేవ్రక్తి — బోధ
పడునే ! రాజధక్తినిరాయణుడైన నూరద్దీనిచ్చటనున్న నీమహార్య
ము కొనసాగదనియూ అతనినిచ్చటనుండి వెడలపడచు తంత్రమును
పన్నితివి ? ఓరీ, రుస్తు, నీగర్భములో నింతకుళ్ళున్నదనియే మాకు
తెలిసిన నీముప్పదివేలబలమును తెక్కముక్కాడకుండగాజేసి సద
మదము సలుపకుందుమటరా ?

శా. రాజ్యాపేక్ష దురంత దారుణ కరోర కూరమార్గములన్
పూజ్యులై, అకలకమై, మహితమైపోల్పొందు పెద్దాపురీ
రాజ్యంబున్ గొనజూచెదీవు తులువా, ప్రియించునే? స్వర్గసా
మాజ్యంబున్ గొనుమిడక నీతల విదీర్చులై ధరిన్ గూలగన్ !
బల— అరే, కూరాత్మా,-

గీ. మగతనంబుండెనేని మామహితఖడ్గ
ములనుమాకిచ్చి మాతోడపోరుమిపుడు-
అట్లుకాదేని నైజామునాశ్రయించి

రాణివానంబుగావ వైశంబజనుము !

తిమ్మ—(సంరంభముతో) తమ్ముడా, రమ్మ-రుస్తుమును
ముష్టితోమోది చచ్చుము. ఓరీ, (కట్లుత్రొంపుకొనుచు) రుస్తు,
యింకెందుబోయెనుపురా ?

రుస్తు—అదిగో!-అదిగో! కట్టుతొంపుకొంటిరేని మాతలలు
మీకు దక్కవు-ఇబ్రహీం,-రిసూల్,-చూచేదేమి ?

[రాజపుత్రులగువురు హుంకిరించి తాళ్ళతొంపుకొని
రస్తుము రిసూల్ ఇబ్రహీం ఖానుల ముష్టితోమో
దపడగొట్టి వారిశిరములదిన్ని పటకుడీరమును జేల్చు
కొని బయటికతిరియమున లంఘింతురు. ఇబ్రహీం
రాజపుత్రుల నిలుముకొనుచునేగురు.]

రుస్తు—రండు, రండు, చువుడు, చువుడు-రాకుమారుల
విడువకుడు!

(శిరలోకలకలము.)

"సర్కార్, సర్కార్, తిమ్మాజగ్గతీనేతుల్లోదిమ్మా
తిరిగి పోతోంది సర్కార్, బల్ భద్రుడూబలం ఏన్నా
బలం సర్కార్ -సస్తాంసర్కార్, - నస్తాం"

రుస్తు—(కిలవలపడుచు) చంపుడు-వారి నెట్లయిన చువుడు!

(మరల తొలలో కలకలము.)

"సర్కార్, రాజపుత్రులేమన్నూ సేసినాంసర్కార్!"

రుస్తు—(నిట్టూర్పుసిడిచి సంతోషముతో) అమ్మయ్యా, ఇ
ప్పటికి నాప్రాణములు కుడుటపడినవి. ఇబ్రహీం, ఆశిరములకొండింటి
నిక్కడకు తెమ్ము. ఆమె కేతలకాయల కాలదన్నవరకు నాకడుపుమం
టచల్లారదు.

(ఇబ్రహీం రాకుమారుల శిరములగొనితెచ్చి రుస్తుంఖానున
కిచ్చును.)

రుస్తు—(రాకుమారుల శిరముల నిబ్రహీంచేతులనుండి లాగి
కొని వానివంకజూచుచు హేళనతో) ఆహాహా! ఆహాహా! ఇప్పుడు
మీప్రతాపమెందుబోయినది ? ఏవీమీవీరాలాపములు ? ఇప్పటికి
మీపొగరణగినదా ? రుస్తుంఖానుషర్లక్కర్ నవమానించి యవక
తవక పలుకుల బలికి కలిసేవీతలలేనా ?

గీ. భావిపెద్దాపురీ సార్వభౌమపదవి

గాంచి కాంచన నవరత్న ఘటితమకుట
మునుగరించు నాశిరము దన్నినఫలంబు

గాంచు నీశిరములునేను కాలదన్న !

[అట్లుతన్నబోన రథసమున రాజన్న అశ్వముమీద
ప్రవేశించి రుస్తుముచేతులనున్న శిరములలాగి కొని
కరవాలమును ఝుళించుచు రోషోదేకములతో
విశృంభించుచు]

రాజ — అరే, దుష్టా. — రుస్తుం ! —

శా. ఖండింపవోదరమా నె, హస్తములఖడ్గాలుండగా వీరలన్ ?

దండన్ వైరిభయంకరప్రసవవిద్వాంసుండు రాజన్నయే
యుండన్? — పావన రాజశిరముల సుద్యోగింతువా తన్న గా ?

ఖండంబుల్ పొనరించి నీశిరము కాకంబుల్ దినన్ వైచెదన్ !

(రుస్తుముగారు మొనలైన మహమ్మదీయులు కేకలికుచు చెల్లాచెదలై
పాటిపోవుదురు.)

రాజ — ఓరీ పారుబోతా,-

గీ. పోయివస్తు నరాధనా, బుద్ధిగలిగి

యేగుమికనైన రాజను హేంద్రీనరము.

నిమనమిట నిల్పితివయెని నీశిరంబు

గొంకవికువడు రాజన్న ఘోరవృత్తి !

(తటాలున తురగము నెక్కి నిష్క్రమించును. మహమ్మదీయ సైనికు లిటు
నలు కలనిలపకుచు పలుగులికుదురు.)

రుస్తు — (ఆతురముతో ప్రవేశించి అధికారముతో) అరే, అరే,
రసూరీ, ఇబ్రహీం, రాజన్నను పట్టకొనుడు-పొదివించును-తత్త
ణమే పెద్దాపురపుకోటను ముట్టసిండుటకు సిద్ధపడుడు-తెండు-తెండు-
రాజన్నను వెనుదటియి కోటలోనికి ప్రవేశింపకపూర్వమే నటికి
వేయుడు- త్వరపడుడు-త్వరపడుడు !

(తెరపడును.)

5. రంగము—గవ్వలమెట్టచెంత.

[రాజున్న రాజమస్తకములచేగొని దుఃఖించుచు పోవేళించుచు]

రాజు—గీ. పోశయనిగ్ధాతమే నాపైనబడదు ?-

సూర్య తేజుల !-ప్రభువుల !-సుగుణసింధుల

పూజ్యశిరముల గేలగొంపోవ-సకట !

పంచభూతములైన నన్ దుర్గించవేమి ?

అయ్యో ! ఈదురాత్ముడెంత దౌర్జన్యమొనరించి నిరుపమాన విక్రమ సంపన్నులగు మార్గాఘనమ్మాదేవి సంతానశలముల నిట్టే తుంగించెను ! (నవితర్కముగా)

మ. కరవాలంబులలాగి రుస్తుచుకటా ! ఖండించెనేకాని దు

ష్కర మావీరులదాక నేరికని-అఖానుండెకాడల్ల ని

ర్జరనాధుండయినచో ముఖాముఖిని బోరన్జాలునే ?-ధారాశీ

వరులీనాటికినిట్లు తంత్రమున జావన్ బ్రహ్మవ్రాతే మొకో !

గురుదేవా, నీపలుకులన్నియు యధార్థములయినవే ! అన్న గారుకాని మహారాజు కుమారులుకాని మిఠూటలపన్నుజే పాటించి యుండిన నింతచేటు వాట్లొకపోయి యుండునే ! ఇంతయేల ? నూరు ద్దీనుగాని నేరుగాని మీవచనముల విశ్వసించితిమా ? కట్టా ! నేను వటవృక్షమునందుండి మిమ్ములకు గనిపెట్టుచుండియు రక్షింపలేని మందభాగ్యుడనైతినే ! నూరుద్దీనునవలకు నడిపించుటకుగల కారణము నప్పుడే గ్రహింపగల్గిన నాక్షణముననే యటవ్రాల్చి మిమ్మెట్లయిన రక్షించియుండనా ? అయ్యో ! ఎంతఅపరాధ మెంతయపరాధము ! ఈరుస్తుఖాను—నత్సవాయ వంశక్షీరరత్నాకర సుధాంశుమూర్తుల పవిత్రశిరముల నవమానింపబోవుటను కన్నులార గాంచియు—రాజ శీర్షముల నమ్మగారికడకు గొనిపోవలసిన కఠోరకార్యమొక్కడ నెఱవే టకపోవునో యరుభయముచే ఆదర్శగూర్తునితలను నేలబెట్టి కాల

రాచి ఖండఖండములుగా చీల్చి హృదయరక్తమును భీభత్సగతి కడు పాగగొల్పి రావలసినరాజన్న యిట్లు కన్నగానివలె—భీరునిభంగి— అపరాధివలె—శత్రుస్కంధావారమునుండి శరవేగమున పురివంకకు పఱుగిడి రావలసిన పాపకృత్యమునకు బాల్పడవలసివచ్చెనే! అమ్మా, రాఘవమ్మదేవీ, కుమారునికన్న మిన్నగ నీవెంచు నూరుదీను సమయమునకు లేకపోయెను. పిడుగులుగుఱిసినను చలింపక ప్రతిపీఠుల తెగఱార్చునని నీవెంతయగీర్తించు రాజన్న యింతజేసినాడు! అమ్మా, నీవు రాజపుత్రుల రక్తసిక్తశిరములగాంచి—“రాజన్నా, నీవా మీప్రభువుల నిట్టివిషముగ నిచ్చటకు గొనితేవలసినవాడ” వని నన్నుప్రశ్నింప నేనేమని సమాధానమిత్తును?హా దుర్భరము! దుర్భరము!! ఏమహారాజ మస్తకముల మహీసురులు హస్తములనుంచి దీర్ఘాయురస్సు విజయోస్తని దీవించిరో—ఏయవనీనాథుల శిరములపై సగర నారీరత్నములు సౌధములనుండి కుసుమాక్షతల వర్షించి సంభావించిరో అట్టి నాప్రభువుల యుత్తమాంగముల నేను కేలగొని పోవలసిన దుస్థితి వచ్చినను బ్రతికియంటినే! ఓగురుదేవా, యింక నీముఖమెట్లు దర్శింపగలను? ఓరామయ్యమ్మదేవీ, నీవతినార్త నీకేమని తెల్పుదును? (తెటాలున నాగి) ఈ శిరములతో కోటలోని కేగి అబలాజనము నార్తనాదమున ముంచుటకంటె మరల శత్రుశిబిర మునకుబోయి రుస్తు ఖానుని నాలుక వాలుకలుజేసి శీర్షమును చిదురపలు జేసి వత్తునా?.....

(తెరలో)

“ పడ్డో పడ్డో, మార్ మార్, హుమార్ ”

రాజ—(ఆగి) ఓరోరిత్యుద్ర! పైనికులారా, (రోషముతో)

గీ. శత్రుశోణితముగొల్పి చాలకాల

మగుట, నాచంద్రహాసము మగుడి వైరి

జనుల జూచినయంత నుత్సాహపడచు

వెలికివచ్చెడు, వాగేల ? వేగిరండు.

[ముగ్గురు మహాదీనువీరులు మార్ మార్ అనుకేకలతో పట్టాటో
వముగా ప్రవేశింతురు.]

రాజు—(వికటహాసముతో) మీరటరా నన్నుజంపువారు ?
(రోషముతో)

గీ. తురగమందునిలిచి కరవాలమున్ గొని

ప్రళయకాలరుద్రభంగి పగర

పీచమడచునట్టి వీరుని రాజన్న

హతమొనర్ప బ్రహ్మకై నచశమె ?

(ఇరువురుమహామహదీయులచంపి మూడవవాడు , అల్లా , అల్లా ' యని పొరలాడుచుండ సత్వరముగ నిష్క్రమించును.)

6. రంగము—లక్కమేడ.

[రాఘవమ్మాదేవి, బాలజగవతినొడిలో నిడుకొని

రామయ్యమ్మ, లక్ష్మీసోమిదేవమ్మ, గౌరి,

దుఃఖచిహ్నములతో ప్రవేశింతురు.]

రాజు—(విచారముతో) అహః, తరువాతనిలకేమున్నది ?

ఉ. కట్టినతొల్పుత్రొంపుకొని కావరమొప్పు నెదిర్చుశత్రులన్
బట్టి కఠోరముష్టిహతి బ్రాణముదీయుచు కాననంబునన్
నెట్టన దంతిమస్తకము నిల్వనజల్చి కలంచి బొబ్బలన్
బెట్టు, హోరీంద్రులట్లు నృపవీరులటస్వహరించిరంతటన్ ?

గీ. ఠోరలను దీసినట్టి కాఠోదరముల

భంగి, కరవాలములులేని పాపవశత

వైరిహస్తములకుజిక్కి ప్రభువులచట

నసువులను బాసిరకట ! యేమందునమ్మ !

వటము డిగనుటికి నేనచ్చటికేగునంతనే రుస్తుము కపటోపాయమున నూరుద్దీను నచటనుండి వెడల నడచుటగాను నింతకల్లోలము జరిగిన పిదప సర్వము పరిసమాప్తియు నగుటచే చేయునదిలేక అచ్చటనున్న నవమానింపబడునేమోయని ప్రభువులమూర్ఖములగొనితెచ్చి-

అడలు—హా! వీరావతారులారా! హా! విద్యానిధులారా!

(అని ఆక్రందనముచేయుదురు.)

రాఘ—హా! కుమారులారా! ఎంతలో నెంతవిపత్తుసంభవించినది! కడకు మీచావునకు నేనేమిత్తినైతినే! అయ్యో!-

సీ. అవలీల శితికంఠునైన నాహవమందు

బట్టిచంపెడు బాహుబలముకలిగి

రాజ్యంబు నెల్ల సంరక్షింపజాలెను

చాకచక్యమున బ్రశస్తిగాంచి

అనవరతంబు రాజ్యాంగతంత్రంబున

సరిలేని, తలకని శక్తిగలిగి

నర్వకశలయందఖర్వపాండిత్యంబు

బడసినారని చాలవన్నెగాంచి

గీ. రూపజిత మన్మథులటంచు యాఢికెక్కి

యఖిలరాజన్యులందున ఖ్యాతిగాంచి

యిర్వదేండ్లు పదునెనిమిదేండ్లు చనక

మున్నె దివికేగినారె నాపుత్రులార!

ఓరీ కుత్సితుడా, ద్రోహీ, నరాధమా, యిందరినింతజేసి కడకు నీకన్నకొమరుడు నూరుద్దీనునే మోసపుచ్చి యేమిబాముకొనుటకింత దుర్మార్గము చేయసాహించితివిరా? విశ్వంఖిలవృత్తి నింతగవిజృంభించుటకు నీకనుకూలకాల మీనాటికగుపించినదా? మేమునీకేమి వినము వోసితిమని మావినాశనమున కిట్లు పూనుకొంటివి? ఓరీ పాపాణహృ

దయా, సీచేతులారమెచిన జాజిలతలనే యిట్లు కాలరాయుటకు వారు
 సీకేమి యపకృతిచేసినారురా ? అయ్యో ! సీవొక తుమ్మిడ్వైయున్న
 కాలమున పిలిచి యాగరించి పోషించి యింతవానిగజేసిన నామేలు
 నెల్లచుఱచి జగదేవీకులగు నాకుమారులనే కటికతనమూనినై చ్య
 మున-మోసమున తరవారులనపహరించి దారుణవధకు బాల్పఱచిన
 దుర్మయాత్ముడవి క మాకుద్ధాంతకాంతల ననమానింపకుండ విషతు
 వా ? కల్ల ! కల్ల ! బౌరా ! ఎంతలోనంత విషద్రవ్యముతటస్థించినది !
 ఈవార్ధక్యదశయందింత కడుపుకోత భరింపవలసియుండునని తెలిసిన
 పదునొకండ్లకు బూర్వమే పతినగుమిచి యుండెడువాననే !
 అక్కటా ! కుమారులారా, ఎవరికొఱిజీవములీ శరీరమునందింత
 వరకు నిలిపియుంచితినో అట్టిమీగురు మీసామ్రాజ్యమునకును గల
 యుచుబంధమింతలో భగ్నముకావలసిన యోగమున్నదని నేనెఱుగ
 నైతికే ! ఓ పెద్దా పురసామ్రాజ్యరమారమణీ,—

సీ. ఆదికాలమున ఆటవికులగు కి

రాతపతులచేత రాణకెక్కి

యవలను రెడ్డిభూధవులచే నత్వంత

ప్రాబల్యమును వైభవంబుగాంచి

గజపతులంతట నిజభుజశక్తిచే

రక్షింపగానంతో ప్రాప్తిజెంది

పాలింపనిందాక వత్సవాయప్రభుత్

వివిధదేశంబుల వినుతినంది

గీ. అకట ! నేటికి మహామదీయప్రభుత్వ

దారుణానలకీలల దగ్ధమగుచు

నామహాపంబులు సశించు నాడువచ్చె !

ఎల్లు బ్రతికెదవోతల్లి, యింకమీద ?

లక్ష్మ—అమ్మా, రాఘవమ్మాదేవీ, నీవేయిట్లుబెంబేలుపడిన నింకనీకోడలి నూరార్చుచారెవ్వగు? ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము!

రామ—హా! నవమృగధాకారా! హా! పరాక్రమనదనా! హా! జీవితేశ్వరా! లక్ష్మమృతల్లీ, ప్రాణములీ శరీరమునందున్నంత వరకీప్రాణికి నూరటయెక్కడిది?

ఉ. వీరుడెకాదు విద్యను వివేకమునందును బ్రజ్ఞయందు నా

కార విశేషమందును నిగర్వ వినిర్మల జీవితబునం

దూరనెకాదు లోకమున నజ్ఞులకీర్తినిగన్న నాభుడి

తీరున భానుచేతుల వధింపబడిన్ గ్రహచారమేమియో!

గౌరి—అమ్మా, రామయ్యమ్మాదేవీ, తమరు వీరవరేణ్యులగు కళా తిమ్మజగవతిమహారాజునకు దేవేరులయ్య సామాన్యలవలె వాపోవదగునా? ఊరడిల్లు దూరడిల్లుకు!

లక్ష్మ—రాజన్నా, యింతకును గురుదేవులేమనిరి?

రాజ—అమ్మా, ఏమనిచెప్పుదును? పొంగిపొరలివచ్చు దుఃఖోదే! కము నెట్టెట్లా యణచుకొని నేవిన్నవించిన విషాదవృత్తాంతమును విని కోటకాపాడు భారమును నాభుజస్కంధములందుంచి ముఖ్యరహస్యముల గొన్నిటి దమకెఱింగింపుమని నాకాజ్ఞాపించి యప్పటి కప్పుడే మొగలుసైన్యము నింగినిగప్పు మొగిల్పచందంబున దుర్గము వంకకే పొరుచుండుటచే చేయునదిలేక ముందుగ నన్నేగి వాహినుల హెచ్చరించి దుర్గద్వారముల మూయింపుమని ముదలనొసగి నన్నిటకంపినారు. పనిబడిన రహస్యచూర్గమున వచ్చి తమ్మచ్చట కలిసికొనవలసినదిగా సెలవిచ్చిరి.

రాఘ—రాజన్నా, గురుదేవు డిచ్చటికేలరాలేదు?

రాజ—అమ్మా, వ్యవధిలేకపోయినది. అందును గురుదేవుడు రాజపుత్రుల దారుణవధను వినలేక వినలేక విని విచారభారమున క్రుంగి

పోయి మౌనమైయున్నాడు. ఇదిగాక శాశ్వతమునను వెనడలుము
కొని వచ్చుచుండిరి. అందుచే గురుదేవునికిటకు రా—

(తెరలో కలకలము.)

రాజు—(విని) అమ్మా, అదిగో! అప్పుడే మహమ్మదీయులు
కోటను ముట్టడించివారు.

రాసు—ఏమిరాజున్నా, పెద్దాపురసామ్రాజ్య రవిలేజమస్త
మించుకాలము వచ్చినదాయేమి?—అయ్యో! గురుదేవా, సర్వజ్ఞు
డవగునీవు మాకువదేశించినట్లాచరించిన నింతసర్వనాశనము సంభవించి
పకపోయెడిదే!

గీ. నిడుముగా బ్రాహ్మణుడవీవు నీపలుకుల

పాటిసేయక మృత్యువుభవనమునకు

బంపి కొమరుల నీగతి బంపుకొంటి

కలకటా! ఏమనందును కాలమహిమ!

కట్టా! సనుయమున కొక్కరును దోడ్పడువారు లేకపోయిరే! నేనా
నాయకులు లేనిసేన అట్టి ప్రచండ శత్రువహుధిని నెల్లెదుర్కొన
గలదు? ఓ లక్ష్మీనృసింహస్వామీ, నిన్ను సమ్మినవారి నిట్లగచాట్ల
పాలు గావించువా? (దుఃఖించును.)

రాజు—అమ్మా, దుఃఖింపకుడు. తమకంట కన్నీరుగారుట
చూచి నేనునహింపజాలను. గురుదేవుడు కోటనురక్షించుభారమును
నానుడనుచుట మఱచితిరా? రాజమహేంద్రవర యుద్ధమునకు
వీరత్రయము సంపునపుడు దుర్గరక్షణార్థము చల్లారాజున్న యుండవల
యునని చెప్పియుండరా? అమ్మా, నాటిరాజున్నయింకను జీవముల
తోనుండలేదా? నాకంటమున ప్రాణములుండగా రుస్తుంఖానుని
కోటలో నడుగుపెట్టనిత్తురా? వీరత్రయమేమైన నెందులకు? నూరు
ద్దినెందుబోయిననేమి? గురుదేవుని మంత్రాంగముతో పనియేము
న్నది? మహారాజుల నాయకత్వము లేకున్ననేమి? అమ్మా, నన్ను
పంపుడు. అరాతిబలమునుబాచి శంకింపకుడు. అదిగో, మనదశము

నామకులులేమి చింజర వందరియై పరబలమును భస్మముచేయజాల
కున్నది. తమ సెల్లవైన చిటికలో బోయి—

గీ. చెడిరి నలుమొగములబాటు నేనజేర్చి

దుర్నిరీత్యతేజోగతి దురమునందు

నీలీచి యూహవమొసరించి కలచివైతు

వైకులను, నాదుప్రాణముల్ ధారవోసి.

రాఘ—(విచారముతో) వలదు, రాజన్నా, వలదు. కోటసమూ
లముగకులీ వత్సచాయవంశసౌధము పరశురామవీరియగు చరమకా
లనూసన్నమైనది. లేకున్న, నాయాజ్ఞయన్న సుగ్రీవాజ్ఞగా దలచుచు
సమయమువచ్చిన నేబదివేల సైన్యముతో రాగల సద్దారులుగాని
పదివేల సైన్యముతో రాగల జమాదారులుగాని నలుబదివేల సైన్య
ముతో రాగల రామచంద్రపురము లేక పల్లిరాజులుగాని మన తాతీదు
లను నాటిచి మనకొక్కవీరు నైన సహాయార్థమునరా ?

రాజ—అమ్మా, ఓమింపవలెను. ఇది వారిదోషముకాదు.
హాకి మనము పిశలేఖల రుస్తుమపహరించెనని గురుజేవున కిప్పుడే
తెలిసివది.

రాఘ—హా! హా! ఎంతదారుణ మంతదారుణము! రుస్తుం,
నీవెంత తంత్రీగాడవైతివి! అయ్యో! రామరాజు నుబ్బరాజు కృష్ణా
రాయనింగార్ల బాడయైన తెలియలేకుదా!

రాజ—అమ్మా, వారిని రుస్తుము శోటపల్లి మన్యములకు తఱి
మివేసెనని చాకలవలన గురుజేవు డిప్పుడే గ్రహించినాడు.

రాఘ—అక్కటా! ఇది యెమి విపరీతము! రుస్తుమింకను
ఎందఱి ప్రాణానిలములగోలి యెందఱికి ప్రవాసగతి కలిగించియెందఱి
మస్తకములతో కల్లామైకరులగట్టించి కులుకనున్నాడో! రాజన్నా,
యితకును ముండినాగ్త చెప్పవైతివి! కుమారుడు నూరుద్దీనునట్లు

వండించి గొనిపోయి రుస్తుము తనపొట్టను బెట్టుకొనలేదుకదా ?

రాజు—అమ్మా, అంతపని జరుగలేదుకాని యతడు రాజానగరములో బంధింపబడి నజీవియైయున్నట్లు గురుదేవుడు తెలిసికొనియెను.

రాఘు—హా కుమారా నూరుద్దీన్! (మూర్ఛిల్లి తణముండి చివాలునలేచి అధికారముతో) రాజన్నా, అయిన నింక రణమునాపి వేయ నే నాజ్ఞాపించుచున్నాను. అయినవారండఱును పెద్దాపుర స్థాన సంరక్షణమునకై యసువుల నర్పించినప్పుడును అడవులబట్టినప్పుడును కారాగారములపాలనప్పుడును మేమింకను కోటను పదిలముగ పట్టుకొని పోకులాడుదుమా ? గౌరీ, అంతఃపురకాంతలనందఱినిలకు జోహారునర్ప రమ్మనము. రాజన్నా, మూయించిన కోటతలుపులు తీయించి మహమ్మదీయ చమూసచూపాముతో రుస్తుముఖానిని లోనికిరానిమ్ము. ఈలోన మాకందఱకు చితుల సిద్ధముచేయుము. యవనులచే నవమానింపబడకుండ జోహారునలిపి అగ్నిహోతృజ్ఞాపల యందు భస్మీభూతులమై పవిత్రాత్మలతో పరలోకమున కేగుదుము. రుస్తుముఖానిని వచ్చి యీ పెద్దాపురశ్మశానవాటికలకు ప్రభుత్వము చేసికొననిమ్ము! రాజన్నా, దుఃఖంపకుము. చెట్లంతటి కొడుకుల దిగమింగిన యీనిర్భాగ్యరాఘవమ్మాదేవి దుఃఖమును దిగమింగు కొనలేదా ? రామమ్మా, బాబుకై విలపింపకుము. ఈ వత్సవాయాంకురమింక పూసపాటి పృథ్వీశ్వరులవలన బ్రోదిగాంచును లెమ్ము. ఇది యనుల్లంఘనీయమగు దైవనియమము! లక్ష్మమ్మతల్లీ, నీవే యిప్పుడు దుఃఖంతువా ? రాజన్నా, లెమ్ము. మాకు చితులం టించి కోటతలుపులను దీయింపుము. గౌరీ, పొమ్ము. అవరోధజనము నిచ్చటకు దోడ్కొనిరమ్ము. ఇంకను ఆలసింతురేమి ?

రాజు—(దుఃఖించుచు రాఘవమ్మాదేవి పాదములపై బడి) అమ్మా, అమ్మా,—

గీ. రణతలంబున జైదులరక్తమందు

మజ్జనంబాడుటో— శత్రుశుభ్యమందు

ప్రాణముల వీడుటోగాని, అంబ! యెఱుగ

ప్రభువులకు నగ్నిచితుల నేట్లుటచు తెఱగు!

రాఘ—రాజన్నా, లెమ్ము-లెమ్ము-పోనిమ్ము-అందులకు గౌరి
యేమున్నది. కాలముతప్పివచ్చినప్పుడింతకంటె చేయవలసివచ్చేము
న్నది?.....గౌరీ, ముందు నీవేగి అంతఃపురస్త్రీల నిచ్చటకు
బిలిచి చితులనంటించి కోటతలుపుల దీయింపుము. ఇది నీకు తప్పదు,
పొమ్ము.

రాఘ—గౌరీ, వచ్చునప్పుడు నాకు హరిద్రావస్త్రముల దె
చ్చుట ముఖ్యము.

గౌరి—(దుఃఖించుచు) అమ్మా, ఇది నాకు తప్పదా?

రాఘ—తప్పదు. పొమ్ము పొమ్ము. లేకున్న నాయాన.

గౌరి—అమ్మా, అమ్మా, (దుఃఖించుచు నిష్క్రమించును.)
(తెరలో కలకలము.)

రాఘ—ఏమిది రాజన్నా, మహమ్మదీయులప్పుడే కోట
లోనికి—

రాజ—అమ్మా, కాదు కాదు. గౌరివలన తెలిసికొని కావల
యును, మనస్సెరికులందఱియు కొక్కువ్వుడి దుఃఖించుచు వచ్చు
చున్నారు.

రాఘ—అయ్యో! వీరికి నేనేమి సమాధానముచెప్పి పోరు
మాన్వింపగలను! (విచారించును.)

[స్నేహితులు యోధ వేషములతో దుఃఖించుచు ప్రవేశింతురు.]

పైని—(ఏకగ్రీవముగా) అమ్మా, అమ్మా, యిది నిజమాతల్లీ,
యిది కూడునా? (దుఃఖింతురు.)

రాఘ—బిడ్డలారా, దుఃఖింపవలదు. మీరు వెనుదీయు
చున్నారని నేనీయధమును నిలిపివేయుటలేదు, మీబలము పదివేలును

ముప్పదివేల శత్రువశముతోబోరి కొంతకాలమీ కోటను శత్రు హస్తములబడకుండ కాపాడగలుగుదురుగాని విరోధివాహించి మీకంటే మూడుమడుగులుండుటచే మీరు త్వరలోనశించుటయు నాపినప మేము యవచులకు జిక్కుటయు దటస్థించును. కాబట్టి మేము ముందుగా జోహారుచేయుటయు పినప దుర్గవ్యాకముల దెలుచుటయు నిప్పుడవశ్యాచరణీయములు.

పైని—హాహా! దుర్భరము! దుర్భరము! తల్లీ మమ్మెవరికొప్పు గించి పోయెదవు తల్లీ! కుమారజగపతి నేమిచేసెనవచ్చు!

రాఘ—కుమారులారా, యిది విచారించవలసిన సమయము కాదు. మేము పవిత్రచుగు జోహారుచేయబోవుచున్నాము. జగపతి శత్రువుల బారిపడకుండ కోటలోనుండి మరక్షితస్థులు చేరగలను. నానికై మీరు చింతింపకును. జగపతిని మరల పెద్దాపురసామ్రాజ్య సింహాసనముపైని ప్రతిష్ఠింప మీరెల్లరు జీవించియుండవలయును ; కాన, మీరిప్పుడు యుద్ధముమానక తప్పదు.

పైని—చల్లనిమాటవిన్నాము తల్లీ! అమ్మా, రాజన్నగారిని పంపెదరేని, వారినాయకత్వమున నరాతిబలముల తురిటిలోనుగ్గు నూచముగావించి.

రాఘ—నాయనలారా, మగల యుద్ధవ్యామోహమున నేపడె దరేల? రాజన్నయిప్పుడు వార్తాహరుడై విజయనగరాధీశ్వరుని కడ కేగవలసియుండుటచే, నతనినియుద్ధకార్యములందు నియోగింప వీలు లేదు. మీరైర్వసాహసపరాక్రమము లమేయములైనను ఇప్పుడింత కంటే చేయవలసినదిలేదు.

రామ—(నిని)అదిగో! విరోధులువిజృంభించుచున్నట్లున్నారు !
ఇంక నొకనిముషములో కోటలోనికి ప్రవేశింపగలరు. రామమ్మా,
బాబునిటు తెమ్ము. (బాబునితీసికొని లక్ష్మమ్మగారి కిచ్చుచు)అమ్మా
లక్ష్మమ్మా, ఇదిగో వత్సవాయాంకురము. విజయరాజాధీశ్వరులగు
పూసపాటి విజయరామభూపాలుని ధర్మపత్నియు నీరాయజగపతి పిన
తల్లియునగు చంద్రయ్యమ్మాదేవికీ* నినుఁలనొప్పగించితివేని, వీనికే
లోపమునుండదు. ఈకార్యభారమును వహించి మావత్సవాయవంశ
మును నిలువబెట్ట మీపాదములంటి పొర్పించుచున్నాను.

గీ. భావిపెద్దాపురీ మహీపాలుడైన

జగపతినిగాచి రక్షించు సర్వభార

మునుభరింపగ బ్రార్థింతు, బుధుతడితడు

మీకొమరుడంట మఱువగాబోకుమమ్మ !

రామ—అమ్మా లక్ష్మమ్మతల్లీ,

సీ. పసిడితీగల మేలివజ్రాల తూగుట

య్యాలలోనూగెడు నట్టివాడు,

తులలేని మృదుహంస సూలికాతల్పంబు

లందున శయనించునట్టివాడు,

అంబనేనుండ బాబయ్యమ్మ పాడిన

యందాక నిదురింపనట్టివాడు,

ప్రియజనంబులువేన వేలున్న మీయంక

మందెయుండగ గోరునట్టివాడు,

* నిజమునకు శ్రీశీతారామచంద్రరాజాబహద్రుగారి సతీమణికొప్పగింపుమనికాని
చంద్రయ్యమ్మాదేవి కొప్పగింపుమని కాదున్నను కథానుకూల్యతకై యిట్లువ్రాయ
వలసివచ్చినది.

గీ. క్షౌతలంబెల్ల కన్నుల గప్పికొనగ

నెంతోయల్లారు ముద్దుగానెదిగి-ముక్కు-

పచ్చారని-తల్లిపాల్వదలనట్టి

బుతుడితండు మీరెట్లుపోవగలరో !

లక్ష్మ—అమ్మా! యింతమాత్రపుబనికై నన్నుమీరంతగా పోషింపవలయునా? ఇదినాకవశ్యాచరణీయమగు కార్యముకాదటమ్మా? ఈబాలునికై మీరు చింతింపవగునా? నాకంఠమున ప్రాణములున్నంతవరకే జగపతిని కాపాడుదాననని శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్వామి సాక్షిగ ప్రమాణముచేయుచున్నాను. నాభర్త యీబాలరాజును కొలది కాలములలో పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనమున నిలిపికాని మరణింపడు. ఇంతవరకు తరతరములనుండి మీయాండవర్ధిల్లిన యీకొంపెల్లవారి కుటుంబము, కృతజ్ఞతను రాజభక్తినిచూపునమయ మిప్పుడుగదా కలిగినది. అమ్మలారా, యిక కంటతడిపెట్టకును, మాకుసెలవొనగుడు. రాజన్నా, రమ్మ, ఆలసించిన ప్రమాదమగును.

రాజ—(దీనముగ) తల్లీ, మిమ్మెట్లువిడిచియేగుదును ?

రాఘ—రాజన్నా, నేనుజీవించినంతకాలమును నూరుదీనును నిన్నును తగినవిధముగా సన్మానింపనే లేకపోయితిని. కానిమ్ము!—రాజన్నా, గురుదేవుని యాజ్ఞానువర్తివై మెలగుము. ఆయనకునావందనములని చెప్పుము. నీవుయుండేగి యీవార్తను విజయనగరమున నెఱింగించి, జగపతిరక్షణోపాయప్రయత్నములందుండుము. పోయి రమ్మ.

రాజ—అమ్మా అవశ్యమట్లానరేదను.

రాఘ—లక్ష్మమ్మతల్లీ, మీఋణముమేము తీర్చుకొనలేము. మీరు సామ్రాజ్యసంరక్షకులుగాని పురోహితులుకారు. ఆదికాలమునుండి నేటిదాక మీబ్రాహ్మణులు మంత్రిలై, దండనాథులై, పురో

హితులై ఊత్రియజాతికమూల్యోపకారమునొనగూర్చుచున్నారు.

బ్రాహ్మణులైనను-

నీ తనగృంథరచనయేదక్క నితరమెఱుంగు

గక తన్మయతనుండు కవివరుండు,

తనపొలంబును సేద్యమునుజేసికొంటయే

గాని మాతెఱుంగని కర్షకుండు,

తనదైవనియతవృతాచారములెకాని

యొండెఱుంగని తాపసోత్తముండు,

తన ధర్మమంత్రశాస్త్రములదక్కమఱేమి

యూహింపనట్టి పురోహితుండు,

గీ. కదనమనినంత కత్తులుకరములందు

దాల్చి, వైరులపీచముడుల్చి, రాజ్య

రక్షణార్థము రక్తము రణతలాన

ఐముఁటెఱుగమెమేము లక్ష్యుత్తలి !

అట్టిమహీనులకు సహధర్మచారిణులై మీబ్రాహ్మణావనితలు యుద్ధ సమయముల పరమేశ్వరీసమాధానములచూచి రాజ్యేశ్వరీసేవాతత్పర హృదయై మూకునహాయపడి సామ్రాజ్యము రక్షించినవారుకారా? తల్లీ, నీవిప్పుడట్టి దుర్గుటపావనకార్యమున నియక్తవైయున్నావు. మీకు శుభమగుగాక, పోయిరండు.

(తెరలోకలకలము.)

అత్తు—అమ్మా, మమ్మింకబోనిమ్మ. అమ్మాసెలవు, అమ్మాయీసెలవు. రాజన్నా, రమ్మ. (బాలునీతో నిష్క్రమించును.)

రాజు—అమ్మా, సెలవు, అమ్మాసెలవు. (నిష్క్రమించును.)

అండలు—(ఒక్కపెట్టున) హా! కుమారా! హా! కుమారా!

(దుఃఖంతురు.)

రామ—హా కుమారా! ఎంతలోమనకు వియోగముపొప్పిం చెనురా తండ్రి!

పైని—హా మహారాజకుమారా ! నీకెట్టి దుస్థితివచ్చె !

రాఘ—(పైనికిలతో) తనయులారా, ఈదుఃఖమునుమేము భరింపలేకున్నాము. జోహారుతోగాని యిడిశమింపదు. ఈజగపతిని సింహాసముననిలుపుభారము మీయదియని జ్ఞప్తికదెచ్చుచున్నాను. ఇంకిట నుండకును.

పైని—అమ్మా, యీబాలజగపతిమహారాజు నీ సింహాసనమున నిలుప మేనుబాసచేయుచున్నాము. లేల్లలారా, యింక మీ నేవాభాగ్యమీ మందభాగ్యులకులేదా ! (దుఃఖించుచు నిష్క్రమింతురు.)

రామ—హతః(డీ), నీకేమిగానున్నదోకదా !

రాఘ—బిడ్డా, వినారంభము. విధివిధానమిట్లున్నది ! అమ్మా, గురుదేవుడుబ్రతికే యున్నంతవరకు వానికి భయములేదు. చేతులార. అందివచ్చియోశ్శజల యనువులదీసికొన్న నాకిల్పిషమెట్లు నివృత్తికాగలదు ? కోడలా, (కోడలిచేతులుపట్టుకొని) గీ. చేతులారగ నీవతిస జన్మతనము

నందె కాలునిప్రోలికినంపి నీకు

తీరరాని సంతాపముదచ్చియుంటి

నయ్యెన్, ఎల్లక్షమింతువోయన్మృతము ?

రామ— అత్తయ్య, దైవదుర్విపాకమునకుమీరేమిచేయుదురు ? ఈవిషత్తునకు మీరు నిమిత్తమాత్రులుకారా ? రాజ్యరక్షణార్థమూశ్శభర్తృభాతాదుల బవరములకంపుట మనక్షత్రియకాంతలకిదియేమిలిసారీనూ ? ఏమోక్షణకాలము భర్తృవియోగదుఃఖోద్రేకపరవశురాలైన దుఃఖించితిగాక యింకదుఃఖింతునా ? నేను మాతృమురాచపడితినిగానా ? వీరమాతయగురాఘవమ్మాదేవి కోడలనుగానా ? అత్తా, యింక నేవ్యాకులపడను. నాహృదయమిప్పటికే తాయివారిసది.

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

“అల్లాహోఅక్బర్ డీన్ ! డీన్ !”

శారి—(రథసముగ ప్రవేశించి) అమ్మా, అమ్మా, తమయాజ్ఞా ప్రకారము కోటతలుపులు తెలుపబడినవి. శత్రువులు సురంభముతో నిరాటంకముగ లోనికివచ్చుచున్నారు. చితులంటింపబడినవి. రాణి వానశ్రీలాదేవ చితులజేరుచున్నారు. రామయ్యమ్మదేవి, యివిగోమీకు పనుపుబట్టలు. అమ్మలారా, త్వరపడు. (పనుపుబట్టలిచ్చును.)

రామ—(కైకొని ధరించును.)

రాఘ—(వికటహాసముతో) త్వరపడక మేమిట నింకచేయుట కేయున్నది? మాజవసుంతయు నన్ని హోత్రజ్వాలలయందుఁజుకుటకు వినియోగింతుము. రామమ్మా, అదిగో! చితాన్ని సహస్రజహ్వాలతో నానిర్భనించి మరల దినలోనికాహ్వనించుచున్నది. ఓ పవిత్రవీతి హోత్రా! ఆపద్బంధూ!—

ఉ. నాడటు సీతశీలము ననంతదయన్ బ్రకటించి యాపె గా
పాడినవాడవీపు, కడు పావనమూర్తివి, మమ్మునింక గా
పాడెను వేళవచ్చె నిక వత్సవయాన్వయగౌరవంబు గా
పాడుము నిన్ను నొచ్చెడు మహిమదంబున పావకేశ్వరా !
(చితివంకకు నడచును.)

రామ—అత్తా, నేనును వచ్చుచున్నానుండుడు. (కలవలపాటుతో నిలునటుచూచి అకస్మాత్తుగ గొంతెత్తి) శారీ! నావతిమంత్రకమేమి? (ఉన్మాదమున పరికిమించును.)

శారి—(నిష్క్రమించును.)

రాఘ—(పోయి రామయ్యమ్మను పట్టుకొని) రామమ్మా, ఏమిది?

శారి—(ప్రవేశించి) రామయ్యమ్మకు తిమ్మజగపతిశరము నిచ్చును.)

రామ—(పుచ్చుకొని రాఘవమ్మాదేవిపట్టు విడిపించుకొని రోషముతో) ఎవడురా నాపతిశిరమునిట్లు ఛేదించినాడు? పరాక్రమమునగాఠ స్వామిదోహమున నాపతిమూర్ఖమునిట్లు ఖండించిన యాపాపి—యూగాక్షసాధముడెంత కాలము పెద్దాపురసామ్రాజ్యసింహాసనమునెక్కి పాలింపగలడు?

గీ. ఏదురాత్ముడిమన్నకమిట్లు వంచ

సంబునన్ జేసి తురించి దుఃఖంబు నారు

గూర్చె, నాఖలుకీర్ణము కూలునాక

ప్రక్కలై భువి నచిరకాలంబునందె!

చీ! చీ! పవిత్రమగు దోహారుచేయుచు, నాచండాలునిదలచిన నా పాపముశమించుగాక!టవనితామాససంరక్షింపరా యదా! వైశ్యానరా!

గీ. ఈ పవిత్రశిరంబుతో నిపుడె నిన్ను

గలియుదును, పరజన్మమే గల్గెనేని

శ్రీ కళాతిమ్మజగపతి సేవచేయు

సటులె సన్నోమవే తండ్రి! అగ్నిదేవ!

అత్తయ్యా, దయచేయుడు. (చిలివంక కేశుని)

అందఱు—లక్ష్మీస్మసింహస్వామికేజయ! (అను సుప్రార్థనము లతో చితులయందుఁజేరరు. అల్లాహ్ అక్బర్ గీస్ దీన్ అను కేకలతో మహమ్మదీయులు దుస్తుముసహితముగా ప్రవేశింతురు)

(తెరిపడును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

పెద్దాపురముముట్టడి.

తృ తీ యాం క ము.

1. రంగము—పెద్దాపురముకోటలో రుస్తుంఖానుదర్బారు.

[రుస్తుంఖాను సింహాసనముననుండి రసూల్ ఖాన్,

ఇబ్రహీంఖాన్, కరీంఖానులు యథోచితాస

నముల నుండురు.]

రుస్తు—ఇదేమిచిత్రము రసూల్, ఇందలుస్త్రీ లొక్కమాట
గిల్లోనుతిక మరణించుట నేనెచ్చటను చూడలేదే! వీరు చచ్చుచు
చచ్చుచు ఎచ్చటను చోటులేనట్లేదక్కని లక్కమేడపక్కనే చితులం
టించుకొని చావవలయురా? పోనిట్లుక పేరిగొడవయేల? సర్దారులారా,
మనకుపట్టుపడి నిర్బంధించబడిన పదివేలమంది పెద్దాపురీవులను భద్ర
ముగా కాపాడుటయేకాని వారికేహాసయ జేయవలదు! ఇది రాజు
హేంద్రావరము షర్లలష్కర్—కాదు కాదు—పెద్దాపురమునవాల్
రుస్తుంఖానుని ఖరాఖండిహుకుమ్!

రసూ—అదేమి సర్కార్, వారితలల తెగనటికి అల్లాకుప్రీతిగా
క్షణ్ణామైనరుల నిర్మింపవలదా?

ఇబ్ర—తలంగివాళ్ళాతల్ కాయల్తోమామాయం వండేస్తాం
సర్కార్!

కరీ—సర్కార్, హిదివర్కూరస్తా హిదివర్కూపుంథామే
ఎల్లాను సర్కార్, బహుల్ తమాష్గావుంటాది.

రుస్తు—సర్దారులారా, మీరు నుడివినవన్నియు రాజ్యాంగ
తంత్రీకోవిదులగు మనవంటివారొనర్పవలసినవికావు. రాజపుత్రుల
మరణమున కైదురపిల్లు నీరాప్రప్రజలు మనమిప్పుడు కారాగారము

అందుంచిన శత్రుస్థైరికులనందఱిని నఱకించుట గాంచి లేని, మండి పడి యువ్వెత్తుగ మనపై తిరుగుపాటుచేసిన ప్రమాదమువచ్చును. ఒకకాలానుభవమువలన వీరితత్వము నేను బాగుగ నెఱుఁగుచును. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులకు గుండెపెరనుగొల్పుటకుగాను మనము ముందుగ నట్టి బ్రాహ్మణుల జేపితిమికాని యింకనట్టిచేష్టలక్కరలేదు. సింహాసనము నెక్కి పాలించుటకు బలిగొన్నను, ఎన్నెన్నిదుష్కార్యము లాచరించినను, నిక్కులేము ; కాని, ఒకహిందూరాజ్యమును పాలించు నుకాంత్యమువచ్చును ప్రమాత్రిమిట్టి దురాగతములకు సంకొన్న సింహాసనము చిరకాలమునిలుచుటకష్టము. ఏదైన నట్టికార్యమొనర్చి వలసిన యగత్యముకలిగినా, దాని నత్యంతరహస్యముగా ప్రజలకు దెలియదను నిశ్చయమున్న నేగాని చేయరాదు. అందులకేగదా నే నిప్పుడు చేపిక్కిన బాలజగపతిని మఱియొకలాగు చేయుటకు వెనుదీయు చున్నాను: అన్నట్లు — ఖరీంఖాన్ !

కరీ—సర్కార్ !

రుస్తు—విర్యంధమునందుంచిన రాయజగపతిని సోమిదమ్మను ఇచ్చటికి దీసికొనిరా! అప్పుడప్పుడు వారినిగాంచుచున్నగాని, నాకు తృప్తి కలుగదు.

కరీ—అచ్చా సర్కార్. (నిష్క్రమించును.)

ఇబ్రీ—సోదమ్మ! బహుత్ అసాద్దెంమనిసీ సర్కార్. జగ్ పతియెంగిలీ ఖానా సనీ మమ్మల్ని శానా మోషం నేసిందీ సర్కార్.

రసూ—సోమిదమ్మ! అంత పడ్డకోక నెందుకు కట్టునో నాకు బోధపడకున్నది.

రుస్తు—బోధపడుట కేమున్నది ? యజ్ఞముచేసినవాని భార్య ముప్పదిమూళ్ళకోక ధరింపవలెనట ! విపరీత శాస్త్రము ! అదియేమొ కాని యీమెథోరణి నాకు దురదగాహముగ నున్నది. అదిగో! సోమి

దమ్మగారు వచ్చుచున్నారు! అమ్మా, దయచేయుడు ; బాలమహారాజు డేమమా?

[రాయజగపతి నెత్తికొని లక్ష్మమ్మయు, వారివెంబడిని
కరీమును, ప్రవేశింతురు.]

లక్ష్మ—సాహేబయ్యా, ఎందుకోయి మమ్మల్నిలాగ కాల్చుకుతింఘున్నావు? నాకొడుకునీ నన్ను యిలా బతకనియ్యవా యేం?

రుస్తు—(మందహాసముతో) అమ్మా, బ్రతుకనిచ్చేడువాడనే గాకున్న యీయన నీపాటికేచంపియుండనా? వెట్టితల్లివి! నేను పసిపాపలను పరిమార్చునంతటి కసాయివాడననుకొంటివమ్మా?

లక్ష్మ—(సాభిసయముగ) అబ్బే-లేదు, పెద్దపెద్దల్నే గుటుక్కున దిగమింగగలవు.

రుస్తు—అమ్మా, తప్పుతప్పు-ఇంత సాహసమా? కప్పముగట్టనందులకు రాజపుత్రులను నేను కొంచెము కఠినముగా మందలింప, అంతలో వారాత్మహత్యచేసికొని చనిపోయిరి. ఇదే కిట్టనిలోకులు గోరంతలు కొండంతలుచేసి, నేనువారిపై నూనెకాషిచిపోసిననియు చిత్రీకరణచేయించితినియు నాపైని అపనిందలుమోపి నన్నునిందించుచున్నారు. ఈకల్లవార్తలనెల్లనమ్మి మీరుకూడ నన్ను దూషించుట భాగ్యముకాదు.

లక్ష్మ—(నిర్లక్ష్యముతో) పోనిద్దూ, ఎవరేమయితే నాకేం విచారం? నాకొడుకూ, నేనూ, డేమంగావుంటే—

రుస్తు—(వికటముగానవ్వి) మీకొడుకు? ఇతడుమీవాడే యైన వీసియందు తిమ్మజగపతిమహారాజు పోలికలున్నవేమి? అమ్మా, నీరహస్యము నాయొద్ద నెందుకుదాచెదవు? నేనపకారమాచరింతునని యా? వెట్టిభ్రమ! ఇట్టి యపోహములమాని నిజమెఱిగింతువేని, మీకొకబాగీరు ఈయగలను.

రసూ—అమ్మా, భయములేదు నిజముచెప్పుడు.

లక్ష్మ—మొట్టొకటి మీకు నాకొడుకేనయ్యా అనిదేవుళ్ళాడుతూ వుంటే, వినిపించుకోవు నేనేమిజేతును? ఇద్దరు మనుష్యులక్కడా వొక్కలాగవుండరని శాస్త్రంచెబుతూవుంటే నాకొడుకు తిమ్మరాజు గార్లాగవున్నాడంటా విదేశ్కడిగ్రహచారంవచ్చింది? బ్రాహ్మనాళ్ళకు డబ్బుండడంపాపమని ఏదోశాస్త్రములరుస్తూవుంటే నాకేముటో జాగీరులిస్తానంటావు, నాకొడుకు నెత్తిని కిరీటంపెడతానంటావేమిపాపం? ఇంకానయం— ఏనుగనిస్తానన్నావు కావు! దానిపొట్టకి గుళ్ళూ బెళ్ళూకూడా అటవు!-

రుస్తు—(నందూరులవంక కనుగీటి) కూడకేషేర్ బ్రకీకాబచ్చా నహీహై! (లక్ష్మమ్మతో) సోమిదమ్మగారూ, నామాటవినుడు. ఈ బాలుడు తిమ్మజగపతిరాజు కుమారుడేయైన నీయగనీసింహాసనమునందు నిలిపి నేను రాజమహేంద్రవరము పోదలచుకొంటిని, మీకొకజాగీరు కూడ లభింపగలదు. అందివచ్చిన యదృష్టఫలమును తోసిపుచ్చి మీరు బాముకొనునదేమి? నేను మీకాప్తకోటిలోనివాడనని నమ్మును. మీమంకుతనముచే రాజపుత్రునకు కలుగబోవు వైభవమును దూరముచేయకుడు. ఏమందురు? (తనలో) ఈబాలుడు నేడొదిగిన్నట్లు జగపతియేయైనట్లీమెవలన దృఢపశియెనా నాయదృష్టమెంతనవచ్చును!

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్కార్, తోటపల్లీయంచీ గూఢ చాడ్డా వొక్కా అతీహై!

రుస్తు—తాళు-తాళు, కరీంఖాన్, వీరికాలస్యమైనది. వీరిని జాగ్రత్తగా రాజగృహమున విడిచిరమ్ము. పిమ్మట నేనచ్చటికేగి జేమమును గనుగొందును.

కిరీ—(సోమినన్న జగపతులతో నిష్క్రమించును).

రుస్తు—అరే, గూఢచారునిప్పుడు ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

గూఢ—(ప్రవేశించి) సలాం సర్దార్ !

రుస్తు—వార్తలేమి ?

గూఢ—సర్దార్, తోట్ పట్లను న్యాయాల్కి తరిమియేసి రమా రాజు సుభారాజుల్నే సలీజరాల్తగిలీ నచ్చిపోయారనక్కారే. కుషన్ రాజ్జుకూ హెక్కడ్కి పరారీహావించీ తెల్పిందీలేదూ.

రుస్తు—(పకపక నవ్వుచు) సెబాన్ ! మంచివార్త చెప్పితివి. మన్యపుజ్వరముకూడ మనయచుచుండేకావలయును, మనకు మంచి యుపకారమొనర్చె. బాగుగనున్నది. ఇంకనీ వీరత్రయములో కృష్ణారాయడొక్కడు దాటిపోయినాడా ? కానిమ్ము. వీడొక్కడును మిగిలిమాత్రము నన్ను చేయగలుగునదేమున్నది ? ఓరీ, నీవింకపోవచ్చును.

గూఢ—(నిష్క్రమించును.)

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్దార్, హింకో ఏగుల్ వాడూ రాజా నగ్గింనుంచీ-

రుస్తు—రమ్మచుము రమ్మచుము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

గూఢ—(ప్రవేశించి) సలాం సర్దార్, తమకుమార్డు నూరు డ్రీన్ సాహెబ్ నిన్నరాత్రీమే ఖైద్ తప్పించుకొని పరారీహానార్.

రుస్తు—(నిర్లక్ష్యముగా) ఇంతేగదా ! ఏమోయనుకొంటిని. వానినింక కారాగారమునందుంచవలసినపనిలేదు. కాన వానివిముక్తి నాకానందదాయకమే. నీవింకపోవచ్చును.

— గూఢ—(నిష్క్రమించును.)

సేవ—(ప్రవేశించి) సర్జార్, గోల్కొండనుంచి నైజామ్ సాహెబ్ తరఫ్ మనిసి—

రుస్తు—గోల్కొండనుండియూ? పెంటనే ప్రవేశ పెట్టము.

సేవ—(నిష్క్రమించుచు.)

దూత—(ప్రవేశించి) సలామ్ షర్లమ్మర్ సాహెబ్! నైజామ్ ఊర్—ముల్క్ వార్షుంచి తమ్మి హుకుం తెచ్చామ్! (లేఖని చ్చుచు.)

రుస్తు—(పుచ్చుకొని రసూలుఖానునకిచ్చి) ముఖ్యాంశములను మాత్రమే చదువుము.

రసూ—(అందుకొని విప్పిచదువుచు.) “సీచర్యలన్నింటిని మేము ఖండించుచున్నాము. మేమొసంగిన సేనతో పెంటనే గోల్కొండకు తిరిగిరమ్ము. లేకున్న నిన్ను శిక్షింపకవిడువము.”

రుస్తు—(పకపక నవ్వి) నేనింకను తన సేవకుడననియే నైజాము భ్రమించుచున్నాడే! పాపము! రుస్తుముఖానిప్పుడు సర్వస్వతం తుడిచి పెద్దాపురమునవాబుకాని తన చేతిక్రింది రాజుహేంద్ర నరము షర్లమ్మర్ కాదని మీనవాబుతో చెప్పుము. రాయబారీ, నేను మీనవాబుగారి రూజులను మన్నించుకాలము గతించినది. ఇక పొమ్ము. దీనికి జవాబీయబడదు.

దూత—(రోషముతో) ఇంతా ఘోరం సేసి—బడామాయా సేసి జవాబ్ సఖో సెప్పి—

రుస్తు—(రోషముతో) ఔ—నంత ఘోరమే చేయుదును—జవాబీయచు. మారుమాటాడిన శిరచ్ఛేదముచేయుదును. (కత్తి దూయుచు.)

దూత—(చాటిపోవుచు.)

రుస్తు—(కత్తి వరలోనుంచి పకపకనవ్వుచు) మూర్ఖుడు!—నాకింకను ఈ నైజామివ్వడు? మనము వత్సవాయవారినొకలాగునను నైజామువారి నొకలాగునను సంభావించుమా రసూల్!

రసూ—నిజము ! మనదృష్టిలో అల్లాబిక్క లే పిల్లాబిక్క లే !

రుస్తు—సరే, రసూల్, దర్బార్ బండ్ కరో !

రసూ—(లేచి)దర్బార్ బండ్ హోగీ !

(రుస్తుముతప్ప నితరులందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రుస్తు—(సింహాసనముదిగి పరికిమించుచు సాలోచనముగ తనలో) నూరుద్దీను చెఱతప్పించుకొని పాటిపోయినందులకు నాకు చింతలేదుగాని వీనినింతనేర్పుతో నభేద్యమగు కారాగృహమునుండి కిక్కురింపును కావలివారలకన్నలలో దుమ్ముఁజల్లి రహస్యముగాతప్పించిన వా నెవ్వఁడై యుండురాయనియే నాయూండోళనము !

చారుడు—(ప్రవేశించి) సర్కార్, తమకుమార్లుపరార్చిహైన రాజానగ్రిప్టుడేగదిలో యీ ఉత్తరం—యీ చోటారాయి—యీ దానంబుయ్యా నొకకినాయ్ సర్కార్ ! (వానినిచ్చుచు.)

రుస్తు—(అందుకొని) మంచిది, నీవుపోవచ్చును.

చారు—(నిష్క్రమించుచు.)

రుస్తు—(లేఖచదివి) సరే, ఇది యబ్బాయి తప్పించుకొనిన పథానమును పిశాచముచేయుచున్నది. కాని యీలేఖనురచించి వీని పిముక్తికిదోడ్పడిన మేధావియెవ్వడు ? ఈలేఖ నీరాతి కీదారముతో గట్టి కారాగారగవాడుమునుండి లోనికివినరి లేఖనందించినవ్యక్తి మొత్తనిపుణుడు ! (దారమును పరధ్యాన్నముగాత్రొప్పుచు పురివిప్పి చూశ్చర్యముతో) ఇదేమి ! ఇంతసన్ననిదారమునందిన్ని పోచలగువడు చున్ననేమి ? ఇదియొకజంబెములోని తునకయగుటనిశ్చయము. అయిన నేయజ్ఞానవీతధారి—మహాబుద్ధిశాలి—వీరశిఖామణి—యింత చాతుర్యముతో వీనినివిడిపింప—అఁ ! అఁ ! తెలిసె—తెలిసె ! ఇది యాసుబ్రహ్మజ్యోమయాజికృత్యమనుటకు సందేహములేదు. ఆతనికి గాక యెవలకిట్టి ప్రజ్ఞాసామర్థ్యములక్కడ ? ఈబ్రాహ్మణునిక

నిర్లక్ష్యముచేయరాదు. ఓరీ దుష్టబ్రాహ్మణాధమా ! అసమాన
రాజ్యతంత్రవిశారదుడగునీ రుస్తుఖానుముందు గోచిపాతరాయడ
వగు నీప్రతిభయెంతరా !

సీ. ఏగవద్దని ధరణీశులబ్రార్థింప

కడకు జరిగినట్టి ఘనతయేమి ?

విపులశక్తిని రెండువేలబలంబును

గొనితెచ్చినట్టి యాగొప్పయేమి ?

అనాడు పటవృక్షమందున రాజన్న

నిలుపగానైనట్టి ఫలితమేమి ?

ఇప్పుడు నూరుదీనునెట్లాతప్పించి త

ర్వాతగావించు కార్యంబదేమి ?

గీ. నీప్రయత్నములన్నియు నీటిమీది

వ్రాతచందాస నిట్లు నిష్ఫలముగాగ

ఏల యీలీల పెద్దాపురీరమా స

ముద్ధరణదీక్ష వర్తించుచుందు ? బేల !

(శ్రీమనటించుచు) ఇస్ ! అబ్బా ! కార్యభారాతిరేకమునగాబోలు
నిద్రినచ్చుచున్నది. ఇంతప్రయాసముతో నీరాత్రి జగపతిని చూడ
కున్న నేమి ? అరుణోదయాత్పూర్వమేపోయి చూడవచ్చును. అదిగో !
అప్పుడే కుముదబాంధవుడు మెల్లమెల్లగ మేఘసోపానములనుండి
నభోసాధమునెక్కుచు హృదయోహ్లాదకరముగ చిఱునవ్వువెన్నెలల
గుఱియుచున్నాడు.

గీ. అశ్రీమంబుగ సృపతుల నట్లుజంపి

కడకు నైజామునీగతి కన్ను బ్రామి

పేర్చి పెద్దాపురీసింహపీఠిగొన్న

వీరునిన్ గాంచవచ్చితివే మృగాంక !

(సగర్వముగ నిష్క్రమించును.)

2. రంగము—రాజగృహము.

[లక్ష్మమ్మ రాయజగపతిరాజుతో లోననుండ లోడీఖాన్
గౌనులు ఖడ్గపాణులై బయట కావలియుందురు.]

జగ—(ఏడ్చుచుండును.)

లక్ష్మ—అబ్బాయీ, నిద్రపో, జోలపాడతాను.

“జో కరధృతరథాంగ జో సన్నతాంగా—

జో కనుకాపాంగ జో శుభాభంగ ॥ జోజో॥

౧. శ్రీవెలయు పాలవారిధి బవ్వలింప-దేవబృందములెల్ల దివిసన్న
తింప-భావించిభక్తులను బరగబాలింప-దైవరాయుడ మాకు
దరమెవర్తింప ॥ జో॥

౨. గురుతరంబుగ ధర్మగుణముచేబట్టి-దురితదానవకోటి దురము
ననుగొట్టి- శరణాగతత్రాణిబిరుదుచేబట్టి-కరుణతో కాసల్య
గర్భమునబుట్టి ॥ జో ॥

3. కమలసంభవవిసతఘనసుగుణసాగదా - యమితదుష్టభుజంగ
యహితుండికేంద్రా-విమలవైభవములను వెలయుదేవేంద్రా-
రమణతోవెలసితివి రఘురామచంద్రా ॥ జో జో”

లోడీ—(అనందముతో) బహుత్ అచ్చాగా గానాసేస్తాన్

సోదమ్మా!

గౌన్—సోదమ్మాగానా దారులాగుటాదిరా లోడీఖాన్.

లక్ష్మ—(పాడును.)

“పుట్టభోగివై వరసుత్రుడవై । పూరిపాన్పుపై పవళింపగలేదా-
అయోధ్యారాజ్యంవిడనాడి । అడవులలో సంచరింపగలేదా-

అతిశైశములు పడగవలసెనా ! కారణమిలాగుననుండగను.

అదితప్పించుట అజనకుశక్యమా! స్వామి మీరు చింతింపగ నేలా?"

(వినవిన బయటకు బోబోవును.)

లోడీ—ఛైరో ఛైరో ! అన్నమానం యెక్కడికి యెల్తాం టాన్ సోదమ్మా ?

లక్ష్మ—సాయేబయ్యా, యెక్కడికెడతాను నా నెల్తి మీదికే ? ఈదిక్కుచూలినరోగము పట్టుకుచంపకపోతే యిన్నిమాట్లుబయటికి పోతానా ?

గాస్—మఱి, ఎల్లేదానవు కోటాదాటియెల్తామెచ్చు? కోటాలో కూకోకూడ్తా?

లక్ష్మ—దిక్కుచూలినపరీక్ష ! కానీ, మీతో నిజంచెప్పకపోవడమే ! ఈకోటలోరాణీలు బలవంతంగాచావడంచేత కామినీ దేయ్యాలయారు. ఆడవాళ్ళు వంటరిగా యేమూలకేనావస్తే వీకవిసిక చంపుతారు. తెలిసిందా ? ఇక్కడికిదయింది: యింకకోక కూడా—

లోడీ—జరుగురునై—జరుగురునై. సర్కార్ మీకీయింక కోకాపరీచ్చ జరుగురునై సెప్పేర్. సోదమ్మా, ఏకోటుమీ) గానాసేసీ బయటికియెల్లీరా పైతాన్ పట్టుకూహెంమ్మ సచ్చీపోతావ్ !

లక్ష్మ—(స్వగతము) ఒడిలోనున్న పిల్లవాడు, 'కేరు' మని ఏడిచినను వినపడకుండనుండుటకు పాటయేవరమసాధనము ! (పైకి) ఓ, దానికేం ! (పాడును.)

“ఒడిలోనపుష్పములు కొయ్యడేరాజూ— నేధర్మనందనుని యెడబాయలేనే! మునిపడ్లుమునిపళ్ళ కొలుకడేరాజూ—అధర్మనందనుని యెడబాయలేనే! అలికివిడిచినగడప దాటిన్నవాడూ—ఆపాపకర్మణ్ణి నేబొందలేనే! దివ్వెలేనీగృహము చూసిన్నవాడు—ఆపాపకర్మణ్ణి నేబొందలేనే !—(నిష్క్రమించును.)

లోడీ — సోదమ్మా గయ్యాల్ మస్సీరా గౌన్ !

గౌన్ — వై నై . బహూత్ మంచీ మస్సీరా భాయి !

లక్ష్మ — (ప్ర) వేశించి పాడును.)

“గోపాలకృష్ణుడా గోవిందారామ — గోవుల్ని కాయుచును గోవిందా ! గోపికలనందర్ని గోవిందారామ — గోతులో పడదొసె గోవిందా ! గోపికలంతటను గోవిందారామ —”

లోడీ — అరే, అరే, సోదమ్మా, గోపాల్ కుట్టుడా గోవుల్ని కాశాడు పనంద్ గావుంది — గోపికాబీబీల్ని గోతులో హెష్టాతో శాడ్ సోదమ్మా, ఆచ్చెరంసెప్తావ్ ?

లక్ష్మ — ఓరి నీకడుపుడక ! మాపురాణాలుకూడా నీకు తెలుసునుటా ? గోపాలకృష్ణుడు గోపికాకన్యల్ని మామూలుగోతులోకి పడదొయ్యలేదు. మోహమనే గోతులోకి తోశాడని వేదాంతశాస్త్రం వెయ్యివిధాల చెబుతోంది.

లోడీ { — (విరగబడి పసివకనవుచ్చు బహూత్ అచ్చావై; బహూత్ గౌన్)
తమాన్ హై ! ఆహాహా ! ఆహాహా ! ఆహాహా ! (నవ్వెదరు.)

[రథసముగ సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి నూరుదీనులు

ప్ర)వేశించి ఆకస్మికముగ లోడీభానుగౌనులమీ

దబడి కత్తులలాగి కొని పారల నాసికా

రంధ్రములచెంత మత్తుపదార్థ

ములనుంచి వారువివశులై

నేలపై వ్రాల]

సుబ్ర — (గదిలోనున్న లక్ష్మమ్మవంకకుజూచి) ఔనే ! వచ్చుచున్నారేదా ?

లక్ష్మ--(సమీపించి) ఆ-ఆ-జగవతిని చేబోలుపంపించి నారా ?

సుబ్బ--అహా ! ఎప్పుడు వానినొడిలోకట్టుకొనివచ్చి నాకిచ్చి తివో అప్పుడే రూతనిని చేబోలుపంపినాను. ముందు నీవీనూరుదీ నుతో చేబోలుపొమ్ము. నేను పొద్దుటనేవచ్చి మిమ్ముకలసికొందును. ఈరక్షకభటులకింతలో తెలివిరాదు. రమ్ము మనమిప్పుడు రహస్య మార్గమున బోవలెను.

లక్ష్మ--వచ్చుచున్నానుండుడు. పిల్లవానిని తప్పించినపని తీరినవెనుక మోయలేని యీకోక నా కెందుకు ? (నగముచీరను చింపి లోనికివిసరివేసి) ఇంక తేలికగా నడచివచ్చెదను.

(సోమయాజి, లక్ష్మమ్మ, నూరుదీపలు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో నాబత్ ఖానాధ్వని.)

[రాత్రివేషముతో రుస్తుముఖాను ప్రవేశించును.]

రుస్తు--అరే శాస్, అరేలోడీ, బుద్ధిలేదురా యేమిటినిద్ర ? (గదివంకజూచి) సోమిదమ్మగారూ, సోమిదమ్మగారూ, (గదిలోనికేగి వెదకి నగముచీరను చేతబట్టుకొని ప్రవేశించి)వీరినిమోసపుచ్చి సోమిదమ్మ జగవతినిదీసికొని పలాయనమైనట్లీ చీరయేచెప్పుచున్నది ! ఔ రా యెట్టియుత్పాతము ! ఎంతమోసము ! (ఇరువురభటులదన్నుచు) అరే శాస్ ! లోడీ !

లోడీ } --(లేచి కలవిలపడుచు) సర్ --కా-ర్, -సర్ -కార్ !
గౌస్ }

(అని వణకుదురు.)

రుస్తు--ధూర్తాధములారా. దోహదులారా, సోమిదమ్మ జగవతులేరిరా ?

లోడి--సర్కార్, హెన్కపాట్ను హెవోనచ్చి యేమో ముక్కుల్లో పెట్టితోనచ్చిపోయాను సర్కార్ ! దాన్నిదాహంతా సీకటి హాయిపోవింది సర్కార్ !

గౌన్--రచ్చించవాలా సర్కార్ ! గానాసేసీ సోదమ్మ మమ్మల్ని మోసంసేసిందీ సర్కార్ ! మర్గయాహాయి నానోసర్కార్ !

రుస్తు--చీ దురాత్ములారా ! నోరుమూయును. (తెరవంక జూచి) అరేకరీం !--ఇబ్రహీం ! తక్షణమిటురండు.

[కరీం ఇబ్రహీంఖానులు ఖడ్గపాములై ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు--వీరి సురీదీయింపును. జగవతితో సోమిదమ్మపలాయన మైనది. వారినిపట్టి తీసికొనివచ్చినవారికి పదివేలవరహాల నిచ్చెదమని చెప్పి చారుల నలువంకలకు బంపును. (కోకనిచ్చుచు) ఆమెకోకలోని భాగమిది: దీనినహాయమున నామెనానవాలుపట్టును. పొండు.

కరీం--(తీసికొని) అచ్చాసర్కార్ !

(కరీం ఇబ్రహీంఖానులు రక్షకభటులనిరువుర నిర్బంధించి తీసికొనిపోవుదురు.)

రుస్తు--(విచారముతో పరిక్రమించుచు) అక్కటా ! ఎంత దారుణము ! అన్నా ఎంతప్రమాదము ! నాకోటజొచ్చి నాసేవకులకు మత్తుమందుజూపి నారక్షణమందున్నవారినే గొనిపోసాహించిరే బందెపోటుకొమ్మ ! ఇందులకేమొనర్తు ? (ఆలోచనాయత్తుడై యుండును.)

చారు--(ప్రవేశించి) సర్కార్ !

రుస్తు--(పరాకుగానుండును.)

చారు--సర్కార్ !

రుస్తు--(ఉలికిపడి) ఎవరది ?--ఏమి ?-- ఇట్లువచ్చితివి ? జగవతిపట్టుబడినాడా ? చెప్పవేమి ?

చారు—ఇజయనగ్గిం యెల్లి వచ్చినచాడుణ్ణినర్కార్!

రుస్తు—ఆఁ బొనానుబొనాను—చెప్పచెప్ప: ఏమివార్తలు?

చారు—విజయరామరాజూ రాఘవరాజూ దండూరస్తూతో యిజయనగ్గింనుంచి చేబోలుకాడకీ వస్తున్నారే. కుషన్ రాయు రెండువేల్ అనకాపల్లిబోయపాజ్జో చేబోల్ కాడకీ వచ్చినాడే. కళింగనర్కార్ మల్లమ్మర్ అన్వర్తీన్ యిజయనగ్గింమహారాజ్జో కల్పి ముజూర్తో లడాయికీ వస్తున్నాడే సర్కార్ !

రుస్తు—సొమ్ము; పోయి నేనల యుద్ధప్రయాణమున కాయత్త మునేయంపుమని రసూల్ ఖానుతో చెప్పము.

చారు—అచ్చా సర్కార్ ! (నిష్క్రమించును.)

రుస్తు—నర్వవినాశనము ! భూకంపము ! అల్లా అల్లా! ఇప్పుడు తెలిసినది. ఈతంత్రమిప్పుడర్థమైనది! అబ్బా! అబ్బా! ఎంతయెత్తు! కృష్ణారాయడు బోయనేనతో చేబోలులోనుండునా? విజయరామ రాజుచ్చట వారినిగలసికొనునా? ఇంతలో సోమిదమ్మ జగపతినిదీసి కొని యచ్చటకుచేరుకొనునా? ఎట్టిగభీరతంత్రము ! ఎట్టిప్రళయవిజృంభణము! ఆ దురాత్ముడు—ఆ బ్రాహ్మణాధముడు—మాయావి సోమ యాశయే యీవ్యూహమునిట్లు పన్నెననుటతథ్యము ! వీనియౌద్ధత్యము నెట్లడంతు ? వీరినిలమునెట్లు చూపుచూపుదు ?..... బౌరా ! అల్పుడనినిడిచిన కృష్ణారాయడు నన్నిదుర్మన వచ్చునంతటివాడైనాడే ! అన్వర్తీనుకూడ సాటికులమువానినిజంప నాదోహులు—హిందువులలోగలసినాడే ! శత్రుబాహుళ్యమునకై జంకను—చింతింపనుకొని ఒగపతి చేయిదాటిపోయినాడే ! ఇందులకేమొనర్తును ? కానీ అన్నిటికీ నల్లాయే యున్నాడు ! (నిష్క్రమించును.)

3. రంగము—చేబోలుగో శివరములు.

[విజయరామరాజు, రాఘవరాజు, నూరుద్దీచ్, రాజన్న
జగపతి నెత్తుకొని లక్ష్మీసోమిదమ్మ (మామచినతో)
కృష్ణారాయణు, అన్వరుద్దీచ్ ఖానులు పోవేళితురు.]

విజ—అమ్మా, లక్ష్మమ్మా, నీస్వాగతాగత్యాగవిశ్వాస
ములు చిరస్మరణీయములు. మా కుమారజగపతి ప్రాణరక్షణమునకై
క్షత్రియోచ్చిష్టముచుగూడ నిశ్చంకముగా భక్షించిన నీవెంత
యూహారహృదయనో యూహింపజాలను. మీకొంపెల్ల కుటుంబము
మాత్రబంధువులగు వత్సచాయవారికొనర్చిన యనంతమహోపకార
మును జన్మజన్మములనులువకుండ నిలువేల్పువోలె నిట్లునీకు (మొస్తు
టకంటె మేమేమిచేయగలము? (సంతోషభాష్పములతో లక్ష్మమ్మ
పాదములకు నమస్కరించుచు.)

లక్ష్మ—శీఘ్రమేర విజయసిద్ధిరస్తు! మహారాజా, యీనాటికి
నేను భయ్యరాలనైతిని. మీవంటిమూర్ధాభిక్షుల సంతోషపెట్టుట
కంటె నాపరిశ్రమకు సార్థకమేమి కావలయును? ఇంతకును, రాఘ
వమ్మాదేవి నాయందుంచినవిశ్వాసమునకు మాటకక్కినదంతియే
చాలు.

విజ—(విచారముతో) హా రాఘవమ్మమ్మ! ఆత్మబంధుడ
నయ్య సాటిక్షత్రియుడనయ్య నీకిట్టియూహనములతోడ్పడని
మండభాగ్యుడనైతి నీ! అంతయుపరిసమాప్తియైచివప నీవిషాద
చరిత్రము వీరులబడగాని నేనంతలో పెద్దాపురమునవ్రాలి పరిపంధి
జనుల హతమొనర్చి మీమగ్గమును రక్షించియుండనా? మారాఘవ
మ్మమ్మ కుమారులతో—కోడలితో—బంధుమిత్రపరివారముతో

దివికేసు సంధ్యాసమయమింతలో చాపురించునని యెవ్వరూహించిరి?
కట్టా ! ఎట్టిసామ్రాజ్యమునకెట్టిపాటు కలిగినది !—

సీ, దైవంబునైన పృథ్వీకుంబుగావించు

మహిమాధ్యులైన బ్రాహ్మణులతోడ

విజ్ఞానప్రతిభచే విశ్వంబునెల్ల గె

ల్వగజాబునట్టి కీవరులతోడ

పరమేశ్వరుండెత్తి వచ్చిన నెదురింప

గల్గు ప్రతాపభాస్కరులతోడ

భానునిగమనంబునైననడ్డగ ప్రభా

న్వితలైన వరపరిప్రతిభలతోడ

గీ. పత్నవాయప్రభుత్వప్రభాప్రకాశ

రాజతంజైన పెద్దాపురంబు నేను

పరినిగోల్పోయి, పగతురవాతంక్కి,

శీలనడబాసి, శిథిలమై చేలువడెనె !

రాజన్నా, మీగు మాకేల వార్తనంపలేదు ?

రాజ—మహారాజా, మానద్దారులకు మేమువ్రాసిన లేఖల
నన్నిటిగి రుస్తుముహరించెగాని యొక లక్షస్వయము మాదుర్గర్హణా
ర్థమప్పటిక వచ్చియుండెడిది. నద్దారులనమ్ముకొనుటచే మీకు శ్రమ
నీయమైతేమి.

నూరు—మహారాజా, రాకొమరులచెంత నేనుండిన నింతపని
జరుగనిత్తునా ? కోటలోనాతండిరి కాలుపెట్టియుండునా ? ఇంతకు,
అల్లాకుమనపై కృపలేదు.

కృష్ణా—కోటలోనుండియే శాత్రువుల నెదుర్కొండమన్న
నాపాక్యముల నొక్కరును వినరైరి. లేకున్న, రామరాజ నుబ్బరా
జాదులు, నేనును కోటలోనుండ రుస్తుము చేయగలుగునదేముడును?

విజ—గతమునకింక విచారించినఫలమేమి ? ముందుగతి చూచుకొందము. అన్వరుద్దీన్ ఖాన్ సాహెబ్, అయాచితముగ నీవు మాకు తోడ్పడవచ్చినందులకెంతయు సంతసించుచున్నాము.

అన్వ—(ఉగ్రుడై) ఆదగల్బజీరుస్తుం ఘోరంమీదా ఘోరం నేర్పూహలుంటే హమారాపాణం ఘర్మేసోనాహెల్లానేస్తుంది జనాబ్ ? రుస్తుంగిస్తుమ్మీ పచ్చడినేనీ సిఫాయిల్కో సఫానేనీ ఛోటా జగ్ పత్ మహారాజ్కో తక్తమీదా కూకో పెట్టి సలాంసేయ్ వాలా ని హుద్దేషంతో గాభర్నాహైపోతున్నావ్.

విజ—సెబాస్ ! కాని_ఖాన్ సాహెబ్, యిట్లు నీవు నీయంత మాకు సహాయముచేయవచ్చుటలో నీయభిప్రాయమేమి ?

అన్వ—(స్వగతము.) అసాద్దెంమనిసీ యిజయ్ రామ్ రాజ్ ! (పైకి) ఏక్—పరోపకారంజనాబ్ ; దో_మితోనేస్తుం ; తీక్—మున్నవీ లాగ రాజమ హేంద్రీకోటామే కుషీహుండాని, బచ్ !

విజ—(నవ్వుచు) అసాధ్యుడవు ! సరి-అట్లేకానియ్యు. రాఘవరాజా, వత్సవాయవంశపీరుడవు రాఘవమ్మాదేవి నన్ని హితజ్ఞాతి వియునగునీవు నేటియుద్ధమునందు సర్వసేనానాయకత్వమువహించి విజయముచుగూర్చుకోరుచున్నాను. (అందఱివంక దిరిగి) ఇది మీకెల్లరకు సమ్మతమేగదా !

అందఱు—రాఘవరాజునకు జయ్ !

సేవ—(సృవేశించి) జయము! జయము ! మహారాజా, ఆర్య గురు దేవులశ్వుముమీద శరవేగమునవచ్చుచున్నారు.

విజ—తత్త్వమేమోయి హయమునందుకొని వారినిట ప్రవేశ పెట్టుము. సభ్యులారా, రండు, వారికెదురేగుదము.

సేవ—(నిష్క్రమించును.)

(తెలో గుట్టుపుగిట్టల సవ్వడి.)

[సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి వీరోచితవేషమున రథసముగ

ప్రవేశించును.]

అందఱు—(ఎదురేగి సమస్కరింతురు.)

విజ—(వీరమును జూపుచు) దయచేయుడు.

సుబ్ర—(అయాసమునటించుచు కూర్చుండికయో దక్షిణహా

స్తమునెత్తి యాత్రామఃత్రో)

గీ. భానువంశాభిసోముని వత్సవాయ

జగపతిహృతలేందుని సర్వభద్ర

లక్షణాకారు మాప్రభురమణు డేమ

వార్త వినిపింపరే మహీపాలులార !

అందఱు—రాయ జగపతిమహారాజునకు జన్మ !

లక్ష్మ—(బాలుని భర్తకందించి) ఇడుగోబాబు !

సుబ్ర—(అందుకొని) నాయనా, యింకనీకు భయములేదు.

నాకిన్నులబడకపూర్వమే రుస్తుము నిన్నపహరింపజాలెరుగాని యింక
ని న్నాఖండలుడేని తేరిపారిచూడగలడా ? (బయలునంకజూచును
రోషముతో) ఓరీహస్తుం ! మాయావీ, ద్రోహీ !

మ. ధరణీనాథుల నాజగెల్పుటయసాధ్యంబొబ వందించి ము

వ్యూరవృత్తిన్ దెగటార్చి నాయకులులేకన్ గుండు మాదుర్గమున్

నిరపాయంబుగజొచ్చియేలెదు ఖలా, నిశ్చింతతోనిక నీ

ధరణీదేవుడు సీదురంతములకింతన్ స్వస్తి జెప్పండొకో !

విజ—అందుకునందేహమేమి ? కాని-ఆర్యా, ప్రస్తుతము
వార్తలేమి ?

సుబ్ర—(బాలుని లక్ష్మమ్మచేతికిచ్చి) మనసేనలన్నియు నర్వ
సిద్ధముగా నున్నవా ?

విజ—అ-హా !

సుబ్ర—అయిన వినుడు:-

చ. జగపతిచేయిదాటిన విషాదభరంబున కుంఠి కుంఠిండుడై
నగరవనీధునీగిరుల నవ్యచిరంతనభూతలంబులం
దగపడినట్టివారిని ప్రయాసముతోడ పరీక్షచేసి యా
నగదురవచ్చునిట్టులదె సత్వరమాతని దాకనేగుడీ !

విజ—సరే రానిండు. అంతలోనేమయ్యె ! ఊణములో మన
వారిప్రతాపమాతడు రుచిచూడగలడు. రాజన్నా, లక్ష్మమ్మ
గారిని రాణివాసపుగుడారములందు దిగవిడచి మనస్సైనికులనందఱి
నా చేరువకు బిలుపుము.

రాజ—చిత్తము, (లక్ష్మమ్మగారిని వెంటజెట్టుకొని నిష్క్రమిం-
చును,

సుబ్ర—మహారాజా, రాణివాసపుశిబిరములకు తగినకావలి
యున్నదికదా ?

విజ—ఉన్నది. తిరినేతుండిన యావంకకు రాజాలకుండునట్టి
నేర్పాటులజేసినాను.

రాజ—(ప్రవేశించి) మహారాజా, మనస్సైనికులందఱిగో !
ఆవంక బాదులుతీసి తమహితోక్తులువిన నవ్వెళులూరుచున్నార.

విజ—మంచిది. ఓ ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా,-

ఉ. భండనభూమి స్వైరగతి బాహుబలోద్ధతిజాపి వైరివే
దండములన్ గలంచి మిముదార్కొనవచ్చువిరోధినేన మీ
చండతోరుఖడ్గముల జయ్యనజెందుచు విక్రమించి యు
ద్ధండపరాక్రమక్రమముతప్పక మీరనినేయజూపరే !

చ. అదిగదిగో వినంబడెడనయ్యదె మ్మెచ్చులసింహనాద మ
ల్లదిగదిగో కనంబడె పునయ్యదె వారలపాదధూళి య
ల్లదిగదిగో యతండు కడుహాసుగ నెక్కినదంతి, యాఖిలున్
ముదమొదనన్ వధింపుడు చమూదళముల్ వెఱగందిపాటగన్.

రాఘ—ఓ వాహినీ పతులారా,-

మ ప్రకటించె భుజవిక్రమక్రమరణపావీణ్యమన్ నవ్యది
వ్యకళాలోకము లోకమంతటికి చూపన్ జాలునీ యుద్ధమే
నికషంబై-ఎటులోర్చి యాయవసులన్ నిచ్చెరమున్ జేసి మీ
రకలంకంబగుకీర్తి గాంచెదఁగొ వీరాగ్రేసరుల్ హైందవుల్ !

కృష్ణా—ఓ ఆపద్బాంధవులగు అనకాపల్లి బోయవీరులారా,
గీ. కన్నుదోయిని కోర్కెధాన్నికణములురల

ఘోరదంభోళులట్టుల వైరిపైన్య
జీవనంబులహరియించి చేపజూపి

యనియొనర్పరె లోకధయంకరముగ !

రాజ—ఓ వీరావతారులారా,-

శా. శత్రుప్రహరముజేల్చి వారల కవోష్ఠ్యుడొణితంబందు మీ
గాత్రోబుల్ పరిపూతమైవెలయ ప్రత్యూళించి, యుగ్రాకృతిన్
ధాత్రీచక్రముకంపమొందగ జయధ్వనంబులన్ సల్పి, సు
తౌత్రంబున్ రహియింపజేయరె యశఃకాయార్ధులై ధీరులై.

నూరు—సాంగ్రామికకళావేత్తలగు నో సూరులారా,-

గీ. జాలమునరాకుమూరులజంపి రాఘ

పమ్మదేవికిచితిగూర్చి బాలునిపుడు
హతమొనర్పగవెన్నంటు నఘచరిత్ర
దుగ్రింపకుండగ నేడు నిద్రింపవలదు.

అన్వ—హే ముసల్మాన్ భాయాయో, లడాయిహంటే పం
డగ పులావ్ లాగ తమూర్ కావాలా. హిష్ట జగపత్ మహారాజ్కొ
రచ్చించనాన్ని పాణాల్ దార్ హాయ్ వాలా. ఇజయ్ రామ్ రాజ్ మహారా
జ్కొ మాటదక్కించవాలా.

అందఱు—జగపతిమహారాజునకు జయ !

(తెరలో)

అల్లాహా! అక్బర్ ! దీన్ ! దీన్ !

[రుస్తుముఖాన్, రసూల్ ఖాన్; ఇబ్రహీంఖాన్, కరీంఖానులు,
ఖడ్గపాణులై సైన్యముతో నట్టహాసముగ ప్రవేశింతురు.]

రుస్తు—ఓరోరి దస్యాధములారా, ఎందుకీప్రగల్భములు !

గీ. కదనమొనరింపగాలేక కన్నగాని

పగిది జగపతిగొనిపోయి పాటజూతు

రిద్దీహిత్రంబె ? నిలుచు !—మీరెట్టి వీర

వరులూ రవ్వంతగాంతు భూపాలులార !

లుచ్చా నూరుదీన్, అప్పుడే నీవిచ్చటకువచ్చి నాతోబోర నుబరపడు
చున్నావా ? నిలుమొకక్షణములో నీయంతముగజూతును. ఓరీ
అన్వర్, నీచా, జాతిద్రోహీ, స్వార్థముకొఱకై మతాంతరులకు నీ
యాత్మగౌరమును విక్రయించుకొనుటకు నీకు సిగ్గేలేకపోయినదిరా ?

గీ. జాతినిద్రోహమొగూర్చుజనుని వంశ

మెల్ల నిర్వంశమైపోవు, నిట్టివారి

యునికి దేశంబునకు మతమునకుగూడ

ఘనతత్కొవదే ? కళంకంబుగాదె ?

అన్వ—అరే రుస్తుమ్, నీకీ దొంగయేసాల్ మాకీసాలాతెల్పు
న్, నోర్ మూస్కాని లఃజాయీకీ తయారుహు!

రాజు
నూరు { (పండ్లు పటపటకొలుగుచు కత్తుల నొలలనుండిదూసి)

ఓరీ నీవటరా మాకు నీతులనుపదేశించుపాటివాడవు ? (రుస్తుముపై
బడబోవుదురు.)

విజ—(ఇరువుర నిరువంకలకులాగిపట్టి) అగుడాగుడు. వీని
కొక్కింతబుద్ధి నేనేగటపెడను. రుస్తుంఖాన్ !

సీ. కనులకుగనిపించు తెలుగుపడంతుల

నవమానపటించిన యట్టినాడు,

కన్నకుమారుని కరపాదములు కట్టి

పెట్టి యణించినయట్టినాడు,

తంత్రింబుచే ధరాధవులనిర్వరబట్టి

పొట్టయందికుకొన్న యట్టినాడు,

అబలగొంపోయెడు నర్మకు నిర్దయ

బట్టి బంధించిన యట్టినాడు,

గీ. జాతిమతధర్మమార్గమేజాడబోయె

ఆత్మకారవ బాంధవ్యమరిగె నెటకు ?

నీవు చెప్పిన శ్రీరంగనీతులెల్ల

నప్పుడేతొలివబట్టెనో చెప్పగలవె ?

సుబ్ర—(గోషముతో)

మ. అరరే ! సూతుకవృత్తి నై చ్యమున దోహదప్రీతియన్ కూరితన్

కరవాంబులలాగి మాప్రభువులన్ ఖండించినట్లిప్పుడీ

పరసై న్యంబులజంపవచ్చితివె వహ్వ ! సాగునే తంత్రిముల్ ?

కరపద్మంబులఖడ్గముల్ నెరుగ తొకన్ జాలుదే మమ్ములన్ ?

రుస్తు—పోరా బిచ్చగాడా, నీతోనేమి ? ఓ ముసల్మానుదళ

వాయులారా, -

ఉ. కాఫరులన్ వధించి నుసిగాల్చుట శాస్త్రముఫక్కి, యిప్పుడీ

రూపముగాలభించిన తెలుంగువరూఢిజంపి వీరలన్

సూపమువెట్ట దైవము నతోషణుడై మనకిచ్చుకామ్యముల్

చాపములన్ శరంబులను శస్త్రములన్ గొని వారిదాకుడీ !

రాసు—(చేయెత్తి) ఓ ఆంధ్రవీరపుంగవులారా, (గొంతెత్తి)

ఉ. చూచెద రేమిటిచ్చవడిచోద్యముగా నరిసేనమిద నా
రాచవరంపరల్ విడిచి రాలగ గొట్టుడు శత్రుశ్రీర్షముల్ !
రాచబలంబు, వెల్మలపరాక్రమమున్, మనబోయసేన పై
శాచికవిక్రమంబు నొకసారి విజృంభణమొందనీయరే !

(సంకులనమరము జరుగును. రసూల్, ఇబ్రహీంఖాను, గుస్తుమ్,
కరీంఖానులు పాటిపోవుదురు. సుల్తాన్ హుస్సేన్ మయాజి
విజయరామరాజులుతప్ప కడమవారందఱు వారిని
వెన్నంటితలుముచు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

చిజ—గురుదేవా, ఆవంకజాచిత్రరా మనపీఠతెంత యుత్సా
హముతో బోదుచున్నారో !

నీ. కంపింపగాఢమి ఘనశిష్యులను
బ్రేల్చి యరాతుల జేర్చువారు,
శరమున కైదుమస్తకములబలిగొని
పడలను చీకాకుపలుచువారు,
వేల్చుకమ్మిని వీల్చినిలంజేసి
యదులశరీరముల్ నెలుగువారు,

పోటునకొనిపది పోటునుగలగుచ్చి
శత్రుని స్తబ్ధులనలుపువారు,
గీ. యవనసైన్యమహార్థవమందు గుర్తింకు
లిడుచు కోకనడచ్చాయ యెల్లతను
పులనుదోపగ వెలునడి పోగుదురట

అహహ ! ఆంధ్రులకౌర్యమాహాత్యమేమొ !

అదిగదిగో! ఆదెన నమరమంతకంతకు భయంకరమగుచున్నది. ఓహో! నూరుదీని పృథుభక్తి! అదనైనప్పుడెల్ల తనతండ్రిపై బడుచు రుస్తుమునుచువుట కంతవ్రాయత్నించుచున్నాడు! ఆహాహా! రాజన్న ఒక్కపెట్టున రసూలీఖాన్ ఇబ్రహీంఖానుల నిట్టెపరిమాణ్వి నాడే! సెబాస్! రాఘవరాజా, సెబాస్! వెనుకపాటున రాజన్నను పొడువనుంకించిన మహమ్మదీయరళవాయి నెంతనైపుణ్యముతో తెగ టార్చితివి! ఏమీ యీ అనకాపల్లి బోయవీరులవ్రతాపము! కృష్ణారాయని యాజ్ఞానువర్తులై వీరుగావించుచున్న వీరకర్మకంతముగలదా?అదేమి! అన్వరుసైన్యములు వెనుకకుతగ్గుచు నంతయుత్సాహముతో బోరకున్నవేమి?.....అరలే! ఏమది?—మనసైన్యములు వెనుకకొడుగుచున్నవే! ఏమి మహమ్మదీయుల నిజృంభణము! ఓ ఆంధ్రయోధపుంగవులారా, ఆగుడాగుడు—వెనుకకడగిడెదరేని మీ మొగముచూడన.

గీ. విజయరామావసీపతి విజయలక్ష్మి

గొనుటయేకాని యపజయమనుటెఱుంగ

డట్టివానికి నీనాటి కపజయంబె

గూర్తురో జయముగూర్తురో గూర్పుడింక.

సుబ్బి—అదిగో! మీవాక్యములనువిని కుపితులై కృష్ణారాయని బోయసేన మహారయమునబోయి రుస్తుముఖానుడెక్కియున్న గజమునుముట్టడించి యంబారిత్తోళ్ళను తెగనటికి తురుష్కప్రభువును తుంచయత్నించుచున్నారు. ఓహో! ఈబోయలకుంతాఘాతములకు విపక్షవ్యూహమెంతగ శల్లడిల్లి కలకవడుచున్నదో! ఆహా! నూరుదీనినెంతవేగముగా అచ్చటికేగి పితృనిర్వాపణమునకై యత్నించుచున్నాడు!

(తెరలో పెద్దకలకలము.)

“జగవతిరాజునకు జయ్ ! ఆంధ్రమాతకు జయ్ !

విజ—గురుదేవా, అదిగో! మనకు జయములభించినట్లున్నది.

సుబ్ర—కాని—మహారాజా, తమకోడిపాటుచున్న మహమ్మదీయవీరుల నింకను మనవారు వెన్నంటితటుముచున్నారు. మహారాజా, యిది అన్యాయము, మఱియు సంధ్యాకాలమాసన్నమైనది. ఈనాటికీ యుద్ధమాపుట ధర్మము.

విజ—నిజము—ఓ ఆంధ్రవీరవరేణ్యులారా.

గీ. ఓడివరతెంచువారి వెన్నాడిచంపు

తెంతయునధర్మ, మదిగాక, యిపుడు సంధ్య
దాపురించె సంగ్రామమునాపి నేటి

కింక విశ్రాంతిగైకొన నేగుడయ్య!

(తెరలో కలకలము. ‘ఆంధ్రమాతకు జయ్ !’ అని జయారావములతో తెరజమ్మకొని రాఘవరాజు, నూరుద్రీప్, రాజన్న, కృష్ణారాయణ, అన్నదీక్షణలు రక్తసిక్త దేహములతో బ్రవేశింతురు.)

నూరు—(విజయరామరాజువంకతిరిగి రోషముతో) ఇదేమిన్యాయము?

గీ. ఎవనిజంపెడుతలపున నింతవరకు

గాచియుంటిమొ, వీరవక్త్రము నలిపి
యుంటిమో, నానిజంపకయుండ సమర

మెట్లుముగియింపనగురు మహితలే?

విజ—నాయనా, ఇదిరణధర్మము.

నూరు—శాత్రువులొనర్చిన అధర్మకార్యములకు మనముసంతసించి ధర్మబద్ధులమైయుండుటేమిసీతి?

సుబ్ర—కుమారా, యింతలో యుద్ధముముగిసినగదా నీయాంధోళనము? మరల తెల్లవారికేదేతడవుగ రణరంగమునందుఱుకుటకేవ

కాశముండగ నీవెంతలో సంగ్రామ మేచాలించినట్లు చిన్నబుచ్చుకొని దవేమి?

నూరు—చిత్తము.

అస్వ—జనాబ్, హమారామన్వి ఏక్ వుంది. ఇక్కడాకీ సాలింత పనినహి. హుకుమేహిస్తే రాజుమహేంద్రీకోటాకీ ఎల్లీపోతాన్.

విజ—(చిటునవ్వుతో) ఖాన్ సాహేబ్, యియుద్ధమునందు నీవుమాకు తోడ్పడినందులకెంతయు నిన్నభినందించుచున్నాను. మన సఖ్యతనిట్లే వర్ధిల్లనిమ్ము. పోయిరిమ్ము. రాజుమహేంద్రీవరదుర్గమును మఱల నీకొనగుటకు మా కెంతయు ముదావహముగ నున్నది.

అస్వ—అస్సలామ లేకుమెజనాబ్ ! (సలాముచేసి నిష్క్రమించును.)

సుబ్ర—ఈతడీరణమున మనకుతోడ్పడుట రామహేంద్రీవరదుర్గమునాకగ్రిమించుకొనుటకేనా లేక వత్తెమైన దురాలోచనముండియా !

విజ—అ—ఏకురాలోచనమున్నను ఈ అల్లుడు మనకు చేయగల అపకారమేమి ?

(తెరలో, “అంధ్రీమాతకు జగ్గ ! జగపతిమహారాజునకు జగ్గ !”)

విజ—అదిగో ! విజయనందముచే మన్ననలకులు కోలాహలముచేయుచున్నారు. నయచేయుడు. లోనికేగి నేటివిజయకారకులను సంభావించుము.

నూరు—(పరికిరించుచు—చుధ్యనాగుచు—సాలోచనముగ తనలో) రణధర్మమట! రణధర్మము!! శాత్రువులకేలేనిధర్మము మరకేల? విజయరామరాక్షసాదు రణధర్మముపేర చీకటిపడకుండగ నేయుద్ధమునిలిపెనుగాని నాపితనీపాళిక ప్రేతాలయమునకనిపియుండరా? కానీ, మించినదానికేమిచేయుదును? గురుదేవుడన్నట్లు మరల రేపటి

దినమురాదా ? అప్పుడాతనినేను పరిమార్చనా ? అయిన—నేడన్నర్థి నుని పదునెనిమిదివేలబలమున్నప్పుడే రిస్తుమును హతమొనర్చలేని మేము లేస్తాతనిసైన్యముతోలిగిపోవ నెట్లుకార్యనిర్వహణమొనర్చ గలము ? తెల్లవారిన నీతడు మఱికొంతబలమును రప్పించుకొనకుండునా ? అట్టిఅవకాశము మాకులేదే ! కృత్తిమోపాయకుశలుడగు నీమాయావి—అసాధారణమేధావి—రేపు తనకు విజయముదుర్లభమనితోచిన తెల్లవారునంతలో నెట్టియింద్రజాలముపన్ని యెట్టిదురాగత మొనరించి మమ్మనాశనముచేయనూహించునో యెవ్వడుచెప్పగలడు ? ఈదురాత్ముడు నేటిపరాజయమును సహించి యూరకండువాడుకాడే ! అందుచే నీదుర్జ్ఞాతిపశువునీరాత్రియే—యీక్షణముననేతుదముట్టిపవలయును. లేకున్న మాకుక్షేమములేదు. ఔను, ఈ తల్పగతదర్శికరము నిప్పుడేయంత మొందింపవలయు. ఈ కలుపాత్ముని కడతేచ్చుటకు నేజేసినపత్రిజ్ఞ పాలింపదగునదనిదికాదా ? నాపత్రిజ్ఞ సాధారణమైనదా ? ఔ—నది భీషణపత్రిజ్ఞ ! భీషణపత్రిజ్ఞ ! —కఠోరకార్యము ! తంత్రీమా తనయునియెడ ?.. మోసమా పోషకురాలిని ?.. ఘోర, నీచ, కుత్సితవధయా కుమాగతుల్కుల ? ప్రభుసరమేశ్వరుల ?నలను—కారణములునలను. ఏమి ? సామ్రాజ్యసింహాసనమా ? సర్వాధికారసంపదమా ? మహాభోగవిలాసమా ? —స్వేచ్ఛాప్రతిబంధకములే ! అనర్హకములే ! అనూచితములే ! —ఇందుకొరకు రాజ్యదోహమా ? ఇందునిమిత్తము మిత్రదోహమా ? స్వామిదోహమా ? ఇందులకై పుత్రనిర్బంధనమా ? వీనికై అసత్యప్రలాపములా ? ఈ కలుషకౌటిల్యలొంటికప్రభాసురీచికాస్తమయకాలమెప్పుడు ? ఈ పవిత్రసుహమ్నదువంశక్షీరరత్నాకరబడబాసల క్షీణసమయమేగాడు ?పితృహత్య ! పితృహత్య ! —ఆ భీషణపత్రిజ్ఞావర్యనానముపితృహత్యయే ! పితృహత్యయే ! (కరవాలముచుదూసి యున్నానముతో రయమున నిష్క్రమించుచు)

[తెయ్యెత్తబడగా రుస్తుముఖాను పటకుటీరమునందలి శయనాగారము గోచరించుచు. రుస్తుముఖాను దైవ్యముతో పక్కికమించుచుండును.]

రుస్తు—ఏబదివేలసైన్యముతో నెత్తివచ్చినను నాకు జయము లభించినదికాదే! అక్కలా! విధివిరోధమునకు నేనేమిచేయుదును? శత్రువులందఱొక్కమాత్రేక్షమై యింతలో నాపైబడెదరని నేనుకల నైనదలచితివా? విజయరామరాజు ముప్పదివేల అన్వర్తీపదునెనిమిదివేలు మొత్తమేబదిరెండువేలదళముతో నన్ను ప్రతిఘటించిరని చింతిల్లుచుకాని ఆదురాత్ముడు కృష్ణారాయని రెండువేలఅనకాపల్లి జోయవీరులకు దలచినయంత నాయొవలు కంపమొందుచున్నది. అబ్బా! ఏమి వారిపరాక్రమము, ఈ జోయవీరుల యీటెలపోటులకువెఱచి సమరోత్సాహముదక్కి విగ్రహమొకర్చనిరాకరించునా సైనికులనిర్భంధించి రేపు జన్యమునకాయత్తముచేయుటెట్లు? నాదళమునందు ముప్పదివేలసైన్యముమరణించుటచే వీరికేప్రథనమన్నంతదిగులుపుట్టుచున్నదే! నాయాజ్ఞనుపాటించి నాసైనికులొకవేళ సంగ్రామమొనరించినను రేపునాకు జయములభించునను నమ్మకమేమి? విజయరామరాజుసైన్యము పదునారువేలును అన్వర్తీయవాహిని యెనిమిదివేలును నేటియాహవమునందుమడసినను మిగిలిన యిరువదివేలసైనికులును జోరుటెట్లు? అభూతగభీరమహాతంత్రమునగాని కార్యసాధనమగునట్లులేదు. అందులకేమొనర్తును? బాలజగపతిని మరలచెఱపట్టుదువా? అనకాపల్లిజోయవీరులు కుంతములుచేబాని రణివాసగుడారములకుగాపుడుటచే నీప్రయత్నమువ్యర్థము! శిబిరములలోనికి భూసారంగములద్రవ్వించి ప్రధానవాహినీపతుల పరిమార్తునా? లేదు—లాభములేదు. అట్టికార్యకౌశల్యముగల రసూల్ ఇబ్రహీంఖానులు హతులైరి? అన్వర్తీయనకర్థరాజ్యమానజూపి యాతనిసహాయముతో రేపు విజయరామునోడించి కార్యానంతరమున నాతనిని

కడలేర్చుదునా ? కాని యిదిసాధ్యముకాదే ! తనపడవినాక్రిమించిన నాతోనాతడు నఖ్యపడునా ? అయిన—మత్తెగొంట్లపైవ్యమునెక్కడి నుండియైన రప్పింతునా ? ఇవ్ ! వీరుగాక శ్రోత్త మునల్గొనుపైవికు లింక నెక్కడనున్నారు ? సోమయాజిదుప్పిచారదుర్బోధసములవిని వినియున్న రాష్ట్రప్రజలొక్క యంధ్రునిపైవికునైన నాపైవ్యమునజేర నిత్తురనుమాట కల్గి. ఇంక నాకధిక సేనలెట్లులభించును ? ఇంక నీవిజ యరామునెదుర్కొనువెటవేది ? అయ్యో ! తుదకీ రణతంత్రప్రవీణు డరాతిహస్తములకుజిక్కు దుష్కాలమాసన్నమైనదా దైవమా ! విజ యరామునిఖడ్గదేవతకు నేను బలియగుదునాయేమి ?

(తెరలో భవని.)

ఇప్పుడి యనుంగళభవనియేమి ? ఆ—అమాగళశింక మహమ్మది యునికేల ? హైదవుల సహవాసబలిమిచే నాకుకూడయ్యానిచ్చియే పట్టినదే!.....రనూల్ ! అయ్యో ! యికెక్కడి రనూల్ ! కరీం !—

కరీం—(ప్రవేశించి) సర్కార్

రుస్తు—ఆఫ్ఫనియేమో కనుగొనిరమ్ము.

కరీం—(నిష్క్రమించుచు.)

రుస్తు—ఇంతరాత్రివేళ నీసుంటారవమేమి ? ఇట గజకుంటా నినాదముగా దోచుచున్నది. శత్రుస్సైవ్యములొడలుమఱచి నిద్రించు చున్న నాపైవికుల సంహరింపవచ్చుచుండుట లేదుగద ! చీ ! అట్లు న్నడుజరుగదు. ఈ పిచ్చిహిందువులు మరణమునకైన సమ్మతించుదు గాని రణధర్మమును పరిత్యజింపరు !—(ఎదుటకుజూచి) ఏమి కరీంఖాన్ !

కరీం—(ప్రవేశించి) అన్వర్థీక్ యిజయరామ్ రాజ్తో మోసం సెప్పి పెద్దాపురంకోటాపట్టుని కుషీహుండాని హుద్దేషంతో చెల్గయా సేస్తూన్నట్టు మనయేగుల్ వాళ్ళుసెప్టార్ సర్కార్ !

రస్తు—(ఆగ్రహాన్వాసముతో) చీ! దురాత్మా, యెంత దుర్వార్తనాతో చెప్పసాహించితివి! అందులకిదే శిక్షయనుభవించుము. (భిక్షముదాసి కరీంఖానుని నలుకును.)

కరీ—(చచ్చిపడిపోవును.)

రుస్తు—(వివాదాందోళనములతో) అయ్యో! ఇప్పుడెంతపాడు పనిచేసితిని! కట్టా! శేషించిన యీసేనానాయకునొక్కనిని చేజేతుల బంపుకొంటేనే! చీ పరమవిశ్వాసియగు కరీంఖానుని ఖండించిన యీ కరవాలము నాకే? (కత్తిలివిసరివేసి పర్యంకముపైగూలబడును.) నాకంత్యసమయమే తెచ్చినదాయేమి? సన్నీభూమ్యాకాశములు మింగునాయేమి? శత్రువిఘ్నకలలు నన్ను నలువంకలను గరిష్ఠ భీష్మకృతముగావించునాయేమి? (నిట్టూర్పువిడచును.)

[నూగుద్దీను పోవేరించును.]

సూరు—(ప్రక్కనొదిగియుండి తనలో, ఇదివిశేషము! అదిగో రుస్తు ఖాన్! అదేయూతని నిశ్వాసధ్వని! ఇదెట్లనిశ్వాసమగుగాక! రాజ్యకాంక్షచే గావించిన స్వామిద్రోహ-మిత్రద్రోహ పుత్రద్రోహ కల్పిషమిప్పుడే యందరించు!

రుస్తు—(లేచి) ఏమీచింత రస్తుమా విచారముచే విసిల హృదయమై కుగిలిపోవువాడు?—ఇకచింతింపను. వేతాబోచనము చేయును. ఈయస్వర్గీనేగి పెద్దాపురముకోటను స్వాధీనముచేసుకొనుగాక! నాకిదియునొకమేలే! అన్వర్తనలుగ పదివేలదశముతలుగుటచే నిప్పుడు పదునెనిమిదివేలు బలముమాత్రమేగల విజయరామరాజుపై నాయరుపదివేలబలముతో నీక్షణమునబోయిపడిన నాకెందులకు విజయములభింపదో చూచెదను. శత్రువీరులజల్పి చెండాడి చిత్రీవధ గావించెదను. ఈహిందువులపురాణములలోని అశ్వద్ధామరూపము నీరాత్రిప్రత్యక్షముగా చూపెదను. ఈచేత్రాలులో నేటిరాత్రి రుస్తుం ఖానుగావించిన దారుణచిత్రీవధాచరిత్రమును కవీశ్వరులు గానము చేయుదురుగాక! ఈరుస్తుంఖానుచర్యలు ముసల్మానులలోకమునకు

అంబేద్కర్ జయంతి

ముదావహమగుగాక! సోమయాజితంత్రములు-రాజన్నపరాక్రమము-
విజయ గామరాజశక్తియు నిప్పుడేమగునో చూచెదను. నూరుదీను
చురాత్ముడి రుస్తుంఖానుని సామర్థ్యమునకు విస్మయపడుగాక! శత్రు
నిర్మూలన మొనరించుదనుక పట్టినకత్తివిడువను! —విడువను!! —
(కొందనున్నకత్తి నందుకొనబోవును.)

నూరు—(అకస్మాత్తుగ రుస్తుముఖానుపైబడి కుత్తుకపట్టుకొని
వెరుకకు నెట్టి పాన్పుపైకూలనేసి సాహిత్యోషముతో) చిత్రవధ!
చిత్రవధగావించువేమి? అంతవరకు—అంతవరకు—నీవీగోకమునం
దుందువా? ముసల్మానులు నీచర్యలకు సంతసింతురనుకొంటివా కలు
షాధముడవగు నీవలన మతమునకు—వంశమునకు కళంకమువచ్చిన
దని విలపించుచుగాని నీవంటి ఘోరకర్మనే మహమ్మదీయుడు నభినం
దింపడు. ఇటుచూచుము—నూరుదీనిప్పుడు నీదుస్థితిచూచి యానం
దించుచున్నాడుగాని నీప్రతాపసామర్థ్యములగాంచి నివ్వెటపడుటలేదు.
దురాత్మా, తలంచినంత ప్రత్యక్షమైన పీడవహో తెలిసికొంటివా?—
వీడు! —వీడు! —వైరినిర్యాతనకర్తృప్రతిజ్ఞానిర్వహణదీక్షాపరా
యమునకు నూపస్థిక! ఇంకనీవు? నీవు! —అప్రతిమానరాజ్యాంగ
తంశ్రేయశాచిశారదుడవే! అరిందితసాహసనిక్రమనంపన్నుడవే! పరి
పాధిమస్త్రవిచ్ఛేదనక్రియాచతురుడవే! కాని—కాని—అమృత
మధురక్షీరముల హాలాహాలము కలసినది! జ్యోత్యానుమద్యోతిర్మం
డలమును సాంద్ర్యానులధారాధరములాచ్ఛాదించినవి! అంతయు
విషాక్తము! అంతయునంధకారబంధురము! —రాజ్యవిజగీషను ప్రభు
రక్తసోశ్రన్వినుల ప్రవహింపజేయుదువా? దుర్మదాంధమున నమా
నుషమామాకార్యకలాపమునకు దొరకొందువా? ఏ మహారాజ్య
మునుపాలించు మహోత్కర్షమున నిన్ని—మున్ని—మర్భరదురంత
దారుణహింసాకార్యముల నాచరించితివో ఆరాజ్యపు పాలిమేరలో

నైన నీకు చావుమూడుయోగ్యతలేదు ! ఎవ్వరు నిన్ను చేరదీసి కూడు
గుడ్డనిచ్చి—మహాధికారపదవులిచ్చి—ద్వాదశవర్షములు పారములేని
ప్రేముడిని రక్షించి పోషించిరో అట్టి రాజచూడామణుల భక్షించిన
దుర్జయమునకు నూరుద్దీనిప్పడి పౌలయఖడ్గ నిర్ఘాతమున నీశీర్షమును
సహస్రశకలములుగ వ్రక్కలుగావింపనున్నాడు ! దోహా ! ఈ పాటికి
నీ పాపకృత్యములకు పశ్చాత్తాపపడుము. అల్లానన్నరించుకొనుము.
నిరుపమాన రాజ్యతంత్రవిశారదా ! నీకీక విమోచనమసాధ్యము ! ఆత్మ
విమోచనము తథ్యము ! అల్లా ! హుం !! (గుస్తుంఖానునిచంపి పాటి
పోవును.)

4. రంగము—పెద్దాపురముకోటనమోపమున.

[విజయరామరాజు, రాఘవరాజు, కృష్ణారాయణు, సుబ్రహ్మ
ణ్యసోమయాజి, రాజన్న, నూరుద్దీనులు, యోధ వేష
ములతో ఖడ్గహస్తైః ప్రవేశింతురు.]

విజ—గుస్తుంఖానుపథకును నూరుద్దీను రాజభిక్షికినిసంతసిం
చిన మనకింతలో నిట్టిదుర్వార్తయా? ఈయస్వర్గీనింత దురాగతము
నిట్లు మిత్రస్రోహముచేయునా?

సుబ్ర—మహారాజా, యాయస్వర్గీనుకు ఊలో నేదియోకట్లు
న్నదని నేను నిన్న నే యుచుమానించితిని. కాని, యావిధముగా నీతడు
మనల మోసముచేసి రాజమహేంద్రవరదుర్గమున కేగిక పెద్దాపుర
మేవచ్చి మనకోటనే స్వాధీనముచేసికొనునని గ్రహింపవలెతిని.

విజ—గురుదేవా, పోనిండు. మఱియొకసారి మనచేతులకు
పనికిలిగిన జేకాని యంతకంటె విశేషములేదు. ఈయస్వర్గు బలమిప్పుడు

పరివేళకు మించిలేనప్పుడును మనకు పదునెనిమిదివేలవరకున్నప్పుడును వీరిని మనము లక్ష్యపెట్టవలసినపనియేమున్నది?

సుబ్ర—మహారాజా, యీకోట అభేద్యమను మాటను మీరు మఱచితిరి. మనమిప్పుడు కోటను ముట్టజించిన అందున్న పదివేలును మనపదునైదువేలనేగాక మఱియొక పదివేలపైనికులగూడ అవలీల నోర్చగలరు.

కృష్ణ—ఇందశిశయోక్తి లేశమునులేదు: ఈదుర్గముట్టిదే ! ఇదిగాక వీరిప్పుడు మనరాకనుగాని రుస్తుమురాకనుగాని యెదురుచూచుచు సర్వవస్తుసంచయములతో యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైయుండుటయేగాక మఱికొంత సైన్యమునుగూడ యీపాటికి రావించుకొనియుందురనుటకు సందేహములేదు.

రాఘ—అట్లయిన పదిపదునైదువేల సైన్యమును విజయనగరముచుగిరి రావించుకొనునరకు రణమును మానిన?

నూరు—సర్వసేనాధ్యక్షా, అంతవరకు మన సైనికుల నిందఱ నెందు దాచెదరు? కోటపంత చేరువగా గట్టులపక్కలను చెట్టల పక్కలను నక్కియున్న మనవీరులు భట్లన తెల్లవారుటతోడనే శత్రువులు కంటబడరా?

రాజ—అయిన నిప్పుడే ముట్టజివిపొరంభించి యింతలో విజయనగర సైనికులకొఱకువార్త నంపి వారువచ్చునంతలో శత్రుమారణ మొనరించుచు కోటలోని కాహారపదార్థముల పోనీయకుండజేసిన కోటమనకు లోబడదా?

సుబ్ర—అట్టిప్రయత్నములన్నియు ననవసరము. దైవమనుకూలించిన దుర్గమొకక్షణములో మనకు స్వాధీనమగునుపాయమొందుకలదు. రుస్తుముఖానువలన నిర్బంధితులైన మన పదివేలపైనికులొకనీ దుర్గమునందున్నారు. వారిని విడిపించి వారిచేతులకుఖడ్గములొసగి

మనకు సహాయపడగలరు. శత్రువులెఱుగని రహస్యమార్గములతో యీకోటలోనికికలదు. ఇది మూడవర్షమురాత్రి. అరాతివీరుల నిద్రాదేవియావేశించియుండును. పదివేలఖడ్గములతో నల్లరయోధుల దోడ్కొని మేములోనికి ప్రవేశించి సైనికులవిడిపించి దుర్గద్వారములదెఱచియుంతుము. మీరంతలోనికిదుముకును. అప్పుడు మనకప జయశంకయుండదు.

విజ—సెనాన్ ! గురుదేవా, మీయపాయము నర్హోత్తమముగానున్నది. అట్లేయొనర్తమురండు.

సుబ్ర—వీరనరేణ్యులారా, రండు. తెల్లవారునప్పటికి పెద్దా పురదుర్గముపై వత్సవాయసూర్యవతాకము మరల ప్రతిష్ఠింపబడవలెను.

అందఱు—(నిష్క్రమింతురు.)

[అంతట తెరయెత్తబడగా దుర్గాంతర్భాగము గోచరించును.

సోమయాని, రాజన్న, నూరుద్దీని, కృష్ణారాయను భిక్ష పాణులై కొందఱు సైనికులతో బ్రవేశింతురు.]

సుబ్ర—సగ్గుచేయవలదు. సైనికులారా, మీప్రభుధక్తిని చూపు తరుణమిప్పుడు వచ్చినది. మీరేగి ముందుగ దుర్గద్వారములను దెఱచి మన సైన్యమును లోనికిప్రవేశపెట్టుడు. పాండు,

సైనికులు—(నిష్క్రమింతురు.)

సుబ్ర—వీరులారా, రండు, అందఱుమన్నిదిక్కులకేగి యాయన్నదీనుని పట్టుదము.

అందఱు—(నలుతోడల నిష్క్రమింతురు.)

[అన్వర్తించు ఖడ్గధారియై ప్రవేశించును.]

అన్వ—(నలువంకల బరిశీలించుచు ఆందోళనముతో) ఇంత రాత్రియేగా గడ్డిబిడవాహుతుంది సిత్రం ! కంఠస్థసప్తదూలగా దర్వాజా సప్తదూలగా యిన్నడుతుంది ! (ఎదుట చూచి) అడ్డామన్నీ నీడాకదుల్తావుంది ! (సమీపించి) అల్లా ! అల్లా ! కొత్తామన్నీ—ముసల్మాన్‌లాగావుంది ! (పరికించిచూచి) అరే ! అరే ! యీదూ నూరుద్దీక్ ! మాకీహీక్లానక్కి సూస్తాం. (ప్రక్కనుదాగియుండును.)

[నూరుద్దీను ఖడ్గహస్తాడై ప్రవేశించును.]

నూరు—ఈయన్వరు దురాత్ముడెందును గోచరింపడు. నీని పట్టి బంధించుదనుక నాహృదయాన్ని చల్లారదు !

అన్వ—(వెరుకభాగమున వచ్చి నూరుద్దీనుని పొడిచి) బద్మాష్ ! దీన్గో నీఅగ్గి నల్లారిందీతో సచ్చిపోతావ్ మైతాన్ !

నూరు—(క్రిందవ్రాలి) హా ! హా !—రాజన్నా ! శృష్టా రాయా ! గురు దేవా ! రండు రండు—అన్వర్తించు—అన్వర్తించు !

అన్వ—(కత్తి నెత్తి రోషముతో) అల్లా ! అల్లా ! నీకీకాక హింకా ఆళ్ళని హండ్లీ తెచ్చితో నువర్ ! ఈదెబ్బతో హిష్టేనుగ్గ యాహాయిపోతావ్ నూస్కో ! (నూరుద్దీనుని చంపబోవును.)

[రాజన్నరథసముగ ఖడ్గపాణియై ప్రవేశించును.]

రాజ—(అన్వరుద్దీను నీవలకులగాని అరే దురాత్మాగీ. అర్భకునినూరుద్దీనుని హతమొందె

సంతసించుటగాదు నీశక్తి నెల్ల

దండితారాతి రాజన్నదండజూపి

ఖ్యాతివడయుము నినుమెచ్చునపుడె జగము !

అన్వ—కోటలోకి కక్కల్లాగా హెడ్జావచ్చాల్ హాప్తే
మీపారునం—బలం హంత తల్పింది. కారూకూతల్ సదవాక
కత్తిపట్టూ ! శుర్కాబిడ్డతాహత్ సూపిస్తామ్ !

(ఇరువురూను పోరాడుదురు. అన్వనర్తను పాటిపోవ రాజన్న
హానిని తఱుముచు నిష్క్రమించును.)

నూరు—అక్కటా ! ఈయన్వరునకు పత్తికారమొనరింపకుం
డగనే నేను పరలోకమున కేగుదును కాబోలును! కానిమ్ము! రాజన్న
చేతులతోనైన వీనికి నేను మరణముతప్పదు ! (ఎదుటచూచి) ఓరీ
పిటికివందా! అడుదానివలె వెనుక పాటునవచ్చిపోడిచితివేమిరా? దురాత్మా
మాతో నెయ్యమొనరింపవచ్చినట్లు వచ్చి, మమ్ముమోసగించి—యి
ట్లు మాకోటజొచ్చి, నీదొంగపోటునకు సగముచచ్చిపడిన నన్ను చంప
కత్తి నెత్తుటకు నీకు సిగ్గేలలేకపోయినదిరా ! (నిట్టూర్పు విడిచి
రాజన్న వీనిని చంపగలజో లేజో ! నేను సహాయపడబోవునునా? (లేచి
తూలుచు) పోగలనా?—పోగలనా?—అన్వరెక్కడ?—ఏమి?
ఏమిది?—అబ్బా ! ఏమి దురదృష్టమిది ? కన్నులుపచ్చనై కానరా
కున్నవేమి ? కాలుసాగకున్నదే ! శరీరమునిలువబడదే !—నా ప్రాణ
ములు—నా ప్రాణములు నాయొడలియందున్నవా ? ఓహో ! నిక్క
ముగనండిన అన్వరునుచంపవలదని రాజన్నను బ్రతిమాలి నేనే యీ
భారమునువహించి అమ్మగారిబుణముతీర్చుకొందునుగదా ! అమ్మా
రాఘవమ్మాదేవీ, కుమారుడు కుమారుడని నీవెల్లప్పుడు సంబోధించి
కన్ననంతానమువలె కన్నులలోబెట్టుకొని కడవరకు పోషింపబడిన నేను
నీ కుమారుల కాపాడలేక కాలునిబారికొప్పగించి యిప్పుడుమీ
నన్నిధికేమొగముతోవత్తునమ్మా ? అమ్మా, నన్నుక్షమింపుము, నీ
చెంతకువచ్చెదను. (కిందపడి) నాఆత్మబంధులగు మీఱందఱేలోకము
నందుంటిరో యచ్చటనేగాని నేనుండజాలను. అమ్మా, యిదేవచ్చెద.
కాని—కాని విజయముమాట!—విజయముమాట యింకను వీనుల
బడలేదే ! ఎట్లువత్తునమ్మా ?—

(తే ర లో)

“జగపతిమహారాజనకుజన్ ! ఆంధ్రమాతకుజన్ !”

నూరు—(ఆనందముతోలేచి తూలుచు ముందునకుసాగి) సంతోషము ! సంతోషము ! విజయకోలాహలమువినబడినపిదప నా—
కిచ్చట—నేమిపని—యన్నది ? నిశ్చింతతో ప్రాణములవిడిచెదను.
(కోందపడి) రాజన్నా,—రాజాలను ! — నేను—నీకు—సహాయము
చేయటకు—రాజాలను ! (ఉలికిపడి లేచి కళవళపాటుతో) అన్నట్లు
జగపతికుమారుని—క్షేమము! ఓ ఆంధ్రయోధులారా ! ప్రభు
భక్తివరాయణులారా ! రాయజగపతిమహారాజును మరల శత్రువా
స్తములబడకుండ రక్షించుకొనుడు ! జాగ్రత్త !- జాగ్రత్త !- గురు
దేవా !- కృష్ణారాయా !- రాజన్నా !- సలామ్ సలామ్ !- అల్లా !
అల్లా !—(కోందబడి మరణించును.)

[కృష్ణారాయడు రిభసముగ ప్రవేశించును]

కృష్ణా—(నూరుద్వీచి మృతదేహమునజూచి విచారాశ్చర్యములతో) నూరుద్వీచి ! నూరుద్వీచి ! ఏమిది ! అన్నా ! పడియుంటివేమి ?
హా రక్తము ! హా రక్తము ! (కనిపించుచు) కట్టా ! నీకెంతలో నెట్టిదా
రుణ మరణము సంభవించినది ! గురుదేవా, రాజన్నా, రండు,
రండు.

[సుబ్రహ్మణ్య సోమయాజి వేగముగ ప్రవేశించును.]

సుబ్ర—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిది ? కృష్ణారాయా, యేమిది ?

కృష్ణా—(విచారముతో) గురుదేవా, యేమనిచెప్పుదును ?

గీ. తానెగొల్చినప్రభువుల దారుణముగ

జంపెననుకోధమున తనజనకుజంపి

స్వామిధక్తిని జగతికిజూటె నట్టి

మాన్యుడనభుడు నూరుద్వీచి మనకులేడు !

సుబ్ర—అక్కటా ! కుమారా, నీవంటివచ్చీలుడగు మహమ్మదీయవీరుని నేనెందుజూతును? ఓమృత్యుదేవతా, నీచైదమున కేమందును : (దుఃఖాశ్రువులతో)

గీ. పృథివీపతుల నిర్యాణమువిన్నయచును

సాధ్వీరాగమ్మ జోహారునలిపివపును

మించి జగపతినిన్ జెఱుచుంచినపును

నేనెఱుంగని యశువుల్ నేనుదొరలె !

(తెరలోకలకిలము.)

రాజ—(రోషముతో)

గీ. ఓరి యనినీతుడా, జాల్మ, యవిడపగిది

నింతవరకుజూపింశోర్య మేటగలిపి

పాత్ర దేటికి?—నూరుదీన్ ప్రాణములను

గొన్ననిన్నేలవిడుచు రాజన్న నేను ?

సుబ్ర—ఏమది కృష్ణారాయ ?

కష్టా—(వికసించిన మొగముతో) అదిగో! మన రాజన్న అన్వర్తీయని మడమణించి యిటేపచ్చుచున్నాడు!

[రాజన్న రక్తసిక్తదేహముతో ప్రవేశించును.]

రాజ—(ఆయాసముతో) గురుదేవా, అన్వర్తీయ హతకుడు నాఖడ్గప్రహరణములకు రక్తములోడ ఖడ్గకవచశిరస్త్రాణములూడ కాలిఁగొలదిబాటి యొక యరబ్బీయశ్వముపైబడి తెఱచియున్న దుర్గద్వారమునుండి యావలకుదాటి ప్రాణములుదక్కించుకొన్నాడు. ధర్మలోభులగు తమకునెఱచి యాపాటుబోతును విడచివచ్చినాను.

(తెరలో “జగపతిమహారాజునకు జయ” అనుజయారావములు.)

కృష్ణా—అదిగో! మహారాజు సైన్యముతో లోనికివిచ్చేయుచున్నాడు. నాయకులులేని మహమ్మదీయులు సంధిధ్వజమునెత్తిసారు, రండు అచ్చటికేగి మనవారినభినందింతము.

సుబ్ర—కృష్ణారాయా,

గీ. జన్మకారణమునజేసి జాతిమతము

లందు భేదంబువర్తిలెనంతెకాని

యితడు మనదేవిమూడవసుతుడుగాడె!

యిట్టివానినివిడిచి నేడేగుఱెల్లు?

నీవుముందేగి విజయరామరాజు, రాఘవరాజుదుల వెంటనిడుకొని యిచ్చటకురమ్ము. నూరుద్దిననకీదుర్గమునందే నేటిదర్బారువేళకు గోరీ నిర్మింపబడవలయును. రాజన్నా, నీవేగి ఖాజీనితీసికొనివచ్చుట కెవ్వరినైన నియోగింపుము.

రాజు—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

కృష్ణా—(నిష్క్రమించును.)

సుబ్ర—టహా!

చ. సతతము రాజ్యరక్షణము సర్వవిధంబుల జేయుదీక్షతో
పిత నేవధించి, శాంతివుల వేలకొలందిగజంపి, యిట్లు జీ
వితముచుధారవోసి తనబంచినవారియుంబుదీర్చి, వి
స్తృతయశమునగడించిన సుసేలునియాశ్చక్ర శాంతికల్లుతన్!

గీ. జాతినిమహమ్మదీయుడై సనమలచుగు

ప్రేమవిశ్వాసముల నాంధ్రపృథివివతుల

నోమగొల్చిపవనగోరీ, మహమ్మద

దీయహైందవులకు బుణ్యతీర్థమగుత!

(తెరపడును.)

5. రంగము—రాజసభాభవనము.

[విజయరామరాజు, సోమయాజి, రాజన్న, కృష్ణారాయణ,
రాఘవరాజు, జగపతిసహితముగా లక్ష్మీసోమిడమ్మ
యధోచితాసనముల నుందురు. ఇరువంకల సైని
కులు బాదులుతీరి నిలచియుందురు.]

విజ—(లేచి నిలువబడి) ఆంధ్రోవీరవరేణ్యులారా, ప్రియసు
హృద్బాంధవప్రియులులారా, లక్ష్మమ్మతల్లీ, పెద్దాపురసామ్రాజ్యము
నాచ్చాదించి వీడించిన తమోగ్రహములందు రాహుచస్తమించినాడు.
కేతువు తిరోహితుడైనాడు. విపన్నేఘముల నుత్తరించుకొని మరల
స్వాతంత్ర్యచంద్రుడు సహజలావణ్యకాంతులతో నగుగుడెంచి యీ
కిమ్మారుసీమకు జీవకళ కలిగించుచున్నాడు. కాని మనరాష్ట్రమున
నడుమవాటిల్లిన యుత్పాతములు హృదయవిదారణ మొనరించుచు
దుఃఖపృథములై యెన్నటికిని మునుపసాధ్యముగాకన్వి. శ్రీ కళాతిమ్మ
జగపతి మహారాజును, సూరాగ్రేసరుడును బాలుకునగు బలభద్రరా
జును ఆశ్రితమందారమగు సాధ్వీరాఘవమ్మాదేవియు నామె పెద్ద
కోడలు రామయ్యమ్మదేవియు సామ్రాజ్యహితైష సూరరాజు
సుబ్బరాజుగార్లు సామిభక్తిపరాయణుడగు సూర్యదీన్ ఖాన్ మొద
లగు వారెందఱెడతో నిర్మాణమునొందిరి ! ఎన్నెన్ని యిక్కన్ని
ఘటిల్లినను వెనుదీయక నిలచి సంస్థానసంరక్షణమొనరించి వీరికాపు
రాధీశ్వరుడగు నీ రాపువేంకటకృష్ణారాయనింగారును, దళనాయి
చల్లా రాజన్నయు, వత్సనాయవారికిని తన్నూలముగా మా పూస
పాటివారికి నొనర్చిన సేవ యసాగము. కుమారరాయజగపతిమహా
రాజును చెఱునుండితప్పించి సామ్రాజ్యపునరుద్ధారణమునకై యీకొం

పెల్లవంశచూడామణులు—గురు దేవుడగు నీ సుబ్రహ్మణ్యసోమయాజి
యు మాత లక్ష్మీసోమిదమ్మయి సలిపిన సహాయత్యాగసాహసముల
నువమేయములు. పాణసర్వస్వములధారవ న విజయముచేకూర్చిన
మన అంధ్రీవీరుల విక్రమవిశ్వాసములప్రతిమానములు. పెద్దాపుర
సామ్రాజ్యోద్ధారకులుగ మీ కెల్లరకు నాకృతజ్ఞతాపూర్వకాభీవాద
ముల నర్పించుచున్నాను. ఈసందర్భమున మా జగపతుల పక్షమున
మేముగావించిన కొన్ని శాసనముల చదివెదము; వానిని మీరు దయ
యించి వినవేడెద. (శాసనముల నొక్కొక్కటైతీసి పఠించును.)
“శ్రీరాజారావు వేంకటకృష్ణారాయనింగారితటినుండి పెద్దాపురసం
స్థానమునకు పన్నగట్టనక్కరలేదు.”

అందఱు—కృష్ణారాయనింగారికి జయ !

విజ—“దళవాయి చల్లా రాజన్నకు సర్వసేనాధిపత్యమును
స్వగ్రామచక్రవర్తివిగుడమును పదివేలవరహాలును పసదనము.”

అందఱు—చల్లారాజన్నకు జయ !

విజ—“చీపురుపల్లెచెంత లక్ష్మీపురాగ్రహారమునువేర నొక
అగ్రహారమునీ కొంపెల్లవారికులుంబమునకు దానవిక్రయాధికారముల
తో నొసంగుచున్నాము.”

అందఱు—కొంపెల్లవారికి జయ !

సుబ్ర—(తటాలునలేచి) సభ్యులారా, ఆగుడాగుడు. మహా
రాజా, యిదేనియీ! ప్రతిఫలమును పరిగ్రహించుటకా యీ! బ్రా
హ్మణదంపతులు మీకై పాటుపడినది?
గీ. పుష్పమో, పత్రమో, ఫలమోయొసంగి

మమ్ముబోటి బ్రాహ్మణుల సమ్మదముపలుప
వలయు నేగాని ధనములో పట్టణములొ

యేల యర్పింపమాకు మహిమహేంద్ర!

విజ—(మందహాసముతో) గురుదేవా, చంద్రునికొక నూలు పోగు—అనుగ్రహింపవలయును.

గీ. అగ్నులిప్తులు ఒవతపోధ్యయనములును

సర్వమునువీడి రాజ్యరక్షణముకో అకు

కాగ్నుకంబుల శరముల ఖడ్గములను

దాల్చినమహాత్ములకు నిట్టిదానమెంత?

అందఱు—(కరతాళరవము) గురుదేవునకు జయ !

విజ—“గండ్రోడు వత్సవాయవంశసంజాతులగు నీరాఘవ రాజుగారిని రాయజగపతిమహారాజునకు యుక్తవయస్సునచ్చువరకు రాజప్రతినిధిగా నియమించితిమి.”

అందఱు—రాజప్రతినిధి రాఘవరాజునకు జయ !

విజ—“నూరుద్దిన భానుగోరినీ దుర్గయునందే నిర్మించియుంచుటకు అనుమతినొసంగితిమి.”

అందఱు—(లేచి) నూరుద్దిన ఆశ్వుకుఁజొంతియగుగాక ! (అని కూర్చుందురు.)

విజ—“పట్టాభిషేకానంతరము పెద్దాపురవక్షపు వీరు అందఱకు నుచితగతి బహుసూసములొసగబడును.”

అందఱు—అంధ్రవీరులకు జయ !

విజ—గురుదేవా, యిక్కడికన్నియు పూర్తియైనవి. పట్టాభిషేకమున కాలస్యమెందులకు ?

సుబ్ర—ఆలస్యములేదు. కాని సభ్యులారా, మనమొక సుశీలునిమఱచి వారి కాశీ స్వామిలనిడికుండగ నే సాగిపోవుచున్నాము.

అదిధర్మమే కాదు. మానమిట్లుకోరుడము,

సీ. ఏరాజునిహునిస్మయంబు సర్వదా

బంధుసత్సలతచే బరిధవిల్లు,

ఏమహీపతి ధైర్యమెవ్వేళ మేరవు

నట్టులకంపితమగుచుదనదు,

ఏనరపాలుని యెనలేనికిముం

బరులకు నద్భుతమగుచువెలుగు,

ఏతేనిధీయక్తులీ బాలజగపతి

రాజ్య సంస్థాపనార్థంబునెగడు-

గీ. నాతడు మహాోపకారి మహామహిమండు

ఆప్తబంధుండు పూసపాట్యన్వయార్థ

వాబ్బుడనఘండు విజయరామావనీశు

డాయరాలోగ్యసుఖముల నలరుగాత !

అందఱు—విజయరామభూపాలునకు జయ !

నేనగుడు—(ప్ర)వేశించి) జయము ! జయము ! మహారాజా !

గోలకొండనవాబుగారు తమవర్మనార్థమువచ్చి యావలవేచియున్నారు.

అందఱు—(తొట్ర)పాటుతో పరికింతురు.)

విజ—ఏమీ! నై జామ్—ఉల్—ముల్క్ యిటకు స్వయముగ విచ్చేసెనా ? సరే, అట్లయిన తక్షణమే ప్రవేశపెట్టుము. సభ్యులారా, యిందాశ్చర్యపడవలసిన దేమియును లేదు. రండు, నైజామునకెదురే గుదము.

[నై జామ్—ఉల్—ముల్క్ ప్రవేశించును.]

అందఱు—(ఎదురేగుదురు.)

నై జా—అస్సలాములేఖుమ్ మహారాజ్

విజ—వాలేకుమ్ సలామ్ జనాబ్, దయచేయుడు. సరిగామంచి నమరుమునకు విచ్చేసివారు. మీరాక మాకెంతయు ముదావహము.

నైజా—(అండలును కూర్చుండసంజ్ఞచేసి తానునుకూర్చుండును.)

అండలు—(కూర్చుందురు.)

నైజా—(లేచి) మహారాజా, సభ్యులారా. గుస్తుంఖానుని దండింపవచ్చిన నేనిట్టి మంగళోత్సవములగాంతుననుకొనలేదు. అందును నిజయరామభూపాలునిచ్చట దర్శింపగలుగుట నాభాగ్యము ! రుస్తుముకపటాలోచనముల గ్రహింపజాలక మీయొద్దనుండి జమ్మాగొనితెమ్మని పంపి మీయెడ చాలయపచారమొనర్చితిని. ఈ కూర్చుండు మీకొనర్చిన యపకారమునకు చింతించుటయేగాక వీనివలన మాజాతికేకళంకమువచ్చినదని విలపించుచున్నాను. వీనినిజంపి నూరు దీని మాకెంతయు ముదమొనగూర్చినాడు. మరల మావలన జగపతులకుకలిగిన నష్టపరిహారముగ సుహృద్భావముతో జగపతులేటేట మాకు చెల్లింపవలసిన జమ్మావదలివేసి పెద్దాపురసంస్థానమును స్వతంత్ర రాజ్యముగానంగీకరించి మేముస్థిరపరచుచున్నాము.

అండలు—(కరతాశ్చర్చనలు.) జగపతులకు జయ !

విజ—జనాబ్, మీయోదార్ద్రమునకు మేమెంతయు సంతసించుచున్నాము.

ఉ. ఈవిధినైకమత్యమున హిందువులల్లమహమ్మదీయులు
బావనమైతిభాసితమ భాగ్యముకల్లుట నేమచిత్ర). మా
దైవమే నాడు రుస్తుముకుదార్పియటల్ కడగండ్లబెట్టి యిం
పావహీలన్ సుఖంబొసగెనండలుకున్ గరుణలుడై తుదన్ !

సుబ్బి—నిజము ! నిజము !

విజ—(వేటువేట నిరూపించుచు) జనాబ్, యిటుతలకింపును.

సీ. తనజీవితమును సంస్థానరక్షణమందు

వినియోగపఱచిన విప్రుడితడు !

తనవిక్రమాగ్ని బ్రత్యర్థికాంతారదా
హముచేసినట్టి రాజన్నయితడు !

తన సుహృత్సరణి సంస్థానశత్రులజంప
వ్రాలిన శ్రీ కృష్ణరాయడితడు !

తన బంధువాత్సల్యమున గోటగాపాడ
గ్రాలిన రాఘవరాజితండు !

గీ. స్వామిభక్తిచే దండినిజంపినట్టి !
గుణవరేణ్యుని నూరుదీన్ గోరి యదియె !

తమపరాక్రమములను శాత్రువులజెండి
విజయమునుగొన్నవారలీ పీరవరులె !

నైజా—సామ్రాజ్యశ్రేయోభిలాషులగునిండఱుఘులు నెఱింగి
ధన్యుడనైతిని.

విజ—గురుదేవా, యిక పట్టాభిషేకమహోత్సవమును నిర్వ
ర్తింపుడు.

సుబ్ర—మహాప్రసాదము. (రాయజగపతిరాజును సింహాసన
మునందు నిలిపి కిరీటమునుచేతిధరించి సభ్యులవంకదరిగి హర్షోత్సాహ
ములతో) ఓహో !

గీ. శ్రీకళా తిమ్మజగపతిగీతిపతిసుతు
జగపతిత్వైతలేందురై రాజ్యంబునందు

నిలుపుభాగ్యమునీనాడుకలిగెనాకు

అహహ ! నాజన్మసార్థకమయ్యె నేడు !

చ. జగతినినేలబాలుగుణజాలము, సంగరరంగమందునన్

బగతురగెల్వజాలు పటుబాహుపరాక్రమశక్తియుక్తులున్

నిగమమనీషులచేదెసపు నిర్మలనిశ్చలధీవిశేషమిం

జగపతికబ్బుగాక నికసంతతమున్ బరమేశుసత్కువన్ !

(జగవతిమూర్ధముపై కిరీటమునుంచి యాశీర్వచనమంత్రము నిటు గానముచేయును.)

“ అగ్నేయశస్విన్ యశసే మమర్పయేంద్రావతీమవ
చితీమహావహా । అయంమూర్ధాపరమేష్ఠీసువర్చా
స్సమానానాముత్తమశ్లోకో అస్తు ॥”

అందఱు—జగవతిమహారాజునకు జయ్ ! లక్ష్మీన్మసింహస్వా
మికజయ్ ! (సింహాసనమునకు తలలువంచి మ్రొక్కుదురు.)

లక్ష్మ—(మంగళముబాడి శ్రీ)రాయజగవతికి హారతినిచ్చును.)

సుబ్ర—(శ్రీ లక్ష్మీన్మసింహస్వామిశ్చవచే నీసుముహూర్తమున
నిది పఠించుభాగ్యము కలిగినది !

స్వస్తిప్రజాభ్యః పరిసాలమంతామ్
న్యాయ్యైరమార్గేణ మహీం మహేశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్చుభమస్తునిత్యం
లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు !

ఇ డి త్క తీ యాం క ము.

స ర్వ ము

సంపూర్ణము.

